

"Nordlendinger uønsket"
En studie av nordnorsk identitet i møte med Oslo.

Victoria Hellstad

Masteroppgave i kulturhistorie

Program for kultur- og idéstudier (60 studiepoeng)

Avlagt våren 2010 ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Universitetet i Oslo

Forord

Bak denne masteroppgaven ligger en interessant og lærerik arbeidsprosess. Gjennom arbeidet med oppgaven har jeg lært mye om hvordan identitet dannes og utvikles i kulturmøter, og jeg har fått større forståelse for hvordan nordnorsk humor fungerer. Det har vært spennende å møte alle informantene og få høre deres historier. En stor takk rettes til alle som har stilt opp til intervju. Jeg har også hatt stor glede av å dykke ned i arkivene, takk til alle bygdelag som har latt meg få lov til det.

En stor takk til veileder Knut Aukrust for tro på meg og mitt prosjekt og for alle råd og tips. Tusen takk til Erika som har lest korrektur for meg, og til Linn som har tegnet forsidebildet. Og til slutt, tusen takk til Øyvind som har holdt ut med et tidvis lunefullt masteroppgavehumør, og til lille Helle som har lekt mye alene i innspurten.

Oslo, mai 2010

Victoria Hellstad

Innholdsfortegnelse

Forord.....	3
Innledning.....	7
Kapittel 1: Teori.....	11
<i>Identitet.....</i>	<i>11</i>
<i>Humor.....</i>	<i>17</i>
<i>Nordnorsk humors karnevaleske trekk.....</i>	<i>21</i>
Kapittel 2: Metodisk refleksjon.....	24
<i>Utvelgelse av informanter og etablering av kontakt.....</i>	<i>25</i>
<i>Møtet med informantene: Forforståelse og forventninger til intervjuet.....</i>	<i>26</i>
<i>Fremmed eller nær?.....</i>	<i>27</i>
<i>Materialets begrensninger.....</i>	<i>34</i>
<i>Etiske utfordringer.....</i>	<i>35</i>
Kapittel 3: Forestillinger om nordlendingene.....	38
Kapittel 4: Overgangen fra nord til sør.....	44
<i>Nordlendinger uønsket.....</i>	<i>44</i>
<i>Renslighet og boforhold.....</i>	<i>45</i>
<i>Væremåte og forskjeller mellom by og bygd.....</i>	<i>47</i>
<i>Moral.....</i>	<i>48</i>
<i>Sosial distinksjon.....</i>	<i>49</i>
<i>Språk og dialekt.....</i>	<i>50</i>
Kapittel 5: Nordnorske bygdelag i Oslo.....	55
<i>Bygdelagenes historie og utvikling.....</i>	<i>57</i>
<i>Nordlendingernes forening.....</i>	<i>57</i>
<i>Håøyglaget.....</i>	<i>60</i>
<i>Finnmarkslaget.....</i>	<i>62</i>
<i>Nord-Norgelaget for Nedre Romerike.....</i>	<i>62</i>
<i>Målselv og Bardu bygdelag.....</i>	<i>64</i>
<i>Øvrige bygdelag.....</i>	<i>65</i>
<i>Kjør debatt!.....</i>	<i>69</i>
<i>Finnmarkingen.....</i>	<i>70</i>
<i>Nordlands Trompet.....</i>	<i>70</i>

<i>Hadselnøtt</i>	71
<i>Nordavind</i>	72
<i>Debatten om Håøyglagets mål og mening</i>	73
<i>Håøyglaget som identitetsbevarende bygdelag</i>	74
<i>Avholdssak og målsak</i>	75
<i>Engasjement for Nord-Norge og mot fraflytting</i>	77
<i>Avisens utvikling, et speilbilde av lagets utvikling</i>	79
<i>Konklusjon</i>	80
<i>Bygdelagenes funksjon</i>	81
<i>Bygdelagenes utfordringer</i>	86
Kapittel 6: Nordnorsk identitet og nordnorsk humor	90
<i>Hva er nordnorsk identitet?</i>	90
<i>Humor som overlevelsesstrategi</i>	92
<i>Nordnorsk humor</i>	92
<i>Karnevalesk humor, fortsatt aktuell?</i>	96
Konklusjon	100
<i>En utsatt identitet</i>	100
<i>Overlevelsesstrategier</i>	101
<i>Bygdelagenes rolle og utvikling</i>	101
<i>Subversiv humor og by versus bygd</i>	103
Litteratur og kilder	107
Sammendrag	111

Innledning

Jeg har valgt å skrive en oppgave om nordnorsk identitet. Etter å ha tatt en bachelorgrad i kulturhistorie på Blindern syntes jeg at jeg hadde fått forbausende få nordnorske perspektiver i min utdannelse. Jeg tenkte ofte på at nordnorsk kystkultur, som jeg er oppvokst med, faller litt utenfor i studiet av norsk kulturhistorie. Dette har kanskje noe å gjøre med at det nordnorske ikke gav innhold til ”det norske” i nasjonsbyggingen, mens annen bygdekultur ble verdsatt. På 1960- og 1970-tallet flyttet bygdeungdom fra det ganske land til Oslo. Mange ville søke jobb eller studere, og for mange var det kanskje en urban livsstil og frihetsfølelse som lokket. Samfunnet forandret seg mye på denne tiden. Jordbruket i Norge ble modernisert, bilen ble frigitt for salg og nye oppfinnelser som fjernsynet og p-pillen bidro til å forandre ungdommenes forhold til media, moter og deres ønsker om selvrealisering i både by og bygd. Utflyttingen fra Nord-Norge nådde en topp på 60-tallet. Bare i tidsrommet mellom 1966 og 1970 var nettoutflyttingen på 20600. To tredeler flyttet til Oslo.

I samtaler jeg har hatt med eldre nordlendinger, har jeg fått vite at det å flytte til Oslo på 1960-tallet slettes ikke var lett. Mange fortalte at de var blitt diskriminert og at de derfor ofte så seg nødt til å bytte dialekt. Det sto til og med ”Nordlendinger uønsket” i boligannonse! Dette sjokkerte meg. Jeg hadde ikke et tilsvarende møte med byen da jeg kom hit for å studere i 2002. Selvfølgelig har jeg opplevd at folk etterlikner dialekten min eller gjør et poeng ut av at jeg er nordlending, men det skjer i en hyggelig tone og ofte i morsomme sammenhenger. Det er uvirkelig å tenke på at om jeg hadde kommet til byen for bare noen tiår siden, ville opplevelsen av hovedstaden vært langt mer ubehagelig.

I samtalen med min første informant fikk jeg vite at det fantes bygdelag for nordlendinger. I bygdelagene gikk de nordnorske ungdommene ofte på dans, og noen spilte fotball der eller holdt på med andre aktiviteter. Å gå i bygdelag var vanlig og nesten en selvfølge for nordlendinger i Oslo på 1960-tallet. Jeg syntes det hørtes nokså pussig ut at nordlendinger samlet seg i lag, i kraft av at de var nordlendinger. Dette var noe jeg ikke hadde hørt om før, og som jeg fikk lyst til å finne ut mer om.

Under arbeidet med denne oppgaven begynte jeg å reflektere over hva det vil si å være nordlending. Jeg hadde ikke tenkt på meg selv som en fremmed i Oslo, og at jeg kanskje burde melde meg inn i spesielle organisasjoner for å være sammen med andre nordlendinger. Jeg hadde ikke tenkt særlig mye på hva en nordlending er. I humoren møter man en stereotypisk nordlending som virket å være gjenkjennelig for de fleste. Der fremstilles nordlendinger ofte med spesifikke egenskaper. Den nordnorske dialekten trekkes frem, men

foruten dette ”ytre tegnet” fremstilles også nordlendinger som lettlivete, friske i språket og til dels primitive. Jeg lurte på hvor disse stereotypiene kom fra og hvorfor de er så populære i humor. Hva har dette å si for nordlendinger, og hva er en nordlending og hva er Nord-Norge?

Begrepet *Nord-Norge* oppsto i diasporamiljøet i Kristiania, og ble innarbeidet som betegnelse for de tre nordligste fylkene i Norge på begynnelsen av 1900-tallet. Diaspora ble først brukt om jøder som bodde utenfor Palestina, men brukes i dag også om andre religiøse eller nasjonale grupper som lever utenfor sitt hjemland. I dette tilfellet dreier det seg om en regional gruppe, men jeg mener likevel diaspora er et fruktbart begrep å bruke i denne sammenhengen. Nordlendingene som levde i diaspora i hovedstaden samlet seg i 1862 i en forening de kalte *Den Nordlandske Forening*, senere *Nordlændernes Forening*. Parallelt med innarbeidelsen av navnet *Nord-Norge*, ble det gamle navnet *Hålogaland* nevnt som alternativ. Hålogaland er knyttet til den sørlige delen av landsdelen, Helgeland. Sagatidens Håløyghøvding, Tore Hund og Hårek fra Tjøtta, er viktige helter knyttet til navnet. Hålogaland ble også aktivt brukt i NS-propaganda under 2. verdenskrig. Einar Niemi har påpekt at navneparet Nord-Norge/Hålogaland avspeiler motsetningen mellom et konstruktivistisk og et essensialistisk syn på regionalisme- og nasjonalismeforskningen. Nord-Norge kan forstås som et konstruert begrep sett i lys av moderniteten og de kulturelle prosessene som etableringen av nasjonalstaten førte med seg. Hålogaland derimot, kan forstås som et navn på en landsdel med naturgitte egenskaper, bevart gjennom historie og tradisjon med dype røtter (I: Hansen, 2005: 39).

I min oppgave vil jeg ha en konstruktivistisk tilnærming til Nord-Norge og nordnorsk identitet. Jeg vil se på nordnorsk identitet som en identitet som skapes i møte med omverdenen. Mitt utgangspunkt er at nordlendinger har det enklere i Oslo by i 2010 enn de hadde på 1960-tallet, og at nordnorsk identitet har forandret seg. Hvorfor er min opplevelse av å flytte til hovedstaden så forskjellig fra hvordan mange nordlendinger opplevde det på 1960-tallet? Min overordnede problemstilling vil derfor være: *Hvordan har nordnorsk identitet og selvforståelse utviklet seg i møte med Oslo?* Jeg har valgt bygdelag og humor som to fenomen som jeg vil bruke for å vise sider ved nordnorsk identitet. En underordnet problemstilling er derfor: *Hvilken betydning har bygdelag og humor hatt for nordnorsk identitet?*

For å kunne svare på problemstillingen vil jeg i første kapittel benytte meg av ulike teoretikere for å klargjøre begrepene identitet og humor. Sosiologen Pierre Bourdieu (1930-2002) sitt begrep *habitus* og hans teori om sosial distinksjon vil være nyttige redskaper for å forstå hvorfor nordlendingene var uønskede og hvorfor de samlet seg i bygdelag. Filosofen og litteraturviteren Mikhail Bakhtin (1895-1975) sin karnevalsteori vil være sentral i analysen av

nordnorsk humor. I kapittel to vil jeg reflektere rundt metode. Jeg vil vise hvordan jeg har gått fram i arbeidet med masteroppgaven. Jeg har lagt spesiell vekt på det at jeg er nordlending selv og forsøkt å vise hvordan det påvirket arbeidet med informantene.

For å finne ut mer om hvor den nordnorske stereotypen kom fra, har jeg i tredje kapittel sett nærmere på forestillinger om nordlendingene. Mange av informantene fortalte denne vitsen for å illustrere hvordan møtet med byen kunne være: *Har du rotter i kjelleren sier du? Det er vel ingenting, jeg har en nordlending på loftet!* Denne vitsen sier både noe om forestillingene om nordlendingene som uønsket, og om hvordan nordlendingene faktisk ble behandlet. Nordlendingene ble sett på som urenlige, primitive, løsaaktige, brautende og drikkfeldige, og var derfor uønsket som leietagere. Einar Arne Drivenes, Marit Anne Hauan og Helge A. Wold har skrevet om forestillinger om nordlendinger i *Nordnorsk Kulturhistorie* (1994) og jeg vil i dette kapittelet redegjøre for bakgrunnen til disse forestillingene.

Hvordan var det å flytte til Oslo på 1960- tallet? For å finne ut av dette har jeg intervjuet 14 nordlendinger som flyttet til Oslo i denne perioden. Gjennom disse intervjuene har jeg kunnet danne meg et bilde av hvordan det var å være nordnorsk innflytter i Oslo på denne tiden. Møtet med Oslo ble en utfordring for mange av informantene, og mange av dem hadde sterke historier å fortelle. Kapittel 4 er viet informantenes møte med hovedstaden.

Hvordan håndterte nordlendingene det ugjestmilde møtet med byen? Som tidligere nevnt, hadde nordlendingene til alt hell noen frirom i byen. De samlet seg i bygdelag. I kapittel 5 skal jeg se nærmere på bygdelagenes rolle. Det fantes bygdelag for hele Nord-Norge, for de enkelte fylkene og for enkelte kommuner/regioner. Det fantes og finnes fortsatt bygdelag for andre deler av Norge, og det finnes også nordnorske bygdelag andre steder enn i Oslo, så det ser ut til at bygdefolk fra hele landet har hatt et behov for å samles. Flere informanter har påpekt at det ikke var særlig lett å være fra bygda i byen uansett hvor man kom fra, men at det var aller verst å være nordlending. Den nordnorske dialekten var den verste dialekten en kunne ha. Hvilken rolle spilte de nordnorske lagene for nordlendingene? Bidro de til integrering eller assimilering? Bidro de til å bevare nordnorsk kultur? Jeg vil også undersøke hvordan bygdelagene utviklet seg etter hvert som behovet for bygdelag endret seg. I *Aftenposten Aften* var hovedoppslaget 21. oktober i 2009 "Bygda dør i byen". I avisen kunne man lese om hvordan eksilnordlendinger dyrker hjemlengsel, humor og kultur, men også om hvordan bygdelagene eldes i mangel på rekruttering av ungdommer. Denne problematikken skal jeg komme inn på i oppgaven.

Et annet tiltak i møtet mellom byfolk og nordlendingene, var verdsettingen av nordnorsk kulturell kapital. For mange var nok ikke dette en bevisst strategi, men

enkelpersoner sto fram som gode ambassadører for den nordlige landsdelen. Humoristen Arthur Arntzen gjorde suksess med sin rollefigur Oluf. Selv om enkelte mener at Oluf bare forsterker stereotypene om nordlendingene, er mitt inntrykk at de fleste liker Arntzens humor. Nordlendingene liker ham kanskje best, men han har hatt suksess over hele landet. Nordnorsk humor bruker i stor grad forestillingene om nordlendingene. I oppgavens siste kapittel skal jeg drøfte humorens betydning for nordnorsk identitet.

Kapittel 1

Teori

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for noen teoretiske perspektiver som er relevant for min oppgave. Første del handler om identitet. Pierre Bourdieu er en sentral teoretiker i min oppgave og hans teori om sosial distinksjon vil være et nyttig redskap i arbeidet videre med min empiri. Jeg vil også redegjøre for andre teoretiske perspektiver i delen om identitet, og vil blant annet omtale sosialantropologen Mary Douglas, sosialantropologen Fredrik Barth, etnologen og folkloristen Arnold van Gennep og sosialantropologen Victor Turner. Teorikapitlets andre del vil omhandle humor. Mikhail Bakhtin er en sentral teoretiker i denne delen. Hans karnevalsteori viser hvordan humor kan snu opp ned på maktforhold, og vil senere være en nyttig forklaringsmodell for nordnorsk humor. Jeg vil også bruke Birgit Herzberg Johnsens bok *Hva ler vi av? Om nordmenns forhold til humor* (1997) for å vise hva humor er og hvordan den kan fungere.

Identitet

Før jeg kan si noe om nordlendingers identitet, er det nødvendig å se litt på selve begrepet. Identitet er et nokså nytt begrep, både i kulturfagenes terminologi og i dagligtalen. Før 1950 ble ordet vanligvis kun brukt i juridisk forstand i forbindelse med identitetspapirer. Den forståelsen av begrepet identitet vi kjenner til i dag, ble utviklet av den amerikanske psykologen Erik H. Erikson. Han mente identiteten utvikler seg over tid, påvirket av den enkeltes personlighet og gruppetilhørighet. Han skilte dessuten mellom en personlig og en sosial side ved identiteten. Noen av disse tankene kan spores tilbake til Sigmund Freuds teorier, men det var først på 1960- og 1970-tallet at identitetsbegrepet ble tatt i bruk i samfunnsvitenskapen, og da som et resultat av Eriksons forskning (I: Eriksen og Selberg, 2006).

Anne Eriksen og Torunn Selberg påpeker at i dagligtale brukes ordet identitet som regel for å betegne hvem man *egentlig* er, innerst inne. Identiteten er en sammensmelting av de egenskapene man er født med, de valgene man tar, det man opplever i livet og det samfunnet man tilhører. Identitet oppfattes som både en rettighet og en plikt. Å hevde at noen mangler identitet er en fornærmelse mot vedkommende, og det fungerer både som diagnose og forklaring på problemer av sosial art. Dagligtalens identitetsbegrep er med andre ord verdiladet. Dette synet på identitet er allment akseptert i dag, og identitet kan derfor benyttes

som argument i en rekke sammenhenger. For etniske og religiøse grupper kan identitet brukes som argument for å oppnå kulturtiltak, forskningsprosjekter eller spesiell tilrettelegging. Lokal og nasjonal identitet kan brukes som argument for å oppnå bevilgninger i forbindelse med arbeid med bygdebøker, diverse jubileer, feiring av 17. mai og liknende. Spørsmålet om identitet gjør seg også gjeldene på individnivå. Å bære en spesiell klesdrakt, feire spesielle høytider eller innta en spesiell matrett kan berettiges ved å henvise til at dette er viktig for ens personlige identitet.

Ordet identitet har både juridisk, psykologisk, sosial og kulturell betydning. Disse aspektene griper inn i hverandre. I min oppgave velger jeg å ha en prosessuell, eller konstruktivistisk tilnærming til identitet, fremfor en essensialistisk tilnærming. Identitet forstås dermed som noe man skaper, like mye som noe man har. Identiteten bygges opp, vedlikeholdes og endres i møtet med omverdenen. På denne måten får den kollektive aspekter. Omverdenen er med på å bestemme hvilken identitet som er tillatt. Grupper kan gå inn for å endre identitet mot noe som de mener er idealet for dem. Identiteten kan være noe annet enn det man ønsker den skal være. Identitet er i stor grad noe man tildeles av andre. Nordlendingene ble tillagt en spesiell type identitet i møtet med Oslo, og de valgte å fremheve en spesiell type identitet i bygdelagsarbeidet og i humor. Bygdelagene mener selv de er identitetsbevarende, et sted hvor nordlendinger kan være seg selv og beholde sin nordnorske identitet. Dette skal vi komme nærmere inn på i kapittelet om bygdelag.

De fleste mennesker veksler mellom flere forskjellige roller. En persons identitet kan inneholde ulike roller. En forretningsmann kan oppfattes som kynisk og tøff i en arbeidssituasjon, men likevel vise mykere sider ved sin personlighet på hjemmebane. I større grad enn tidligere blander både menn og kvinner forskjellige roller. Kvinnene har en yrkeskarriere samtidig som de er mor, kone og venninne. Mennene har ikke bare sin yrkesrolle, men bidrar også med matlaging og barnepass. Menn har i større grad en omsorgsorientert identitet i dag enn de tradisjonelt sett hadde før. Alt på én og samme tid. Vekslingen mellom forskjellige roller kan skje på en naturlig og uproblematisk måte, men den kan også by på utfordringer for vår identitet. Ikke minst kan det oppstå konflikter mellom identiteten vi tildeles av andre, og vår egen, opplevde identitet. I denne prosessen blir identiteten både videreutviklet og forandret.

Fredrik Barth argumenter i *Ethnic groups and Boundaries* (1998) for at identitet blir særlig tydelig i møtet med andre. Han påpeker at det er nettopp i møte med "den andre" at identitet blir relevant, og at det ikke er slik at identitet og særpreg viskes bort i kulturmøter

slik som det har vært hevdet før. En folkegruppe som lever helt isolert vil oppfatte seg selv som mennesker, snarere enn en helt spesiell sort mennesker. I kontakt med andre blir forskjeller synlige og kulturelle særpreg blir mer uttalt. Gjennom for eksempel folkløse, bevarer, artikulere og skaper grupper sin identitet. Men ikke alle i gruppen vil passe helt inn i denne spesifikke identiteten. Noen aspekter ved kulturen velges bort, og noen forsterkes. Det medfører også at noen faller utenfor og ikke kjenner seg ikke igjen i gruppeidentiteten. Noen kjenner seg kanskje igjen i enkelte sider ved identiteten men ikke i alle.

Identitet kan studeres i lys av forskjellige sosiale variabler. Kjønn, alder, livsfase, etnisitet, nasjonalitet, religion og klasse er de viktigste variablene. For å markere grenser mellom seg selv og de andre, tar sosiale grupper ofte i bruk stereotypier. Stereotypier er forenklete beskrivelser av egenskaper man antar en bestemt gruppe har. Disse egenskapene fremheves sterkt og tydelig. Stereotypiene generaliserer, men det kan diskuteres hvorvidt det alltid finnes en kjerne av sannhet i disse generaliseringene. For at stereotypiene skal fungere som grensemarkør må de som bruker dem, tro på dem. Det vil si at de må tro at (enkelte) mennesker innenfor en bestemt gruppe innehar visse egenskaper. Etniske stereotypier er ofte moralsk fordømmende, og impliserer at man distanserer seg fra disse dårlige egenskapene. Stereotypier legitimerer grenser og skaper orden i den sosiale verden.

De fremmede blir gjerne ansett som urene. At "de" er skitne og primitive innebærer at "vi" er rene og kultiverte. Mary Douglas har i *Rent og Urent. En analyse av forestillinger omkring urenhets og tabu* (1997) analysert hvordan forestillingen om rent og urent er med på å organisere kulturer. Det er ofte forestillingen om rent og urent som skaper kategorier og skiller i samfunnet. Når mennesker forsøker å kvitte seg med det som er urent er det ikke på grunn av frykt, men på grunn av deres hang til orden i tilværelsen. Det som er urent er ganske enkelt det som skaper uorden, det som ikke passer inn. Det som ikke passer inn er en trussel mot samfunnets orden (Douglas, 1997). Det at nordlendingene i noen tilfeller var uønskede kan sees i lys av teorien omkring rent og urent. Mange ville ikke ha nordlendingene i hus, de ble sett på som skitne. Det kommer til uttrykk i vitsen hvor nordlendingen sammenlignes med en rotte, og rotta foretrekkes som gjest på loftet. Å bruke renslighet som grensemarkør er vanlig mellom grupper og det er en svært virkningsfull markør. Man kan også se på nordlendinger som et uroelement i osloborgernes tilværelse. De passet ikke inn i byen fordi de var annerledes, de hadde en annen dialekt og et annet kroppsspråk. De representerte kaos i en ordnet tilværelse og var derfor en trussel.

Rykter, sladder, anekdoter og vitser tjener både til å skape stereotypier og til å kommunisere dem. I folkloristikken er denne typen materiale interessant, ikke fordi det

forteller noe om ulike grupper, men fordi det forteller noe om forholdet mellom grupper. Stereotypier blir ofte brukt i humor, ettersom stereotypiene automatisk innebærer en overdrivelse. Barbro Klein har diskutert hvordan spøkefulle symboler kan formidle ubehagelige budskap. Symboler som tilsynelatende er humoristiske, og som inviterer tilskuere til å le av en gruppe og gruppen til å le av seg selv, kan fort bli ekskluderende symboler som forherliger gruppen og gir den høyere status i forhold til andre grupper. Hvordan symbolene fremstår avhenger mye av konteksten de står i (Klein, 1997).

Klein peker på at etableringen av begrepet ”folkeliivssfæren” i den kulturhistoriske rekonstruksjonsforskningen har bidratt til ekskludering av minoriteter. ”Folk” betyr ikke vanlige mennesker, men medlemmer av nasjonen. Andre grupper som også lever i nasjonen, som samer, sigøynere og jøder, faller utenfor denne kategorien. Som en følge av dette skillet, som ble tydelig i nasjonsbyggingen på 1800- og 1900-tallet, blir det fortsatt vanskelig for kulturforskere å innlemme andre kulturer enn den nasjonale i sin forskning. Disse gruppene blir fremdeles fremstilt som eksotiske og fremmede i kulturforskning og museumsvitenskap (Klein, 2000).

I Norges nasjonsbygging ble bondekulturen fremhevet som den mest norske. Under innsamlingen av folkekultur ble imidlertid de tre nordligste fylkene holdt utenfor. Kystkulturen passet ikke inn under det som ble karakterisert som det genuint norske, og kulturuttrykk fra den nordlige landsdelen ble derfor stående utenfor nasjonalkulturen. Eventyr fra Nord-Norge ble først samlet inn på et senere tidspunkt av Ole Tobias Olsen. *Norske folkeeventyr og sagn, samlet i Nordland*, ble gitt ut i 1909. Til sammenligning forelå Asbjørnsen og Moes *Norske folkeeventyr* i samlet utgave i 1845.

Etter den første bølgen av arbeidsinnvandring i Skandinavia på 1970-tallet, florerte det med vandrehistorier om innvandrere. Vandrehistorier er en sjanger hvor stereotypier blir kommunisert. Her uttrykkes gjerne frykt og avsky for det nye og fremmede, samtidig som ”vi” distanserer oss fra dette nye. Bengt af Klintberg har vist at motivene i vandrehistoriene også er å finne i eldre fortellinger, fortellinger om bønder som flytter inn til byen. Fortellingene handler ofte om grupper som er for primitive og dumme til å beherske livet i byen. Hvilke grupper det gjelder og hvilke situasjoner de ikke behersker varierer med tid og sted (Klintberg, 1976).

Ottar Brox var på slutten av 1960-tallet med på å stimulere debatten om lokalsamfunn, miljø, ressurser og verdier med boka *Hva skjer i Nord-Norge* (1966). Senere skrev han om den norske rasismens ytringsformer. Han mener at ”Fremmedfiendtligheten produseres gjennom den samme type symbolske prosess som når vi produserer misaktelse i hverdagen

overfor våre egne.” (Brox, 1997: 78). En fremmed er en person som ikke passer inn, som roter til vår verden og forvirrer oss. Når vi gjør disse fremmede til våre fiender ved å kontrastere oss fra *dem*, som vi må stå samlet mot, innebærer det rasisme (1997: 77).

Fremmedfiendtlighet produseres altså på samme måte som misaktelse. Hvordan kommuniseres så misaktelse?

Vi kan gjennom ordbruk, intonasjon og kroppsspråk kommunisere vårt inntrykk av den andre, til den andre. Vi kan også gjøre dette foran et publikum, som kan velge å applaudere eller sanksjonere vår kommunikasjon. Brox viser til et eksempel hvor en fra bygda går inn i en finere butikk i Oslo. Vedkommende spør etter en vare som innehaveren ikke anser han eller hun kapabel til å kjøpe. Ordene og tonen innehaver bruker, samt kroppsspråket, kommuniserer dette til kunden fra bygda. Denne formen for kommunikasjon innebærer at kunden må tolke innehaverens utspill. Et elementært trekk ved oss mennesker er at vi etablerer tillit oss imellom. Men like grunnleggende ligger det i vår natur en skepsis mot omverdenen. Som alle andre levende skapninger har vi en beredskapsstruktur som tolker all påvirkning som potensiell fare. Den menneskelige sosialisering hvor vi lærer at verden er til å stole på kan således sies å være naturstridig. Dette innebærer at selv om vi tolker utspill fra andre ut fra en hypotese om misaktelse, så må vi som mennesker likevel lære oss at verden er til å stole på (1997, 65f).

Nordlendingenes måte å føre seg på og å snakke på inngår i et større sett av kulturelle koder som Pierre Bourdieu har kalt ”habitus”. Begrepet beskrives i Bourdieus bok *La distinction, Critique sociale du jugement* (1979) som et system av tillærte innstillinger eller holdninger som man observerer, vurderer og agerer ut fra som standard (Bourdieu 1984: 169ff). Borgerlig habitus var i følge Bourdieu en ny, kontrollert kroppslighet som var med på å avgrense ens egen kropp fra samfunnet. Borgerlig habitus innebar ikke bare å tildekke og skjule kroppsligheten mest mulig; det var en ny måte å te seg på, å gå på, en ny måte å føre kroppen på. Borgerne var opptatt av å skille seg ut, både fra adelen, fra allmuen og også på personnivå. Denne kulturen vokste frem på 1800-tallet, og kan sies å være typisk for bykultur. Nordlendingene, derimot, kom fra bygda og inn til denne bykulturen. Deres habitus ble oppfattet – uten at man brukte begrepet habitus – som annerledes. Dette gjaldt blant annet med hensyn til kroppslighet. Nordlendingene hadde færre tabuer når det gjaldt måten de snakket på. De ble oppfattet som åpne, direkte og til dels vulgære. Kroppsspråket ble oppfattet som brautende, men samtidig slapt (nordlendingenes rolige forhold til tilværelsen ble kanskje oppfattet som latskap). I tillegg ble nordlandsjentene offer for en gammel myte om at de hadde lav moral og var lette på tråden. Vernepliktige som skulle tjenestegjøre nordpå ble

advart om at de skulle krysse ”moralsirkelen”. I *Lasso rundt fru Luna* (1998) av Agnar Mykle advarer en hurtigrutekaptein hovedpersonen Ask Burlefot mot nordlandsjentene. Han kan fortelle at de er kåte over all begripelse og at man ikke kan få dem til å ligge stille. Det er som å ha en oter i senga (Mykle, 1998). Østlendingene ønsket å distansere seg fra ”primitive” nordlendinger. Men nordlendingene distanserte seg kanskje også på sett og vis fra ”søringen”? Samtidig ønsket noen nordlendinger å være ”finere” og la om dialekten, selv om de passet på å skjule dette da de kom tilbake til sine egne. Bourdieu påpeker at streben etter sosial distinksjon er et av de grunnleggende trekk ved sosialt liv (Bourdieu, 1984).

Vi kan også knytte nordlendingenes status som innflyttere til Arnold van Genneps teori om ritualer, og da særlig liminalfasen. Liminalfasen er en farlig fase for mennesket da den er en overgangsfase hvor man verken tilhører den ene eller den andre kategorien. I denne fasen er det ofte slik at mennesket blir ansett som nettopp urent. Eksempler på liminalfaser kan for eksempel være forlovelsestiden hvor man hverken er enslig eller gift, eller graviditeten hvor man er i ferd med å bli mor. Det er en ventetid eller overgangsfase hvor man er særskilt utsatt for farer. I mange kulturer kreves det spesielle tiltak for folk som befinner seg i liminalfasen. Mennesker i denne fasen kan isoleres eller kontrolleres ved hjelp av strenge ritualer og tabuer. Spesielt i overgangsritualer, hvor de fire store er dåp, konfirmasjon, bryllup og gravferd er liminalfasen signifikant, risikofylt og krever tiltak (Gennep, 1999).

Nordlendingene som har flyttet til Oslo befinner seg i liminalfasen i den forstand at de ikke lenger bor i nord, men at de heller ikke er fullblods og ekte Osloborgere. En nordlending vil som regel regne seg som nordlending hele livet uavhengig av om han eller hun har flyttet fra nord. Men ettersom vedkommende bor i byen kan man jo heller ikke si at han tilhører det vanlige bygdefolket. Mange nordlendinger har fortalt om komplikasjoner ved hjemkomsten, om hvordan de øvde på å snakke pur dialekt og for all del sørget for å ikke virke ”stor på det”. Disse nordlendingene er i liminalfasen. De er ikke riktige nordlendinger som bor i nord men de er heller ikke ekte byfolk. De er hybrider. Situasjonen kan oppleves som vanskelig og mange er sårbare som innflytter. Hvordan skal man oppføre seg i byen og hvordan skal man være når man er hjemme på besøk? Fristedet blir bygdelaget hvor innflytterne kan være sammen med andre innflyttere som er i samme situasjon. Victor Turner har skrevet om liminalfasen hvor man er ”betwixt and between”, i sin bok *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure* (1969). Liminalfasen er farlig, og man er i en utsatt situasjon i og med at man verken tilhører den ene eller den andre gruppen. Men Turner mener at det også kan være en fordel å befinne seg i denne fasen. Han peker på at det i historien har skjedd viktige ting nettopp i overgangsfaser og også at kunstnere, hippier og andre som velger å leve utenfor

definerte sosiale grupper, både kan nyte stor respekt og finne styrke i nettopp det å være betwixt and between. Nordlendingene er hverken/eller, betwixt and between, kanskje det også kan sees på som en styrke? Kanskje blir det en styrke å være hybrid, i stand til å bevege seg mellom to kulturer?

Humor

Identitet kan være tilskrevet noen og ha negative konnotasjoner, som vist over, men identitet og særpreg kan også være positivt. I dag velger grupper ut sin identitet selv og annerledeshet blir fremelsket som noe positivt. Tradisjoner, skikker, folkedrakter, matkultur, fortellerkunst og annen folkløse brukes til å fremheve forskjeller man tidligere forsøkte å skjule.

Nordlendingene, som før prøvde å skjule sin dialekt og språkdrakt, bruker dette i dag til å vise sin største styrke i forhold til ”søringan” gjennom humoren, som også står som et verdifullt kjennetegn for nordnorsk identitet.

Birgit Hertzberg Johnsen mener humor påvirkes av den sosiale gruppen en tilhører. Humor vi bruker i forbindelse med vår sosiale gruppe har som regel to funksjoner: den styrker gruppetilhørigheten, og den tydeliggjør forskjellen mellom vår gruppe og andres. Den siste typen humor blir som oftest anvendt når det er store motsetninger eller konflikter mellom grupper i samfunnet. Ofte går vitsene i favør av de svakeste gruppene og gjør narr av øvrighetsfolk. Nordnorsk humor handler mye om dette. Enkle nordlendinger i motsetning til de ”fine søringan”. Den forsømte landsdelen mot ”de som bestem i Oslo”. Tidligere, da forskjellen mellom arbeiderklassen og borgerskapet var enda tydeligere, var humoren mellom disse gruppene mer utbredt. Også da var det vanlig at humoren gikk på borgerskapets bekostning (Johnsen, 1997: 31ff).

En spørreundersøkelse Johnsen har brukt i sine studier av nordmenns forhold til humor, viser at vi gjerne forholder oss til landsdelen vi kommer fra når vi skal snakke om humor. Det er også gjennomgående for undersøkelsen at nordmenn liker humoren fra sin egen landsdel best. Dette kan bero på forståelse av dialekt og billedspråk. Mye humor handler om å leke med ord, og man behøver ofte å kjenne til hårfine nyanser i språket for å ha fullt utbytte av humoren, mener Johnsen. Humoren er dessuten farget av dagliglivet og arbeidslivet, som jo kan være ganske forskjellig fra sted til sted og mellom bygd og by. Mange av Johnsens informanter prøver å beskrive hva som kjennetegner humoren fra deres landsdel og noen beskriver også humor fra andre landsdeler. Hvor vidt beskrivelsene er sannferdige kan være vanskelig å avgjøre, men en viss samstemmighet finnes likevel i folks beskrivelser av humor fra de forskjellige landsdelene, skriver Johnsen. Nordnorsk humor skal være røff, frodig og

med mye overdrivelse. Trønderne er glad i understatement, vestlendingene har slagferdighet, sørlandshumoren er blidere, ”mens mange lurte på om det folk ler av på Østlandet egentlig kan kalles humor overhodet” (sic!) (1997: 140). Det som man ihvertfall kan merke seg er at om en spesiell type humor blir anerkjent som særegen for en landsdel, kommer denne godt til syne på offentlige arenaer, mens humor som ikke svarer til denne definisjonen, ofte kommer i bakgrunnen, mener Johnsen (1997: 139f).

Massemediene var tidligere dominert av østlandshumor, men i senere år har nordnorsk humor fått mye eksponering. I følge Johnsen har eksponeringen av nordnorsk humor i massemedia bidratt til en større forståelse for andre humorformer enn dem som hittil har fått dominere i rikssammenheng. Selv om den nordnorske humoren har spesielle kjennetegn er den mer variert enn det som presenteres gjennom media, hvor vanskelige dialektord fjernes, historier forkortes og kraftuttrykk dempes.

I undersøkelsen trekkes landskapet i nord ofte inn som forklaring på humorens råhet. Ville landskap og skifte mellom lys og mørke gir en frodig og røff humor. Kreative kraftuttrykk blir både verdsatt og husket. Bildespråket er rikt og det brukes både bannskap og obsceniteter, noe mange nordlendinger også bruker i sin dagligtale. En del informanter mener at nordnorsk humor er en livsstil og at noen nordlendinger bare *er* artige, om de er klar over det eller ikke. Overdrivelse er et annet velkjent stiltrekk ved nordnorsk humor. Humoren latterliggjør dessuten ofte borgerlige verdinormer og autoriteter, representert ved ”søringen”. Undersøkelsen viser at nordlendingene gjerne vil ha latteren på sin side, og hevde seg og distansere seg fra spesielt ”søringen” (1997: 42f).

Selv om informanter fra både Oslo og andre deler av landet trekker fram nordnorsk humor som en variant de liker, og kommer med eksempler på historier, er det ikke alle som har vært like begeistret. Da Arthur Arntzens karakter Oluf fikk sitt gjennombrudd på landsbasis var forferdelsen stor over hans bannskap og språkbruk. Protestene var størst sør for Trondheim, men også enkelte nordlendinger mislikte og misliker fortsatt måten de selv blir framstilt på, skriver Johnsen. Selv om Arntzen neppe ønsket å fremstille alle nordlendinger som Olufer, var det nok et bidrag til en forsterkning av allerede eksisterende stereotypier. Det er også verd å merke seg at den typen nordnorsk humor som er beskrevet her, er en del av kystkulturen i Nord-Norge. En del mener at den råeste humoren fins i Finnmark. Mange hevder at bildet av nordnorsk humor burde vært mer nyansert, da spesielt innlandshumoren i Nord-Norge kan falle utenfor denne kategorien, skriver Johnsen (1997: 43f). At innlandshumoren faller utenfor kategorien nordnorsk humor kan ha noe å gjøre med at nordnorsk humor er knyttet til miljøet rundt fiske, som jo naturligvis er ved kysten. Det

kraftige språket som knyttes til nordnorsk humor er kanskje mest utbredt blant fiskere, og både fortellerkunst og fantasifulle uttrykk verdsettes blant fiskerne og i kystbygdene. Egnebua har kanskje vært en arena hvor dette fikk blomstre. Noen av mine informanter har antydnet at folk på innlandet i Nord-Norge er svært forskjellige fra andre nordlendinger. De er mer innesluttet og skeptiske og visstnok mer religiøse.

Humor er som nevnt et middel for å styrke gruppeidentitet, men det er også et sosialt våpen. Ved å styrke gruppetilhørighet, defineres også noe ut av gruppen. Humor kan på denne måten brukes for å stenge noen ute, viser Johnsen. Når vi bruker humor om andre grupper mennesker, er det som regel stereotypier og forestillinger om ”de andre” som danner grunnlaget for humoren (1997: 149). Dette må være forestillinger som alle kjenner til innenfor den konteksten humoren framføres i. Dersom ikke forestillingene er gjenkjennbare vil det rett og slett ikke bli morsomt. Stein Mathisen argumenterer for at humor ikke fungerer i et sosialt tomrom (I: Drivenes, Hauan, Wold, 1994). For at humor om andre folkegrupper skal fungere, må man tro på at disse folkegruppene innehar visse egenskaper. Det viktigste er ikke at forestillingene om folkegruppene er sanne, men at man tror på dem. Forestillingene finnes, det er ingen tvil om det, men innholdet i dem er ikke nødvendigvis sant. Anne Eriksen og Olav Christensen peker i sin bok *Hvite Løgner* (1992) på at ”negeren” ikke er et menneske, men en forestilling skapt av hvite. Stereotypien ”neger” er fremmedfiendtlig, og skapt av hvite for å fremheve egen overlegenhet (Christensen, Eriksen, 1992). På samme måte har stereotypier om nordlendinger bidratt til nedlatende vitser om nordlendinger, som igjen avslører fremmedfrykt og avsky overfor disse.

Johnsen viser til Freud som mener at vi har utviklet nye metoder for å uttrykke fiendtlighet, ettersom vi ikke lenger kan gjøre det med vold. Ærekrenkelser foregår nå ved at man verver en tredjepart som forbundsfelle mot fienden. Denne tredjeparten er den som ler når vi gjør narr av ”de andre”. Ved å gjøre fienden liten og latterlig, til spott og spe både for oss selv og en tredjepart, overvinnes vi ham. Tredjeparten bevitner dette ved å le. Det er imidlertid viktig å huske på at noen historier og vitser om folkegrupper ikke har som mål å diskriminere, de skal bare være morsomme. Det fremhever flere av Johnsens informanter (Johnsen, 1997: 150).

Et annet poeng er at vitser med spesielt grusomme motiv kan være symptomer og barometer på fiendtlighet og konflikter i samfunnet, uten at vitsefortellerne selv nødvendigvis går god for ideologien i dem. Johnsen gir eksempel på dette i denne vitsen, som ble fortalt av en ung dame fra Nordland, som ikke ville bli oppfattet som rasist:

Det var finnmarkingen og vestlendingen og en pakistaner som tilfeldigvis stranda på en øde øy ilag. Ja finnmarkingen han havna jo på arbeidsledighetstrygd, sånn som alle andre finnmarkinger gjør, mens vestlendingen han starta tvert og selte svarte skinnmøbla. (1997: 153).

Her finner vi både forestillingen om finnmarkinger på trygd, og forestillingen om vestlendingen som profittsøkende råskinn som går over lik for å tjene penger. Mykle skrev engang at når en sunnmøring kommer hjem fra fisket har han tjent 400 kroner, som han setter i banken. Nordlendingen derimot, har bare tjent 200 kroner, og de bruker han til silkesjal og wienerbrød. Sunnmøringen er altså økonomisk fornuftig og sparsommelig. Han har tjent det dobbelte av hva nordlendingen har tjent og sparer hele summen. Nordlendingen er en livsnyter som tenker lite på morgendagen. Han jobber ikke så hardt at han tjener like mye som fiskeren fra Sunnmøre, og han bruker i tillegg opp alt han har tjent, på luksusartikler. Oppfatningene av slike vitser som den om nordlendingen, vestlendingen og pakistaneren, er forskjellige. Enkelte oppfatter det som morsomt, mens andre syns det er ondsinnet og krenkende. Hva fortelleren selv mener om innholdet i vitsen kan også variere. En vits hvor det lages svarte skinnmøbler av pakistanere kan oppfattes som krenkende ovenfor fargede. Fortelleren kan være rasist og følgelig bruke vitsen som våpen mot innvandrere, eller vedkommende kan ganske enkelt mene vitsen er morsom, uten å tenke videre over innholdets betydning.

For å avsløre om humor er diskriminerende eller ikke, kan det være nyttig å se på konteksten den inngår i, mener Johnsen. Noe humor oppstår i såkalte ”joking relationships”. Det er en sosial relasjon hvor det er tillatt å vitse og tulle med hverandre, enten fordi man tilhører samme gruppe eller fordi man er tilstrekkelig trygge på hverandres hensikter. Dersom ikke disse kravene er oppfylt ville vitsingen bli oppfattet som krenkende og aggressiv. Det er altså nødvendig å analysere både humorens innhold (tema og budskap) og den sosiale sammenhengen den inngår i, for å kunne si noe om dens intensjoner. Hva som kommer til uttrykk i vitsen avhenger av konteksten den fremføres i, men kategorier som ”vi” og ”de andre”, ”underlegen” og ”overlegen” synes å være universelle (1997).

Humor som oppleves som alvorlig og ondsinnet kan også fungere som psykologisk terapi. Å kunne le av noe som er vanskelig, kan være en enorm lettelse, skriver Johnsen. Dette er for øvrig noe som mange nordlendinger hevder ligger til grunn i den nordnorske humoren. Latteren var en måte å overleve det karrige livet i nord på, uten at dette kan synes umiddelbart

relevant i dagens overflodsamfunn. Da måtte man i så fall trekke det barske klimaet inn som en utfordring i nordlendingers dagligliv. Spesielt for fiskerne er været fortsatt en utfordring.

Nordnorsk humors karnevaleske trekk

Mikhail Bakhtin har i boken *Latter og dialog. Utvalgte skrifter* (2003) skrevet om elementer av det karnevaleske i den franske forfatteren François Rabelais' verk. Noe av det som kjennetegner Rabelais er at han bruker middelalderens latterkultur i sitt forfatterskap. Middelalderens latterkultur kjennetegnes ved dens verdensanskuelse, universalisme og ambivalens, og dette har den nye tids latter nesten fullstendig mistet, mener Bakhtin (2003: 123). Bakhtin mener at folkekultur og elitekultur skilte lag etter middelalderen, men at man dag kan se at folkekultur og elitekultur igjen kommer sammen og at det ikke lenger er skarpe skiller mellom de to. "Den folkelige latteren, det fysisk-kroppslige prinsippet, de ytterst groteske overdrivelsene, narreriet og elementene av folkekomikk i Rabelais verk..." (2003:91). Seier over frykten er essensielt i middelalderens latterkultur. Man reduserer det skumle til noe man kan le av, med groteske og obskøne uttrykk. Man parodierte både tortur og henrettelser, kort sagt latterliggjorde man det skumle. Store mager, neser eller pukler var symboler på graviditet eller potens. Tematikken var knyttet til verdens forgjengelighet, fødsel og død (2003: 69).

Det vanskelige livet nordpå, hvor stormen tar hus og menneskene må stri med de dårlige levekårene som så ettertrykkelig er slått fast i diverse undersøkelser, som vi skal se eksempler på senere, håndteres med humor. En tung hverdag gjøres til noe man kan flire av. Slik illustrerer Arntzen dette: "Vi har dein største lægemangeln og dein simplaste hælsetjænesten, mæn e mæst sjuk (...) Vi har de gruinnaste hofteskålan, de største bråkkan, dein mæst kroniske prostata, de mæst hardnakka blærekataran, de jævligste og innerste hærmorideran, de svakaste knehasan, dein dårligste hoildninga, og de plattaste plattføttern" (Arntzen, 1986: 16). Nordlendingene er *best* på å være syke i denne noe groteske beskrivelsen. I motsetning til bornerte "søringa" kan nordlendingene skilte med å være best på å ha dårlig helse. Her refererer Arntzen til forestillingen om at nordlendingenes helse er så mye verre enn helsen til nordmenn andre steder i landet. Særlig Finnmark har fått gjennomgå i levekårsundersøkelser gjort i nord. Ved bruk av overdrivelse reduseres det skumle til noe artig. Man bruker en dårlig sak til å lage en god sak. Hverdagen blir lettere med humor, og enkelte nordlendinger hevder sågar at det har vært livsnødvendig for nordlendingene å ha humor. Det synes å være en gjennomgående oppfatning blant nordlendingene selv at de er et lettlivet folk.

I nordnorsk humor finner vi de samme obskøne virkemidlene som vi finner i karnevalet. Nordnorsk dialekt er rik på uttrykk i seg selv, i tillegg har man en mer direkte måte å snakke på. Bannskap er vanlig. I humoren er grovt språk nærmest en selvfølgelighet, og grensen for hva man kan tillate seg og si er enda lavere i nordnorsk humor enn i nordnorsk dagligtale. Såkalte ”oversettelsessketsjer” mellom nordnorsk og østlandsk slår an, og de finnes både i Oluf og i nye revyer som *Alt for Rognan*. Både sammenligninger av det nordnorske og det østlandske (her dialekt) og latterliggjøring av styresmaktene er vanlige motiver i nordnorsk humor. Humoren snur opp ned på maktforholdet.

Mathisen viser til eksemplet med *Rorbua*, som gikk på NRK fra 1987 og helt inn på 2000- tallet. I programmet ble nordlendinger og andre samlet på utestedet Rorbua i Tromsø. Gode fortellere og vitsemakere fortalte vitser og historier til programleder Tore Skoglund og til publikum. I markedsføringen av programmet og bøker og videoer som ble utgitt i etterkant, var det viktig at språkbruken og fortellingene ble brukt til å vise identitet og tilhørighet. Språket har karnevaleske trekk. Det er grovt, obskønt, ja kort sagt kan man si ting på Rorbua som man ikke kan si i andre program på TV. Selve Rorbua (og skjenkestedet) er også en tradisjonell arena for denne type fortellinger og språkbruk. Programmet ble sendt etter Kveldsnytt, altså etter den offisielle delen av programpostene. Jo verre språkbruk, jo senere går programmet. Programmet var derfor en arena hvor vanlige regler for hva som sømmer seg ikke lenger gjaldt (I: Drivenes, Hauan, Wold, 1994: 259-266). Også Johnsen har brukt Rorbua som eksempel, og har samarbeidet med programlederen og humoristen Tore Skoglund. Hun poengterer at humoren har vært gjennom en prosess i massemediene som har skapt en del standardiserte forventninger til den.

I den nordnorske humoren er fellesskapsfølelsen viktig. Den markeres ovenfor ”søringan” i diverse humoraktiviteter hvor nordlendingen forsøker å få latteren over på sin side (Johnsen, 1997: 142ff). Det handler om å være handlende istedenfor passive. At nordlendingene snur offerrollen til eget våpen.

Latterens ytre form ligger i at den er legalisert og frigjort fra sensur, men den har også en indre form. Den frigjør menneskene fra frykten for forbud, det hellige og tusen års fortid de er oppdratt til å frykte, påpeker Bakhtin (Bakhtin, 2003: 72). Latterliggjøring av borgerlige verdinormer er et kjennetegn ved karnevalet. Her får narren være konge for en stakket stund. I karnevalet snur man opp ned på maktforhold. Det samme skjer i nordnorsk humor. Når nordlendingene har sine skavanker i egne hender og ler av dette, ufarliggjøres skavankene. Samtidig fremhever nordlendingene seg selv ved å le av maktpersoner, eller folk nordlendingene mener er ”fin på det”. Det er dermed en subversitet som kommer til uttrykk i

humoren. Latteren frigjør menneskene fra forbud, mener Bakhtin. Nordlendinger har hatt en spesiell forutsetning i sitt forhold til staten. Nord-Norge har bestått av flere folkegrupper som har vært offer for en hardhendt fornorskningspolitikk. Nord-Norge ligger dessuten langt unna hovedstaden og har vært behandlet både som anneks, stebarn og passiv mottaker av ytelser. Samtidig har det vært ført ressurser ut av landsdelen og folk har fått følelsen av å ikke få skjøtte om sitt eget. Staten har både vært vert og vokter for nordlendingene. Det har også foregått en riksoppdragelse av nordlendingene, gjennom skole og kirkevesen. Fra gammelt av kom øvrighetspersoner til nord sørfra, og nordlendingene har tradisjon for å være i opposisjon mot disse. Latteren er et effektivt virkemiddel for å frigjøre seg fra forbud, mener Bakhtin. I dette utdraget fra en rap, som spiller på stereotypiske forestillinger om nordlendinger, av Bøbb-1 og Yogi, kommer det til syne at også unge nordnorske rappere bruker humor og latterliggjøring som våpen mot overmakten:

”Purken her oppe får ingen respekt,
førr ingen av dæm prate nordnorsk dialekt,
trur dæm e konga i uniforma,
klare ikke å forstå nordnorske norma,
kainn dæm ikke stikke tilbake dit dæm kom fra,
jævla importerte purkaspiranta,
dæm prøva å roe oss ned til ingen nøtte,
det hær e mitt hjem, kommer aldri tel å fløtte!”

Teoriene som jeg har presentert i dette kapittelet har vist hvordan identitet og humor kan forstås. Barth påpeker at identitet er relevant i møte med den andre, og opprettholdes og videreutvikles i dette møtet. Bourdieu viser at sosial distinksjon er et kjennetegn for oss mennesker. Vi distanserer oss fra andre ut i fra kategorisering. Som Douglas har vist, er det å skille rent fra urent sentralt i denne kategoriseringsprosessen. Humor kan bidra til å styrke gruppeidentitet og til å tydeliggjøre forskjeller mellom grupper, ifølge Johnsen, som også påpeker at det er en tendens til at vitsene går i favør av sterkere grupper. Bakhtin påpeker at humor kan bli et våpen for en gruppe, og at det å få latteren over på sin side kan være en måte å hevde seg på. Videre i oppgaven vil disse teoriene være nyttige redskaper i analysen av nordlendingenes møte med Oslo, nordnorske bygdelag og nordnorsk humor.

Kapittel 2

Metodisk refleksjon

I metodekapitlet vil jeg vise hvordan arbeidsprosessen med oppgaven har vært og da spesielt arbeidet med informantene. Det er viktig å være bevisst prosessen man går gjennom og rollen man har som forsker, når man jobber med en masteroppgave. Jeg skal også gjøre rede for de etiske problemstillingene jeg har støtt på under arbeidet, og refleksjonene jeg har gjort meg i forhold til disse.

Jeg har gjennomført 16 intervjuer til denne masteroppgaven. De fleste intervjuene er på omtrent to timer. Det er altså et omfangsrikt materiale jeg har skaffet meg. I tillegg har jeg bedrevet deltakende observasjon. Jeg har vært med på bygdelagsarrangement og på bygdelagshytter, jeg har tittet i arkivene, jeg har vært på Nordnorsken, jeg har møtt teatergrupper og vært på revy, og jeg har hatt jevnlig kontakt med mange av informantene gjennom hele arbeidet med oppgaven, også under skriveprosessen. Det første intervjuet ble utført våren 2007, mens resten av intervjuene ble utført det påfølgende året. Jeg har også fulgt med på omtale av bygdelagene på deres hjemmesider og i avisen.

Billy Ehn og Orvar Löfgren skriver i sin bok *Kulturanalyser* (2008) at grensen mellom arbeid og fritid er diffus når man forsker på kultur. Det som skjer rundt en, ting folk sier, TV-innslag og annet kan bidra til å sette i gang tankevirksomheten. Man kan dessuten bearbeide både materiale og analyser når som helst i løpet av døgnet (2008: 156). Jeg erfarte også at det kunne være vanskelig å legge oppgaven bort, og ofte satte tilfeldige uttalelser, TV- og radioinnslag og andre hverdagslige hendelser meg på sporet av nye perspektiver i arbeidet.

I tillegg til stoffet som jeg har skaffet meg gjennom feltarbeid og intervjuer, består materialet mitt av bygdelagsaviser fra 1970 til 2010, bygdelagenes egne historiebøker, kassettopptak, radioklipp, bilder og filmsnutter jeg har filmet selv fra arrangementer og steder jeg har vært med bygdelagene. Jeg har studert protokoller, jubileumsmateriale og gjenstander som har vært betydningsfulle for lagene. Jeg har også fått med meg aktuelt stoff til oppgaven, som avisartikler som berører bygdelag eller forholdet mellom Nord-Norge og hovedstaden, samt aktuelle TV-program. Revyen jeg gikk for å se var *Alt for Rognan* som handler om det fraflytningstruede tettstedet Rognan i Nordland, og jeg har lest en masteroppgave av Amalie Bernhardsen som ble skrevet om revyen i etterkant. Bredden i materialet har vært en berikelse for meg. Det har gitt meg mange innfallsvinkler til tema og ikke minst har det vært utrolig morsomt og spennende å dykke ned i et så mangfoldig materiale. Jeg har diskutert oppgaven

med mange, og fått overveldende mange henvendelser i forbindelse med arbeidet. Jeg har mottatt litteraturtips, innspill, invitasjoner til arrangementer, tips om informanter, forespørsler om kjøp av oppgaven og annet. Det har gitt meg et inntrykk av at temaet mitt er av interesse for andre enn meg selv, og det er selvsagt inspirerende.

Pyntegenstand med symbolsk betydning, inne på Håløygheimen.

Utvelgelse av informanter og etablering av kontakt

Jeg har valgt å intervju nordlendinger som flyttet til Oslo mellom 1950 og 1980, de fleste på 1960-tallet. En av dem har flyttet hjem til Nord-Norge igjen, mens resten bor i Oslo og omegn. Det var ingen vesentlige forskjeller i fortellingen til den som har flyttet nordover igjen i forhold til dem som har blitt boende.

I utvalget av informantene har jeg blant annet benyttet meg av ”snøball- effekten.” Jeg begynte med å intervju noen jeg kjente og så fikk jeg tips fra vedkommende om andre jeg kunne snakke med. Videre fikk jeg tips om både potensielle informanter, bygdelag og bøker. Ryktet om oppgaven min spredde seg og noen informanter meldte seg frivillig. Jeg benyttet meg også av internett for å komme i kontakt med nordnorske bygdelag, og da spesielt By- og Bygdelagsforbundet sine hjemmesider.

Mens jeg arbeidet med prosjektskissen, intervjuet jeg en bekjent som flyttet til Oslo på 1960-tallet. Dette intervjuet var viktig fordi det bidro til å forme oppgaven min. Blant annet var det i dette intervjuet jeg hørte om bygdelag for første gang. Den første informanten tipset meg om to slektninger som også flyttet til Oslo på 1960-tallet. I mellomtiden dukket det opp en frivillig informant som jeg også intervjuet. Hun hadde hørt om prosjektet av en bekjent av meg.

Møtet med informantene: Forforståelse og forventninger til intervjuet

Min egen forforståelse preget intervjusituasjonen. Jeg hadde lest meg opp på oppgavens tematikk og hadde studert typiske parodier på nordlendinger i media slik at jeg lett kjente igjen stereotypiene. Jeg merket fort at en del av spørsmålene som omhandlet humor, media og stereotypier var vanskelige å besvare for informantene. Informantene kjente til tema, men vi hadde forskjellige innfallsvinkler til det. Jeg tror at når man har vokst opp på forskjellige tidspunkt påvirker det måten man ser på både fortid og nåtid, og måten man kommuniserer på. Etter hvert måtte jeg gjøre noen justeringer i måten å stille spørsmålene på, og jeg måtte korrigere min egen forforståelse av informantene slik at jeg kunne forstå dem på best mulig måte. Jeg hadde ikke tenkt på at det ligger store utfordringer i å diskutere en periode som bare den ene parten har opplevd. Man har rett og slett forskjellig forståelseshorisont. Referansene til dagens samfunn er også forskjellige. Dette skal jeg komme tilbake til under avsnittet om etikk.

Line Esborg har i *Kulturvitenskap i felt. Metodiske og pedagogiske erfaringer* (2005) skrevet om feltarbeidets mange samtaleformer. Hun mener at de uformelle samtalene hun hadde under feltarbeidet, samtaler som oppsto spontant eller tilfeldig, på jobb eller i andre sosiale sammenhenger, var med på å prege hennes forforståelse (I: Gustavsson, 2005: 97f). I intervjusituasjonen ble ikke ting alltid helt slik som jeg hadde forventet. Jeg hadde ikke reflektert så mye over mine forventninger, men de lå altså der, godt hjulpet av mange samtaler jeg har hatt om oppgaven min – samtaler som ikke har vært intervjuer. Når jeg har fortalt om oppgaven min til folk som er en generasjon eldre enn meg, har jeg opplevd at de straks assosierte temaet med hvor dårlig nordlendinger ble tatt i mot i Oslo før. Med hensyn til bolig spesielt, men også med hensyn til fordommer mot nordlendingers moral. Jeg har fått høre at man trodde nordlandsjentene forsøkte å bli gravide med østlandske menn for å komme seg sørover. Jeg har fått inntrykk av at fordommer mot nordlendinger er noe alle kjenner til og at det var veldig vanlig. Når jeg da møtte en informant som hadde hatt et veldig positivt møte med Oslo, og som ikke hadde opplevd diskriminering på 1960-tallet, ble jeg overrasket. Det

var en nyttig erfaring å få denne overraskelsen, fordi da ble jeg oppmerksom på at jeg faktisk *hadde* hatt visse forventninger på forhånd.

Informantene hadde ulike forventninger til intervjuet. Dette kunne av og til være vanskelig, særlig dersom informantene hadde annerledes oppfatninger rundt premissene for intervjuet enn det jeg hadde. Noen forventet at vi skulle spise middag sammen, drikke alkohol, at jeg skulle ta med barnet mitt, melde meg inn i bygdelaget eller andre ting. Jeg merket at mens jeg fokuserte på intervjuet som en ”jobbsituasjon” fokuserte informantene ofte på det sosiale. Noen forventet seg kanskje et *besøk* mer enn et intervju. Jeg er nordlending selv, og følte noen ganger at det mer var to nordlendinger som skulle snakke sammen, enn det var en student som skulle intervju en person. I det hele tatt møtte jeg mange sosiale forventninger under feltarbeidet, noe som var utfordrende, men aller mest hyggelig. Likevel forsøkte jeg så godt jeg kunne og ha fokus på at min oppgave først og fremst var å intervju, å forstå og fortolke informasjon.

Jeg har også opplevd at informantene hadde misforstått hva intervjuet skulle brukes til. Jeg forsøkte alltid å forklare hva prosjektet mitt dreide seg om, men jeg antar at informantene husket det de identifiserte seg med, nemlig bygdelaget og det at jeg er nordlending. Kanskje det er derfor de i noen tilfeller har trodd at jeg drev med lokalhistorie, bygdelagshistorie eller til og med slektsgransking. Informantene var dessuten eldre enn meg, og ikke alle hadde et forhold til hva en masteroppgave er, ettersom navnet på graden er nytt. Jeg prøvde etter beste evne å informere om prosjektet på en god måte, noe jeg mener er veldig viktig etisk sett. Samtidig ønsket jeg ikke å avsløre for mye av mine foreløpige analyser, fordi jeg ville at informantene skulle snakke fritt uten å bli påvirket av analysene. Dette skal jeg også komme tilbake til i avsnittet om etikk.

Fremmed eller nær?

Balansegangen mellom nærhet og distanse til informantene kunne være utfordrende. På den ene siden er det enklere å få informasjon hvis man gir litt av seg selv, åpner seg og viser hvem man er, men på en annen siden må man ha en viss distanse til intervjuobjektene for å kunne se ting med et kritisk blikk og for å kunne være habil som forsker. Sosialantropologen Finn Sivert Nielsen har skrevet *Nærmere kommer du ikke... Håndbok i antropologisk feltarbeid* (1996). Her brukes begrepet ”go bush”, som betyr å nærmest avvise din egen fortid til fordel for det nye du opplever. Noen mener at det å gå bush er kunnskapløst i den forstand at man ikke lenger ser andre alternativer enn det man ser hos folkene man bor med. Refleksiviteten kan som følge av dette bli borte, og nettopp refleksiviteten, det å tenke rundt oppholdet på

feltarbeidet og vise at det finnes flere måter å se ting på, er en viktig del av feltarbeidet (Nielsen, 1996: 20f). Å være nær nok til å forstå er ikke det samme som å være på innsiden, å gå over til den andre siden og bli der. Dersom en går bush, er det kanskje mer synlig i et feltarbeid i en vidt forskjellig kultur, som for eksempel i Ingjerd Hoëms feltarbeid i Tokelau. Her var arbeidslivet organisert gjennom slektsforhold. Å bedrive deltagende observasjon her ble en utfordring for henne, fordi hun kunne bli oppfattet som en potensiell ekteskapspartner gjennom å delta i innbyggernes arbeid (I: Nielsen, 1996: 52f).

Det kan diskuteres hva som ville vært å gå bush for meg i mitt feltarbeid. Jeg er nordlending, og det kan ikke forandres på. Jeg er ”i bushen” allerede, dersom vi snakker om nordnorsk identitet – jeg kan identifisere meg med nordlendingene jeg intervjuer. Det er et godt utgangspunkt. I kvalitativ metode søker man gjerne et emisk eller innenfra perspektiv. Man ønsker å se historien nedenfra. At jeg hadde samme bakgrunn som informantene var en styrke for meg, men det forutsatte at jeg klarte å skape en nødvendig distanse mellom meg og informantene. Jeg måtte ”gå søring”.

Det eksisterer et forestilt fellesskap mellom nordlendinger, for å låne Benedict Andersons begrep fra *Forestilte fellesskap: refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning* (1996). Et forestilt fellesskap er i denne sammenhengen et fellesskap mellom mennesker som ikke kjenner hverandre. De har likevel en fornemmelse av at de hører sammen og at de står sammen som gruppe. De har felles kultur og ofte felles språk eller dialekt. Innbyggerne i nasjoner har ofte et slikt forestilt fellesskap, dersom det ikke er sterke regionale identiteter som går på bekostning av den nasjonale. At fellesskapet er forestilt betyr ikke at det ikke eksisterer. Fellesskapet er i aller høyeste grad virkelig. Man kan føle fellesskap sammen med noen man aldri har møtt. At et folkeslag føler at de hører sammen som folk i en nasjon gjør fellesskapet virkelig selv om det er som Anderson påpeker, forestilt. At det eksisterer et forestilt fellesskap mellom nordlendinger er det ingen tvil om. Det er bare å se på engasjementet i hele Nord-Norge for å få OL til Tromsø, for å stemme frem det nordnorske bidraget i TV2 programmet *Det Store Korslaget*, for ikke å snakke om at det finnes facebookgrupper som ”Republikken Hålogaland.” Sistnevnte jobber aktivt for et selvstyrt Nord-Norge. Gruppen har nærmere 8000 medlemmer. Det er mange som tillater seg å komme med uttalelser på vegne av landsdelen og det kan til tider diskuteres heftig hvem som skal få definere nordlendingene og Nord-Norge. Nordlendinger har et forestilt fellesskap, men de tilhører også det forestilte fellesskapet ”nordmenn”.

Jeg er nordlending og er altså på innsiden i det forestilte fellesskapet ”nordlendinger”. Men jeg måtte kunne ha et refleksivt forhold til det å være nordlending, jeg måtte skape

avstand. Refleksiviteten er et grunnleggende trekk ved moderniteten, påpeker sosiologen Anthony Giddens i *The Consequences of Modernity* (1990). At en person eller gruppe gjør seg selv til objekt for refleksjon ligger i de moderne institusjonenes natur. Dette innebærer ikke at man i førmoderne samfunn aldri reflekterte over egne handlinger, men med skrivekunnskapen fikk man en betydelig mulighet til å skape distanse til fortiden og perspektiv på nåtiden. Også Anderson mente at trykkekunsten var en forutsetning for forestilte felleskap. I artikkelen ”At være fremmed i det nære og kendte” (1990) viser Bente Alver hvor viktig det er å stille oppfølgingsspørsmål for å se om vi har forstått informanten rett. Alver kaller dette for prøving. Møte med kjent kultur kan gjøre oss hjemmeblind. Det er derfor viktig at vi opplever situasjoner på nytt selv om det er snakk om trivielle ting som vi tar for gitt. Gjennom perspektivering, kontrastering og prøving kan vi oppnå nødvendig distanse i intervjusituasjonen (Alver, 1990).

At jeg har vokst opp i en annen tid enn informantene, er også noe som skaper distanse mellom meg og dem. Det gjør at jeg kan se på tema jeg studerer utenfra samtidig som jeg har et innenfra-perspektiv. Informantene var i tjueårene på 1960- og 1970-tallet. Jeg fylte tjue år i 2003. Informantene hadde andre interesser enn meg og samfunnet de levde i var svært annerledes. De levde i et Norge som var veldig stort, i den forstand at Nord-Norge var utilgjengelig for østlendingene i mye større grad enn i dag. I dag kan man enkelt kjøpe seg en flyreise både rundt om i Norge og ellers i verden, for ikke å snakke om internettrevolusjonen som gjør nesten hele verden tilgjengelig med noen få tastetrykk.

De nordnorske ungdommene i Oslo samlet seg i bygdelag for å kunne dyrke sin kultur og være sammen med folk fra landsdelen. Jeg hadde ikke hørt om bygdelag og visste ikke hva det var før jeg begynte å skrive denne oppgaven. Dersom jeg skulle gått bush i mitt feltarbeid kunne jeg blitt medlem i bygdelagene. Mange har invitert meg til å bli medlem, og det er forståelig. Bygdelagene eldes i dag og mange ønsker seg yngre medlemmer. Bygdelagene var ofte opprinnelig ungdomslag, men i dag er ungdommene blitt seksti år. Det bygdelaget som jeg har intervjuet mange informanter om, finnes i så måte ikke lenger. Jeg kunne ikke opplevd 1960- og 1970-tallets dynamiske, unge og kulturelt engasjerte bygdelag dersom jeg ble medlem, derfor kan det diskuteres om det hadde vært mulig for meg å gå bush uten å ha en tidsmaskin.

Jeg valgte å takke nei til medlemskap, fordi jeg ikke syntes det er riktig av meg å være medlem i en organisasjon som jeg studerte. Jeg mener at jeg ikke ville hatt tilstrekkelig avstand til en organisasjon jeg selv er medlem i. I tillegg mener jeg det ville vært uriktig av meg å bli medlem i en organisasjon bare fordi jeg er ønsket dit som ung. Jeg vet at jeg ikke

ville vært aktiv i organisasjonen, fordi man i bygdelagene opprettholder en kultur jeg ikke er oppvokst med og ikke kjenner meg igjen i. Samtidig har jeg litt dårlig samvittighet fordi jeg ikke gjorde bygdelagene denne tjenesten og skaffet dem yngre medlemmer. Jeg føler med dem som legger mye arbeid ned i bygdelagene, men ikke kommer noen vei, og jeg skulle gjerne hjulpet dem. Det var ikke alltid like lett å ikke kunne gi noe tilbake når jeg snakket med noen som slet med organisasjonen sin og som sterkt ønsket seg unge medlemmer, når vedkommende hadde vært grei og stilt opp til intervju. Det har i så måte vært en lettelse for meg å vite at jeg kommer for nær mitt studieobjekt om jeg blir med i bygdelagene.

Selv om jeg ikke har blitt medlem i noe bygdelag, har jeg vært med på et arrangement i et bygdelag. Det har vært interessant og lærerikt. Jeg har fått se hva et bygdelag er i dag. Her er et utdrag fra feltdagboken som beskriver min opplevelse:

26. januar 2008

Festen startet med allsang "Å eg veit meg eit land", formannen sang i mikrofon sammen med bandet. Han spurte om jeg kunne sangen, og jeg ble irritert på meg selv fordi jeg ikke kunne den (jeg kan jo som regel sanger som brukes ved sosiale anledninger). Alle reiste seg og jeg ble informert av en ved bordet vårt at dette var kveldens sakrale øyeblikk.

Etter dette ønsket formannen velkommen, og informerte litt stolt om at det var over hundre festdeltakere til stede. Han fortalte også hvor man kunne henvende seg dersom man ønsket å sitte i styret. Rekrutteringen er vanskelig som i de fleste andre bygdelag. I tillegg fortalte han om at jeg var til stede og kanskje ville stille spørsmål. Han ba alle ta godt imot meg og jeg måtte reise meg slik at alle kunne se meg. Jeg tror denne presentasjonen av meg førte til at mange forventet at jeg skulle være mer pågående enn det jeg hadde tenkt. Jeg hadde tenkt å observere og småprate litt, filme litt og ta noen bilder. Jeg ønsket ikke å ha de store samtalene med inngående spørsmål, når folk skulle kose seg på fest. Det var noen som sa at jeg måtte gjøre noen "attacks" dersom det skulle bli noen masteroppgave, mens andre fortalte uoppfordret hele sin livshistorie fra de kom til Oslo. Jeg takket høflig for alle innspill, og stilte spørsmål dersom jeg følte det var forventet, men på offensiven var jeg ikke. Jeg tilbød meg derimot å selge lodd, når formannen spurte hvem som skulle gjøre det. På den måten fikk jeg gått til alle bordene og stilt små spørsmål om hvor lenge folk hadde vært medlem osv. De som var spesielt interesserte fikk samtidig en sjanse til å snakke med meg. Det hadde ellers vært umulig å rekke å småprate med hundre stykker.

Festen var en rallarfest og deltakerne bar rallarantrekk og det ble servert suppe med stomp og sirup, typisk rallarmat. Dette var en dansefest og folk svingte seg ivrig fra første stund. De danset både sving, polka og andre danser jeg ikke kjente. Jeg ble også bydd opp til dans, men danset ikke siden jeg ikke kunne disse dansene. Det var tydelig at dette var et Nord-Norge som jeg ikke var kjent med. Både maten og dansen var ukjent for meg. Jeg tok bilder og

filmet og observerte hvordan festen artet seg. Det var veldig lærerikt, men det var ikke alle som forsto hva min oppgave var og jeg måtte tåle kritikk for at jeg var lite pågående, som jeg skrev i utdraget fra feltdagboken. Jeg hadde ikke lyst til å være pågående, jeg hadde bare lyst til å få et inntrykk av hvordan bygdelagslivet var og hvordan en bygdelagsfest kunne se ut. Jeg skulle gjerne ha kunnet skli ubemerket inn i deres miljø, men det gikk nok ikke, kanskje spesielt fordi jeg ble presentert innledningsvis.

Det hadde også sine fordeler å være introdusert slik at alle visste hvem jeg var. Mange kom uoppfordret med både synspunkter og små anekdoter eller fortellinger fra livet sitt. Det var veldig morsomt og jeg fikk høre mye interessant. Jeg småpratet med mange festdeltakere. En dame fortalte at hun pleide å si ”Takk og pris at pakistanerne kom! Da ble vi nordlendinger endelig akseptert!” Hun fortalte at nordlendingene følte at ”søringen” var mye ”finere” enn dem selv, og hun fortalte om episoder hvor hun kom på besøk til andre nordlendinger, med sin østlandske mann. En gang hadde hun sovet litt utover morgenen, mens mannen hennes hadde stått opp (og han var jo ikke ”fin på det” selv om han var østlending, la hun til). Da kom den nordnorske damen de var på besøk hos stormende opp på rommet hennes og vekket henne: ”Vil du kom dæ opp! Nu står mainn’ opp og han sjænka sæ kaffe sjøl!”

En annen dame som tok kontakt med meg klaget over jobbmulighetene for de unge i nord. Hun mente de unge flyttet sørover fordi de ble tilbudt bedre lønn sørpå. Formannen fortalte at de også tidligere hadde hatt besøk i bygdelaget, av *Romerikes Blad*. Det hadde ført til et uheldig oppslag om fyll i bygdelag. Han mente avisen bare var ute etter å bekrefte sine myter om nordlendinger som fyllebøtter og at de hadde fokusert på det ene paret som hadde fått for mye å drikke på festen. Jeg forsikret ham om at jeg ikke skulle skrive noe liknende. Mitt inntrykk var at det var dansen som trakk folk til denne festen og ikke alkoholen. Jeg så ingen berusede mennesker, og registrerte dessuten at svært mange kjørte bil til festen.

Det var ganske intenst å være i felten på denne måten. Det var mange inntrykk på en gang. Klesdrakt, mat, musikk, ritualer og ikke minst mennesker. Mange tok kontakt og enda flere tok jeg kontakt med selv gjennom loddsalget. Det å selge lodd var lurt, jeg var veldig fornøyd med den ideen. Noen fortalte mye og jeg hadde mange tråder jeg kunne følge opp etter dette dykket ned i bygdelagenes verden. Noen utfordringer dukket også opp på dansefesten. Hvor nær skulle jeg være? Hva ble forventet av meg? Skulle jeg kaste meg ut i dansen for å ikke virke avvisende? Skulle jeg bli medlem? Det å takke nei til noe kan bli sett på som uhøflig, og det var det siste jeg ønsket. Av og til føltes det ubehagelig å ikke klare og

møte de forventningene som enkelte hadde. I en slik situasjon som dette måtte jeg tåle å være en annerledes gjest og jeg måtte tåle å bli utfordret og stilt til veggs.

Maria Zackariasson diskuterer hvor grensen går mellom å være forsker og venn. Under feltarbeidet opplevde hun å bli stilt private spørsmål som hun ikke ønsket å besvare. Hun ville skille mellom seg selv som privatperson og som forsker, og opplevde dette som en utfordring (I: Gustavsson, 2005: 148f). Jeg opplevde også dette som en utfordring. Tidligere i oppgaven nevnte jeg at en av informantene ba meg ta med datteren min på intervju. Jeg sa til informanten at det ville bli forstyrrende å ha min lille datter der. Det var noe som ikke kunne falle meg inn, jeg var jo på jobb. Jeg tenkte også på at en treåring ikke går særlig godt overens med en båndopptaker. Løsningen ble at jeg besøkte informanten i etterkant og tok med ungen. Informanten tenkte nok mer på de sosiale rammene rundt intervjuet enn det jeg gjorde. Hun stilte meg også under den første telefonsamtalen mange spørsmål om både meg og min samboer. Jeg har imidlertid til gode å ikke svare på noe jeg blir spurt om, selv om det er spørsmål som gjelder meg som privatperson. For å få noe må en også gi noe igjen.

Esborg påpeker også at poenget med å besvare informantenes spørsmål er å bli bedre kjent, samtidig som man også kan få i gang en god diskusjon (I: Gustavsson, 2005: 102). Jeg og informantene mine har en felles bakgrunn, vi er alle nordlendinger. Dette gir mange felles referansepunkter, alt fra bygdekunnskap, til felles kjente, til forskjellige opplevelser ved å flytte til Oslo og forskjellige forhold til egen dialekt. Det har imidlertid vært vanskelig for meg å vite hvor mye jeg skal gå inn i diskusjoner med informantene, og hvor mye jeg skal gi av min egen erfaring som nordlending. Her har også båndspilleren gitt meg problemer, noe som jeg reflekterer rundt i feltdagboka. Her er et utdrag:

4. oktober 2007:

I dag gikk det opp for meg hva som er noe av problemet med båndopptakeren for min del. Når jeg møter nordlendinger ønsker jeg å være en av dem, og det tror jeg forventes av meg også med hensyn til dialekten min. Jeg føler meg som en sviker mot landsdelen, fordi jeg har flyttet derfra. Med båndopptakeren distanserer jeg meg fra informantene. Jeg er en forsker, en ekspert, som har med meg et ekspertredskap.

I tillegg ER jeg jo nordlending, men føler ikke at jeg kan være meg selv, som en av dem, på bånd. For da blir jeg mitt eget studieobjekt. Samtidig blir situasjonen en ekspert-informant situasjon istedenfor to nordlendinger som møtes til en avslappet, uformell samtale, slik som det skal gjøres på nordnorsk vis. Da føler jeg at jeg ikke lever opp til deres forventninger.

Min doble rolle på feltarbeid har jeg hatt problemer med å takle. Dette at jeg både skulle være forsker, samtidig som jeg benyttet meg av at vi har felles bakgrunn for å nærme meg informantene. Jeg har hatt problemer med å forholde meg til at jeg er nordlending, samtidig som jeg har en forsker rolle, en refleksiv holdning til det å være nordlending. Det stilles forventninger til meg som nordlending. Uskrevne regler gjelder for oppførsel, familiaritet, patriotisme og andre sosiale kriterier.

Balansegangen mellom nærhet og avstand kunne være vanskelig. Hvor mye skulle jeg gi av meg selv, av personlig informasjon og meninger? I tillegg til å ta hensyn til at jeg skulle ha en korrekt avstand til intervjuobjektet, var jeg også oppmerksom på at jeg ikke skulle provosere informantene. Jeg hadde ikke lyst til å si noe som gjorde dem sinte eller fikk dem til å føle seg dumme. Jeg hadde absolutt ikke lyst til å fremstå som noen bedreviter. Det er en dødssynd i Nord-Norge (og bygdelagene er et lite stykke Nord-Norge i Oslo). Flere av informantene trakk fram hvor viktig det var å ligge lavt i terrenget når de var hjemme på ferie fra Oslo. Det gjaldt å ikke bli regnet som ”stor på det”. Men det skal av og til lite til før man plutselig blir oppfattet som en viktigper fra Oslo.

Jeg skulle ikke diskutere med informantene først og fremst. Jeg skulle forstå. Informantene ga meg et innblikk i en verden jeg selv ikke var en del av og min jobb var å prøve å fortolke den på best mulig måte. Men dersom en god diskusjon kunne bidra til det syntes jeg det var greit å diskutere. Jeg ville imidlertid helst ikke si noe som kunne påvirke informanten for mye. Jeg ville at de skulle snakke fritt. Det var ikke noe problem for meg å la være å si noe selv om jeg var sterkt uenig i noe en informant sa. Verre var det dersom jeg ble spurt direkte om noe i tilfeller hvor jeg visste at mitt ærlige svar ville bli tatt ille opp. Det var uaktuelt å lyve, men det kunne oppfattes som uhøflig dersom jeg ikke ville svare. Informanten delte meninger og informasjon med meg, og ville kanskje vite hva jeg tenkte om det han eller hun sa. Det kunne også være vanskelig å stille spørsmål som virket ”dumme”. Det kunne være spørsmål jeg hadde stilt til mange informanter før, eller spørsmål som det ble forventet at jeg visste svaret på selv. Det var kanskje ikke alltid informantene tenkte over at jeg var interessert i vedkommendes oppfatning, snarere enn et ”fasitsvar”. Selv om jeg selv hadde en formening om et tema, ville jeg gjerne høre hva informanten hadde å si, og da kunne jeg virke litt ”dum”. ”Men dette må jo du vite bedre enn meg!” er et svar jeg av og til har fått.

Det kunne altså være både fordelaktig og utfordrende å være nordlending når jeg skulle intervju nordlendinger. Fordelen er at man ”kjenner reglene”. Alver skriver i sin bok *Creating the Source through Folkloristic Fieldwork* (1990) “Having grown up in a similar milieu, I knew the rules.” (Alver, 1990: 14). Når man har samme kulturelle bakgrunn som

sine informanter har man et lite forsprang i forhold til å gjøre seg kjent. Man er nær informantene. Man behersker en del kulturelle koder, uskrevede regler og har felles referanser på plass. På en annen side tildeles man en rolle i forhold til det at man er kjent for informantene. Alver forteller at både hun og informantene ble forvirret i forhold til hennes identitet da hun skulle gjøre feltarbeid i hjembygden. Arbeidet hennes begynte først å ta form når hun begynte å studere nabobygden, hvor folk visste betydelig mindre om henne. For min del kjente jeg kun to av informantene personlig fra før. To andre var fjerne slektninger jeg aldri hadde møtt før og en femte person var i samme "storfamilie" som meg. De elleve andre hadde jeg ingen relasjoner til, men vi delte alle en bakgrunn fra den nordlige landsdel. Rollene jeg fikk tildelt gikk av og til ut på det at jeg var nordlending, og følgelig stiltes det krav eller ønsker i forhold til det. At jeg skulle bli med i bygdelag var et slikt ønske noen hadde for meg. Andre forventninger kunne være at jeg skulle delta på arrangementer, knytte kontakter, holde kåserier og skrive innlegg eller tekster til aviser og blader.

De forskjellige rollene jeg ble tildelt var ikke nødvendigvis i konflikt med min egen oppfatning av hva som var min oppgave, men det kunne være utfordrende. Det er imidlertid interessant å merke seg at i alle sosiale situasjoner blir man gitt en rolle, og en viss form for forventning har vi alle til hverandre. Etnologen Lars Kaijser skriver i *Etnologiskt fältarbete* (1999) at de roller som forskeren tildeles, påvirker den kunnskapen han eller hun får ta del i (Kaijser og Öhlander, 1999: 35). Som nordlending har jeg kunnet bruke meg selv og min og informantenes felles bakgrunn til å få informasjon, og således vil jeg oppsummeringsvis konkludere med at det at jeg er nordlending var mer enn fordel enn en ulempe i møtet med informantene.

Materialets begrensninger

Begrensninger finnes på flere nivåer. Informantene sa ofte at de ikke husket så godt. I tillegg husket de fortiden i lys av nåtiden. Det de fortalte var alltid sett i lys av de opplevelsene de har hatt og de refleksjoner de har gjort seg i etterkant. Å intervjuer er ikke det samme som å reise med tidsmaskin; informantene ville nok sikkert lagt ting frem annerledes dersom vi fortsatt befant oss på 1960-tallet. I denne oppgaven har jeg derfor valgt å støtte meg til flere kilder. Bygdelagsmateriale har ikke forandret seg siden det ble skrevet. Dette gjelder både for bygdelagsaviser og protokoller. I tillegg har jeg vært så heldig å få tilgang til annet historisk materiale, som gamle invitasjoner, jubileumsprogram, kassetter og gjenstander. Det er genuine biter av 60-, 70-, 80- og 90-tallet jeg har stått med i hendene. Likevel vil materialet bli lest med min forforståelse og tolkes i lys av mine subjektive kunnskaper. Jeg har også gjort

utvalg. Jeg belyser noen sider og egenskaper ved et fenomen, men ikke hele omfanget. Bredden eller representativiteten er ikke hovedpoenget ved oppgaven, men derimot dybden. Jeg har gått ned på mikronivå og studert enkeltmenneskers opplevelse av å flytte til Oslo. Jeg har gått dypt inn i deres verden, men har ikke laget statistikk av opplevelsene deres. Ved hjelp av kvalitativ metode har jeg kunnet beskrive et fenomen grundig, men jeg kan ikke si at det var på den ene eller den andre måten for alle nordlendinger som flyttet til Oslo i perioden jeg studerer.

Etiske utfordringer

Jeg har tidligere vært inne på presentasjon av prosjektet da jeg beskrev hvordan det ble etablert kontakt mellom meg og informantene. Jeg presenterte alltid meg selv og fortalte at jeg er student ved Universitetet i Oslo. Jeg gjorde alltid et forsøk på å presentere prosjektet mitt på en mest mulig forståelig måte. Flere av informantene har trodd at jeg skriver en slags historiebok om bygdelag. Jeg kan leve med at noen tror jeg studerer bygdelag, men aller helst vil jeg de skal vite at bygdelagsstudiet inngår i en annen kontekst. Jeg mener det er viktig at informanten vet at intervjuet blir brukt i en masteroppgave om nordnorsk identitet i utvikling, og ikke i en bok om lagshistorie eller lokalhistorie.

I begynnelsen var det ganske enkelt å presentere prosjektet, fordi da hadde jeg utgangspunkt i en overordnet problemstilling om nordlendingers møte med Oslo på 1960-tallet. At en del av oppgaven skulle være om dialekt, humor og media sa jeg ingenting om, fordi jeg trodde det ville forvirre, mer enn å opplyse for informanten. Jeg var dessuten engstelig for at vedkommende ikke skulle føle seg i stand til å besvare mine spørsmål, at han skulle tenke ”dette er ikke et tema hvor jeg kan bidra”. I det videre arbeidet ble problemstillingen slik den er i dag, hvor den handler om utviklingen av nordnorsk identitet i møte med Oslo, sett i lys av bygdelag og humor. Problemstillingen min endret seg og fikk en ny vinkling etter de første seks intervjuene, men spørsmålene forble likevel stort sett de samme, da det overordnede temaet for oppgaven ikke hadde forandret seg selv om problemstillingen var blitt spisset til.

Også i de neste ti intervjuene vektla jeg nordlendingers møte med Oslo på 1960-tallet når jeg presentert prosjektet. Å presentere prosjektet som en studie av nordnorsk identitet i møte med Oslo, sett i lys av bygdelag og humor, var ikke hensiktsmessig etter mitt skjønn. Det var bedre å knytte det til noe konkret, noe som informantene hadde opplevd, det å flytte til Oslo. Problemstillingen min handler mer om analysen jeg skal gjøre, og informantene trenger kanskje ikke være fullstendig innvidd i det. Etnologen Oscar Pripp skriver i

Etnologiskt fältarbete (1999) at han ikke informerte informantene om at deres opplevelser som selvstendig næringsdrivende i små innvandrerbutikker/gatekjøkkener etc, skulle studeres ut fra kulturmøter, identitetsprosesser maktperspektiv og så videre. Det ville kanskje lede informantenes tanker inn i hans vitenskapelige kategorier (I: Kaijser og Öhlander, 1999: 52). Det samme ville antakeligvis skje dersom jeg skulle brukt problemstillingen min som utgangspunkt for så å forklare dette for informantene. Jeg prøvde derfor å ta utgangspunkt i nordlendingene i Oslo, siden årsaken til at jeg tar kontakt med informanten ligger der. Jeg vektla møtet med Oslo og bygdelagene i presentasjonen av prosjektet, det er jo også i denne delen av oppgaven informantene bidrar, og det er en vesentlig del av oppgaven. Men jeg har også forsøkt å presentere litt av masteroppgavens tematikk og forklart at deres intervjuer inngår i en større sammenheng. Jeg mener det har vært viktig å understreke hva intervjuene skal brukes til. Jeg har altså hatt hovedfokus på bygdelag og det å flytte til Oslo når jeg har presentert prosjektet, men jeg har også fortalt at hovedtema er nordnorsk identitet, uten å gå nøye inn på dette. Informantene merker seg da som regel det som de identifiserer seg med, og kanskje det er grunnen til at så mange har fått det for seg at jeg skriver bygdelagshistorie.

Jeg sendte ut et informasjonsskriv (Vedlegg 2) i etterkant av intervjuene hvor den nye problemstillingen sammen med oppgavens ulike temaer ble presentert. Jeg forklarte også hvilke rettigheter informantene hadde i forhold til å trekke seg eller komme med nye innspill. Jeg forklarte også grundig hvordan jeg forholdt meg til personvern og hvordan jeg anonymiserte informantene. Jeg hadde informert informantene om at de ville være anonyme i oppgaven i forkant av intervjuene, men ved å sende ut et skriv kunne jeg være sikker på at alle hadde fått med seg at vinklingen på oppgaven hadde forandret seg litt, og de hadde på papiret hva som var deres rettigheter og hvordan personvernet deres ble ivaretatt. Oppgaven ble også meldt til datatilsynet. Jeg redegjorde for gjennomførelsen og fikk beskjed om at prosjektet var av en slik art at jeg ikke trengte å søke om konsesjon (Vedlegg 1).

En annen viktig etisk utfordring er fortolkningen av informantenes meninger. Alver understreker at ”Vi må også være sikre på at vore informanter mener det samme med hva de sier, som vi oppfatter” (Alver, 1990: 134). Det var viktig for meg å forstå informantene, slik at jeg kan fortolke dem i samsvar med deres egne meninger. Jeg ønsker ikke at noen skal oppleve at dere meninger blir fortolket på en annen måte enn de selv har ment å ytre dem. Det har derfor vært viktig for meg å være bevisst forskjellen mellom meg og den enkelte informant – i motsetning til meg, har de faktisk opplevd den perioden jeg studerer. Vi har forskjellige referanserammer og forskjellig bakgrunn for å diskutere ting. Jeg har forsøkt å korrigere de feil som jeg har gjort, for eksempel hørte jeg i etterkant på de første

transkripsjonene at jeg uttrykte meg litt kronglete når jeg spurte om stereotypier, og da forsøkte jeg å finne en annen måte å stille spørsmålet på, slik at det ble lettere å forstå. Og har jeg vært usikker på betydningen av svar jeg har fått, har jeg forsøkt å stille oppfølgingsspørsmål, slik at jeg skulle forstå informanten på best mulig måte.

Kapittel 3

Forestillinger om nordlendingene

Detalj fra *Carta Marina*, 1539. Kartet viser hvordan grufulle sjøhyrer livnærer seg av båt og mannskap utenfor kysten av Nord-Norge.

Fordommene informantene mine ble møtt med da de kom til Oslo og stereotypiene som vi fortsatt kan se i humor i dag, har bakgrunn i forestillinger som kan spores flere hundre år tilbake i tid. Forestillingene om nordlendingene er som oftest negative, men det finnes også et romantisk bilde av Nord-Norge, spesielt etter at midnattsola kom på moten. I *Nordnorsk Kulturhistorie* er et av temaene mytene om nordlendingene. Her finnes det mange gamle sitater fra oppdagelsesreisende, leger, prester, embetsmenn eller andre som har besøkt eller virket i Nord-Norge. I det følgende har jeg gjort noen få utvalg av de mange eksemplene som man har på beskrivelser av landet og folkene i nord. Det er for meg ikke så rart at disse forestillingene senere ble stor humorindustri, for nordlendingene beskrives her på en så ekstrem måte at det glir over i det komiske når det leses med nåtidens øyne.

Den grusomme Moskenstrømmen, kart fra 1600- tallet.

Oppfatningene om de nordlige landsdelene har til alle tider vært geografistyrte. Nord-Norge regnes fortsatt som eksotisk til tross for at man i våre dager kan fly dit for under femhundrelappen. Romerne kalte i sin tid områder utenfor sentrum for *provinser*. Og siden den gang har man i alle europeiske land sporet en splittet holdning til provinsene. På den ene siden svermer man for provinsen; den er et godt sted å bo, hvor menneskene lever i harmoni, omkranset av himmel, hav og Vårherre. På den andre siden finner vi forakten for provinsen; den er skremmende, fremmed, klaustrofobisk og fattig. Menneskene som bor der er umoderne, kunnskapsløse naturbarn som man innerst inne kan synes litt synd på.

I gresk og romersk kultur var hele Nord-Europa fjernt, og jo lenger nord man kom jo skumlere ble det. Naturkreftene var grusomme og sjøhyrene, som vi kan se på gamle kart, var nådeløse. I et slikt område kunne naturligvis ingen normale mennesker bo. Der bodde isteden *enfotinger* (folk som hoppet omkring på en kjempefot) og *hornfinner* (samer med et stort nedover-pekende horn i panna) sammen med flere underlige skapninger.

Hvis vi går tilbake til det splittede forholdet til provinsen, finner vi i svermeriversjonen et høykultivert folk i nord. Dette folkeslaget ble kalt *hyperboréerne*. Forestillingen om hyperboréerne var svært positiv, man mente blant annet at all kultur og all vitenskap stammet fra dem. Hyperboréernes land lå nord for nordavinden, i et varmt og fruktbart land, og man trodde at menneskene der hadde evig liv. Også Snorre mente at det tøffe klimaet ikke var for vanlig dødelige. Han mente samene var trollmenn. Dermed ble landsdelen gjort mørk og magisk for ettertiden til tross for at Hålogaland egentlig var både rikt og innflytelsesrikt i sagatiden.

Etter dette er kildene få i mange hundre år, men på 1400- tallet strandet italieneren Pietro Querini på Røst i Lofoten. Han beskrev befolkningen som ærlig, tillitsfull, sjenerøs, ja,

de levde i en uskyldstilstand som liknet Paradis mente han. Erik Valkendorf skriver derimot til paven i 1520 om trollhvaler, sjøormer og en forferdelig tørke (han drar slutningen om at Finnmark er rammet av tørke på bakgrunn av all tørrfisken han ser!). Videre forteller Valkendorf at noen av menneskene i nord er synske, mens andre ikke skiller seg nevneverdig fra aper. Enkelte trekk ved denne befolkningen kan han faktisk ikke beskrive, ”for ikke at vække Anstød hos deres Hellighed” (Drivenes, Hauan, Wold, 1994: 394).

Videre finnes det tallrike beskrivelser av nordlendingene, for det meste gjort av embetsmenn, fogder og prester. Det er fra disse beretningene vi finner igjen de forestillingene som er kjent for oss i dag. Her er ikke nordlendingene kultiverte hyperboréere. Felleskarakteristikk er at de er late, fråtsende, misunnelige, drikkfeldige, løsaktige og primitive. Presten Erik Colbann skriver i begynnelsen av 1800-tallet om årsaken til dette. Det omflakkende liv på havet forkuer sjel og legeme, sanseligheten tar overhånd. De har ferier i flere uker (utenfor fiskerisesongen) hvor de bare spiser og sover, hvilket fører til at blodet bruser, kåtskapen tar overhånd og svekker både legemet og slekta, som blir sykdomsbefengt. Senere ble soldater, som nevnt tidligere, forberedt på at de skulle krysse ”moralsirkelen” og at standardreplikken var ”Kjør meg på tjukken og ta meg sørover!” (1994: 441).

Motbildet til disse bildene tegnet av tilflyttede eller gjennomreisende øvrighetspersoner, får vi av nordlendingen Petter Dass. Han skrev om Nordland sett fra en nordlendings synspunkt på 1600-tallet, og er kanskje den som har bidratt mest til å motarbeide myten om det trasige Nord-Norge, før det 19. århundre. I 1838 ble adgangen til Nord-Norge åpnet med de første dampskipene. Samtidig ble staten sterkere og grep i større grad inn i folks hverdag. Vi fikk kilder fra det offentlige, rettsprotokoller og medisinalberetninger som beskrev nordlendingen omtrent som skissert ovenfor. Men vi fikk også reisebrev hvor nordlendingen fremsto som lystig, gjestfri og verdensvant. På grunn av de stadige båtbesøkene fra omverdenen mente noen at nordlendingene i større grad enn andre utkantfolk kunne gjøre rede for seg på en skikkelig måte. Kunstnere av forskjellige slag bidro også til et mer positivt bilde av landsdelen, og med nasjonalromantikken på slutten av 1800-tallet kom midnattssola på moten. Nordlendingen gikk da fra å være underkuet av naturen til å bli et speilbilde av naturen. De eldre tekstene hvor nordlendingene ble fremstilt som trollmenn, underutviklet og usiviliserte av leger, fogder eller andre øvrighetspersoner sørfra, kan best sees på som kulturmøter som forteller noe om betrakterens angst eller begeistring i møte med det ukjente.

Før 1900-tallet var det ingen offentlig debatt om Nord-Norge og få nordlendinger visste noe om beskrivelsene av dem selv. Ved århundreskiftet forandret dette seg. Man ble

mer bevisst på seg selv og ”de andre”. Antropolog Frøydis Eidheim viser hvordan verdensbildet til honningsvågere utformes ved kontrastering til ”søringen” (de betydningsfulle andre) og samene. Nordlendingene ser seg i kontrast til nabobygda, til sentrum innad i Nord-Norge og til sør. Også folk sørfra kontrasterte sør mot nord. Stortingsmannen for Venstre, Gunnar Knudsen sa i en valgtale ”Vi sitter - i tilfelle at russerne skulle ta Nord-Norge – tilbake med den sørlige del av landet, og dette er, som enhver vet, landets kjerne.” (1994: 418).

I avisene på 1920 og 1930-tallet kunne man lese om nøden i Nord-Norge. Fortsatt ble landsdelen sett på som fattig og elendig, og i 1922 sendte østlendinger alt fra klær til brukte tannbørster til de stakkars nordlendingene. Nordlendingene på sin side tok dette som en fornærmelse. Innsamlingsaksjonen berørte temaer som fra før var følsomme. I nordnorske aviser skrev man at man ønsket respekt og likeverd og at man ønsket å selv ta hånd om sine næringer.

For vestlendinger, trøndere og østlendinger har lokal tilhørighet og identitet vært med på å gi innhold til det nasjonale, snarere enn å være et problem i forhold til det nasjonale, slik som er tilfellet i Nord-Norge. Det kulturelle mangfoldet (nordmenn, kvener og samer) ble sett på som et sikkerhetsmessig problem av norske myndigheter. Dette forholdet legitimerte offentlig utbygging i nord. Gjennom skole og kirke skulle nordlendingene oppdras til å bli gode nordmenn. På denne måten fikk nordlendingene et nærmere forhold til staten, som ble både vert og vokter, hvilket førte til at man i større grad kontrasterte seg mot staten og resten av landet.

I 1972 tok regjeringen initiativ til å gjennomføre en kartlegging av levekårene i Finnmark. Resultatet ble publisert i 1982 og ble en av de mest kjente og omdiskuterte bidragene til debatten om ”Finnmarksproblemet” (Asbjørn Aase: *Levekårene i Finnmark. En sosialstatistisk undersøkelse*). Finnmark hadde størst arbeidsledighet, flest uførepensjonister, lavest inntekt, størst dødelighet av hjerte-, kar- og åndedrettssykdommer, lavest levealder, størst kvinneunderskudd, flest ugifte femtiåringer, flest samlivsbrudd, størst alkoholforbruk nest etter Oslo, størst kriminalitet nest etter Oslo, flest lærere uten godkjent utdanning, færrest elever i den videregående skolen og størst fraflytting. Rapporten ble kritisert og man forsøkte å forklare problemet med en statsfiksering i den nordnorske kulturen, og at forholdet mellom Nord-Norge og staten var preget av et formynder-klient-forhold.

I 1989 utkom en omstridt undersøkelse om trygdeforbruket og folks holdninger til å motta trygd, henholdsvis i Vik kommune i Sogn og i Båtsfjord i Finnmark. Rapporten ble et bidrag i debatten om nordlendingens latskap. Forskerne Berthold Grünfeldt og Kjell Noreik

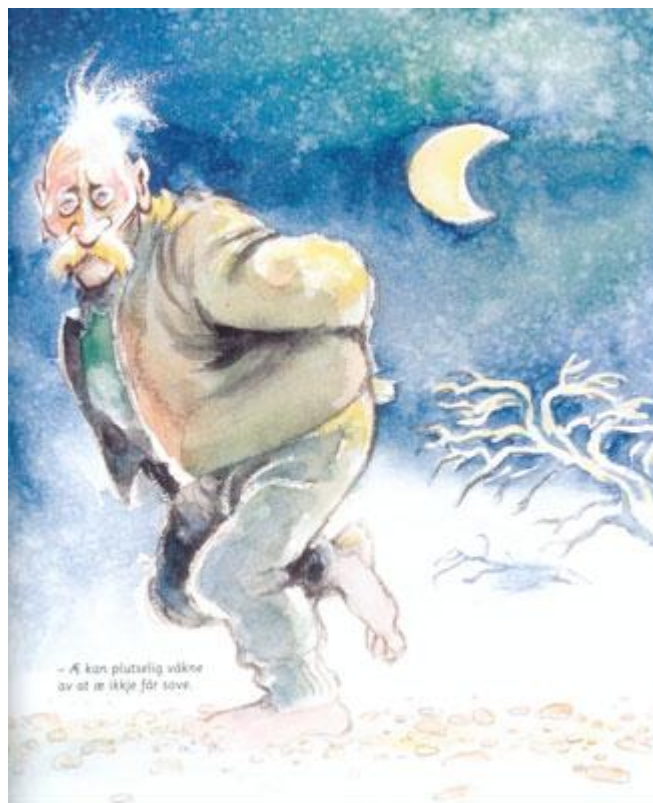
mente de kunne avdekke en mer lettvintholdning til å motta trygd i Båtsfjord sammenlignet med holdningene i Vik. I 1990 uttalte Carl I Hagen at finnmarkingene var noen latsabber som ”har en neve i bukselommen på østlandsfolk.” (1994: 426). Året etter kom imidlertid en statistikk som viste det motsatte: Nord-Norge eksporterte varer for 11,4 milliarder kroner mens Oslo/Akershus eksporterte for 10 milliarder. Verdiskapningen i Skrova i Lofoten var på 700 000 i året per innbygger. Allerede i 1982 hadde en utredning vist at 445 millioner ble sendt nordover i statlige overføringen mens 1,2 milliarder gikk sørover bare fra kraftproduksjon i nord. Dermed var myten om det ulønnsomme Nord-Norge tilsynelatende avkreftet. Sammen med nordnorske utøveres idrettsprestasjoner, fikk dette enorm betydning for den nordnorske identiteten.

Forestillingene om nordlendingene har gitt innhold til nordnorsk humor. Samtidig er nordnorsk humor en del av forestillingene om nordlendingene. Man kan si at nordlendingene er vulgære på grunn av sitt språk og sin humor. Eller man kan si at nordlendingene ikke er vulgære fordi dette er humor. Samtidig er det en myte at alle nordlendinger innehar disse humoristiske egenskapene, og at alle nordlendinger er like grovkornede.

En av de første skriftlige kildene om den nordnorske humoren har vi fra Knut Hamsun, og han gir også et noe stereotypet bilde av den seige, sure vestlendingen og den stive, selv gode og griske østlendingen. Selv om nordnorsk litteratur i etterkrigstida nyanserer klisjeene og gir nordlendingen allsidighet, innbyrdes ulikhet og følelser, som alle andre mennesker, ser stereotypene ut til å være et elsket tema som har kommet for å bli en stund.

Med Arntzen kom den første offentlige debatten om nordnorsk identitet og hvorvidt Oluf var ønsket som representant for den. Stykkene ble en braksuksess og kritikerrost også i osloaviser. Stortingsrepresentant Gunnar Prestegård (KrF) anmeldte forestillingen til Kringkastingsrådet, men mesteparten av debatten rundt Oluf ble imidlertid holdt i nord. Olufs symbolfunksjon er tydelig. Han er den typiske, enkle nordlandsjela, upåvirket av søringens dannelsesideal og derfor ekte. Karakteristikkene er omtrent de samme som før. Oluf drikker, banner, har humor og virker litt lat der han sitter med kabalen sin. Oluf er den mest kjente representanten for forestillingene om nordlendingene. Med Oluf ble de gamle forestillingene om nordlendingene humor og masseindustri. Oluf ble kjent over det ganske land, og selv om han møtte motstand, ble han en suksess. Og det er nordlendingene selv som har kontroll over denne humoren. De er bærere av den, og de kjenner seg igjen. Mange føler at de står igjen med en positiv opplevelse av hvordan nordlendinger fremstår. Men noen mener også at Oluf gjør nordlendinger til noe de ikke er, og at han er ødeleggende for nordlendingenes rykte. Det

som er sikkert er at Arntzen med sin rollefigur befestet, forsterket og videreførte forestillingene om nordlendingene for mange tiår framover.

Æ kan plutselig våkne av at æ ikkje får sove... Fra Den Fordømte Nordlendingen av Arthur Arntzen.

Kapittel 4

Overgangen fra nord til sør

For mange nordlendinger ble det å flytte til hovedstaden et tøft møte med byen. De ble møtt med fordommer og diskriminert på boligmarkedet. Jeg har intervjuet ni nordlendinger som flyttet til Oslo på 1960- tallet. Videre har jeg intervjuer to personer som flyttet til Oslo på slutten av 1950-tallet, to som flyttet tidlig på 1970-tallet og to som flyttet til byen på 1980-tallet. Selv om disse to siste er litt utenfor kerneperioden jeg studerer er noen av deres betraktninger tatt med, fordi de gir et fint komplement til resten av empirien. Jeg har også intervjuet en østlending som er formann for et av bygdelagene. Hun har bodd lenge i nord og hennes beskrivelse av bygdelaget sitt er ikke annerledes enn det de nordnorske informantene kan fortelle. Jeg skal på de neste sidene se på informantenes opplevelser i møte med hovedstaden.

Nordlendinger uønsket

På 1960- tallet var det mangel på boliger i Oslo, og spesielt for nordlendingene ble det vanskelig å slippe inn på leiemarkedet. Det hevdes at man kunne lese ”Nordlendinger uønsket” og ”Ikke nordlendinger” i boligannonser i avisene på 1960-tallet. Dette stemmer langt på vei med erfaringene nordlendingene gjorde seg da de skulle skaffe seg bolig i byen. Mange opplevde å bli avvist eller til og med skjelt ut da de forsøkte å skaffe seg et sted å bo. Noen informanter forteller at de var heldige. De hadde en arbeidsgiver som var behjelpelig med å skaffe bolig eller de fikk bo hos slektninger.

To av informantene flyttet til Oslo på slutten av 1950-tallet og forteller på samme måte som flertallet at det var vanskelig å skaffe seg bolig. Informant 1 forteller at hun i 1960 flyttet til Oslo, 17 år gammel. Bygda hun kom fra var sterkt preget av fraflytting. Halve bygda dro, forteller hun. I Oslo bodde hun først hos slektninger, da det var vanskelig å finne et sted å bo. Informant 1 opplevde ved en anledning å bli skjelt ut en helt time på telefon av en huseier som ikke ønsket å leie ut til nordlendinger. Informant 5 møtte også på problemer da han skulle finne seg bolig, til tross for at hans kone var østlending. De ble fortalt at man heller ønsket å leie ut til noen som var å stole på. De forteller at det var vanskelig å finne bolig generelt, men nordlendingene sto nederst på listen. De husker begge at det sto ”nordlendinger uønsket” i boligannonseene.

I flere hundre år har forestillingene om nordlendingene som primitive, skitne, late, drikkfeldige og vulgære levd i beste velgående. Vi kan lese om dem i det eldre skriftlige materiale som jeg omtalte i forrige kapittel og vi kan se dem gjenspeilt i aktuell humor. I mine undersøkelser om nordlendinger som flyttet til Oslo i etterkrigstiden, finnes det to sett med forestillinger. Forestillinger nordlendingene har om østlendingene og forestillinger nordlendingene oppfatter at østlendingene har om dem. Det er sistnevnte forestillinger som vil bli mest vektlagt her. Nordlendingene hadde en følelse av å være uønsket i hovedstaden og følte at de ble møtt med fordommer. Identitet dannes nettopp i møte med folk som er annerledes. I møtet mellom nordlendinger og osloborgere ble noen markører for forskjellig kulturell kapital tydelige. Det skal jeg se nærmere på.

Renslighet og boligforhold

Nordlendingene fikk det ekstra vanskelig i et allerede presset boligmarked på 1960-tallet. De oppfattet at osloborgerne ikke ville ha dem i husene sine, som det fremmedelementet de var. I teoridelen skrev jeg om hvordan Mary Douglas har vist at renslighet er en vanlig markør for sosial distinksjon blant forskjellige mennesker som skal forholde seg til hverandre. Den gruppen mennesker som er ”de andre” eller som oppfattes som fremmedelementer i en kultur, blir regnet som urene. Flere informanter forteller historier som viser at renslighet var en slik markør mellom nordlendinger og Osloborgere.

Informant 1 forteller at husverten hun leide hos i Oslo mente hun som nordlending var urenselig. Hun fikk ikke lov til å vaske i leiligheten hvor hun og huseier delte bad og kjøkken. Dette var fordi hun ”vasket som en nordlending”. Informanten på sin side syntes at huseieren hadde det så skittent hjemme at hun endte opp med å dra til slektningene sine for å bade.

Informant 8 har selv sett at det sto ”ikke nordlendinger” i boligannonser på 1950-tallet. Han er ikke sikker på hvorfor det var slik, men nordlendingene var ikke særlig populære. Han mener det kan ha noe å gjøre med den store andelen folk som ble tvangsevakuert fra Finnmark under krigen. Finnmarkingene kom jo fra et helt annet miljø, og informanten er ikke så sikker på at de var fri for lus og annet utyske. Nordlendingene var et fremmedelement, ikke minst på grunn av språket, mener han. ”Hudfargen var jo den samme”.

Noen østlendinger sa at de ikke var glad i fisk, når de hørte at vi var nordlendinger, forteller informant 13, som flyttet til Oslo i 1958. Jeg tolker dette utsagnet dit hen at fisk eller fiskelukt var noe som denne østlendingen ikke likte, det vil si at vedkommende syntes det var ekkelt eller urent med fisk. Det man ikke liker syns man gjerne er vondt eller ekkelt, så utsagnet om at en ikke liker fisk kan fungere som en grensemarkør hvor rent/urent ligger bak.

En annen markør var forestillingen om at nordlendingene hadde helt andre boligforhold der de kom fra. At østlendingene demonstrerte hvordan toalettet fungerte kan tyde på at de trodde nordlendingene ikke behersket moderne hus. Dette er forestillinger som fortsatt finnes i det norske samfunnet, de omhandler bare andre grupper. Vi kjenner alle til vandrehistoriene om innvandrere som dyrker poteter i kjelleren. Som Klintberg har påpekt omhandlet disse vandrehistoriene tidligere bønder i byen.

Det sto ”Ikke nordlendinger” i boligannonser, forteller informant 15. Huseierne i Oslo var skeptiske til nordlendingene. En huseier viste til og med hvordan jeg skulle bruke et vannklosett, forteller informant 15. Østlendingene trodde nordlendingene bodde i gammer. Men noen av huseierne endret sitt syn på nordlendinger etter at de ble bedre kjent med oss, legger informanten til.

”De var så dumme!” (informant 11). De trodde at vi ikke hadde dører på husene i nord og at vi hadde sett isbjørn, samer og rein, forteller informanten, som er fra Nordland fylke. Hun forteller at det faktisk var da hun kom til Oslo at hun så en same for første gang. Ikke trodde de på oss heller når vi fortalte hvordan det virkelig var nordpå, de hadde sin egen forestilling om oss, forteller hun. Også informant 14 forteller at østlendingene trodde det gikk isbjørner i gatene nordpå. Informant 5 ble også spurt om nordlendingene bodde i skikkelige hus nordpå. Han mener østlendingene mobbet nordlendingene nettopp på grunn av en myte. Oslofolket hadde i liten grad *sett* hva Nord-Norge var for noe. Det var bare radio som kunne fortelle litt, og mange i Oslo hadde ikke vært nord for Sinsenkrysset, forteller informant 5. Informant 13 mener at forestillingene om nordlendingene var noe som hang igjen fra krigens dager. Folk trodde ikke nordlendingene hadde ordentlige hus, men at de levde i gammer, forteller hun. Også i forhold til graviditet var det vanskelig å finne bolig, forteller informant 13. ”Nei, vi er ikke vant til barn i denne gården,” fikk hun beskjed om da hun og kjæresten som hun ventet barn med skulle prøve å skaffe seg bolig i Oslo. Om det var graviditeten eller det at hun var nordlending som gjorde utslaget her skal vi la være usagt.

Forestillinger om at Nord-Norge var en underutviklet landsdel ser ut til å ha vært vanlig. Østlendingene trodde at nordlendingene ikke hadde skikkelige hus, og de trodde også at nordlendingene var fattige. I forestillingene om boligforholdene i nord ligger en forestilling om at nordlendingene er primitive og mindre kultiverte. Folk som er mindre kultiverte enn en selv, regnes ofte som skitne. De bruker ikke toalett og bor ikke i hus, men i gammer, i naturen, nesten som dyr.

Informant 6 mener østlendingene hadde lite kunnskap om landet i nord. De trodde nordlendingene var fattige, og ble overrasket over å høre at nordlendingene hadde tilgang på

både melk og kjøtt. Østlendingene hadde et inntrykk av at de selv var kommet seg mye raskere økonomisk etter krigen, sammenlignet nordlendingene. Dette til tross for at mange i Oslo levde i en fattigdom informanten aldri hadde sett nordpå. Videre forteller informant 6 at mytene om at bygdefolket var fattige også gjaldt for dem som kom fra Sogn og Møre.

Væremåte og forskjeller mellom by og bygd

Flere av informantene forteller at de savnet det nordnorske lynnet da de flyttet sørover. Nordlendinger er forskjellige som alle andre mennesker, men forestillingen om at nordlendingene likevel har noen fellestrekk i sin måte å være på blir synlig i intervjuene. Inn under væremåte kommer markører som måte å føre seg på, kroppsspråk, drikkekultur og språkbruk. Væremåte kan skille nordlendinger fra østlendinger og byfolk fra bygdefolk.

Østlendingene hadde for lite kunnskap om folk i nord, og var heller ikke interessert i å få kunnskap om folk i nord. Men nordlendingene skilte seg ut fra østlendingene, mener informant 5. De hadde en annen dialekt og var på en annen måte. Nordlendingene *gikk* saktere enn østlendingene, og var mer ”lugn”. Dessuten hadde de kraftigere språkbruk. Informant 8 peker også på forskjeller i væremåte mellom nordlendinger og østlendinger. Nordlendingene er oppdratt annerledes, mener han. De er mer åpne. Det var ikke akkurat slik at østlendingene sto der åpen og tok imot oss. Men kommer du til Nord-Norge er det sjelden at du ikke blir budt en kopp kaffe. ”Det er jo sånt som er fremmed her på Østlandet den dag i dag!” Østlendingene setter mer eller mindre opp stengsel. Nordlendingene er mer åpne, og de kan si mye rart som de kanskje ikke mener. De snakker mer enn de tenker mange ganger. Det kom kanskje litt bardust på østlendingene, de ble litt tatt på sengen (informant 8). I Nord-Norge tar man vare på hverandre, mener informant 11. Man lar ikke en i nabohuset sitte alene på julaften, man inviterer dem inn! Østlendingene gjør ikke det, de er mye mer redde for å åpne hjemmene sine, forteller hun. Nordlendingene er åpne, direkte og gjestfrie, mener informant 15. De er ikke så opptatt av å være høflige. Her sør er man opptatt av det, men det er ofte en falsk høflighet. I Nord-Norge er det vanlig å gå uanmeldt på besøk, selv om det forandret seg litt da TV kom. Mange nordpå ville ha ro på kvelden og foretrakk å se på TV, legger han til. Flere forteller at det var en vanlig forestilling at nordlendingene var høyrøstede og bråkete. Nordlendingene er lettlivete og glade, mener informant 9. De er ikke så formelle. Når østlendingene møtes på bussholdeplassen snakker de om været. En nordlending kan fortelle hele sin livshistorie.

Dette handler også om forholdet mellom by og bygd mener, informant 8. Bønder ble ikke godt mottatt i nordnorske byer. De måtte sloss for å få gå på skole. Informant 6 forteller

at østlendingene trodde nordlendingene var dumme. De ble overrasket over at nordlendinger utdannet seg eller hadde gode jobber. Informant 10 mener østlendingene var vant til å forholde seg til nordlendinger som tjenestefolk. De fleste kom jo ned som tjenestefolk fra gammelt av, kun et fåtall nordlendinger kom for å studere, mener hun.

Som tidligere nevnt, beskriver Bourdieu begrepet habitus som et system av kulturelle koder som man agerer ut fra. Nordlendingene hadde en egen måte å gå på, å snakke på og være på. Bourdieu mener at vi alle søker sosial distinksjon, det er vår måte å organisere og kategorisere samfunnet på. Væremåten til nordlendingene versus væremåten til østlendingen blir brukt av både østlendingene og nordlendingene til å dra skiller mellom disse gruppene. Skillene kan gå mellom regionale identiteter eller mellom byfolk og bygdefolk. Identiteten kommer til syne nettopp i møte med ”den andre”. Kontrastering mellom grupper er naturlig for menneskene mener Bourdieu, og i møte med Oslo opplever mange nordlendinger at deres identitet må opprettholdes og beskyttes. Det skjer for eksempel i bygdelag. Dette skal jeg komme tilbake til.

Moral

Man fikk til stadighet høre at nordlendingene bannet og drakk så mye, forteller informant 5: ”Nordlendingene hadde kraftigere språkbruk enn østlendingene, men at de drakk mer enn østlendingene, stemmer ikke.” Informant 15 lurte på om fordommene østlendingene hadde om nordlendingene kan skyldes sjøfolk som mønstret av i Oslo og brukte mye penger på fyll og fest i byen. Østlendingene hadde noen myter om jentene, at de var lette. Det kom nok av språket, at de uttalte seg mer fritt om ting, forteller informant 10. Flere av informantene mener at det var særlig den eldre generasjonen som hadde vrangforestillinger om nordlendingene.

Forskjellige væremåter spiller inn på allerede etablerte forestillinger om nordlendingene. Nordlendingene var åpne, direkte, og litt grove i måten å snakke på, samtidig som kroppsspråk og væremåte var avslappet. Dette reagerte østlendingene på. De hadde lite informasjon om nordlendingene, noe som førte til at forestillinger om primitive og løsslupne nordlendinger fikk friere spillerom. Flere informanter peker på at TV har bidratt til å gjøre forskjellen mellom nordmenn mindre. Folk over hele landet har fått bedre kunnskap om hverandre og sett på skjermen hvordan folk bor de forskjellige stedene i landet. Det har bidratt til mindre fordommer og mindre fremmedfrykt og diskriminering. Informant 12 understreker at heller ikke nordlendingene er særlig flinke på integrering. Det er om å gjøre å gi nykommerne bank. Nordlendingene har like sterke fordommer, men nå har TV lært oss at vi er like, mener han.

Sosial distinksjon

Østlendingene ville helst ikke slippe nordlendingene inn i husene sine. De var fremmedelementer i østlandskulturen. Selv om de hadde samme hudfarge markerte de annerledeshet med sin holdning, sitt kroppsspråk og sin talemåte og dialekt. Dette er markører som viser at nordlendingene hadde en kulturell kapital som var annerledes. Også forestillinger om boligforhold og hygiene var slike markører. Mennesker har en tendens til å anse det som er fremmed for urent. Et eksempel hvor dette kommer til syne er vitsene hvor nordlendingene sammenliknes med mus og rotter. Et annet eksempel er fordommene østlendingene hadde om nordlendingenes bo- og sanitærforhold.

Et grunnleggende trekk ved den menneskelige kultur er ifølge Bourdieu søken etter sosial distinksjon. Mennesker har en tendens til å ville distansere fra mennesker som de oppfatter som annerledes enn dem selv. I teorikapitlet skrev jeg om hvordan Barth har vist at identitet blir relevant nettopp i forhold til ”den andre”. Nordlendingene ble bevisst sin identitet i det øyeblikket de må forholde seg til en annen gruppe mennesker – ”søringen”. Nordlendingene samlet seg i bygdelag som var kun for nordlendinger og skapte dermed en skillelinje mellom seg selv og østlendingene. Østlendingene ville holde nordlendingene på avstand, skal vi tro på nordlendingenes beretninger.

Nordlendingenes måte å føre seg på og å snakke på inngår i et større sett av kulturelle koder. Noen av informantene har påpekt at det nordnorske lynnet er annerledes enn det østlandske. De hadde en måte å snakke på og en måte å føre seg på som var annerledes enn østlendingenes. Forskjellen ble antakeligvis ekstra stor fordi det var et møte mellom folk fra landet og folk fra Norges største by. I bykulturen er det borgerskapet som setter standarden for dannelse og væremåte. Borgerskapet var opptatt av å skille seg ut fra allmuen. I den borgerlige habitus er kroppsligheten mer kontrollert. Men skiller egen kropp fra samfunnet ved å tildekke den, i tillegg til at det borgerlige idealet innebærer en strengere måte å gå på, føre seg på, snakke på og te seg på. Disse idealene kan til en viss grad overføres til bykulturen i Oslo. Bybefolkningen ville dra skiller mellom seg selv og de fremmede nordlendingene. De oppfattet nordlendingenes væremåte som negativ, at de var brautende, frilynte og vulgære. Nordlendingene hadde færre tabuer, og man måtte til og med beskytte østlandske soldater fra nordlandsjentene.

Nordlendingene på sin side ønsket å distansere seg fra østlendingenes stivhet, og søkte seg til bygdelagene for et mer avslappet miljø. Samtidig ønsket noen nordlendinger å være ”finere” og la om dialekten, selv om de passet på å skjule dette da de kom tilbake til sine egne. Overgangen var kompleks for nordlendingene. På den ene siden følte de seg uønsket og

søkte selv å distansere seg fra byfolket. På den andre siden ønsket de å integrere seg å adoptere en kultur som de oppfattet som finere enn deres egen. Noen informanter mener at en del nordlendingene følte seg underdanige og at noen fikk psykiske problemer på grunn av at de fortrenget egen identitet. Videre ble det problemer i forhold til andre nordlendinger, spesielt på hjemstedet dersom man hadde forsvakt sin egen kultur og blitt ”fin på det”. På samme måte som liminalfasen er et utrygt sted å være, slik som Gennep har påpekt, kunne overgangsfasen være vanskelig, nordlendingene kunne oppleve å være hverken fugl eller fisk. Ikke gled de inn i bykulturen, men de var heller ikke fullverdige nordlendinger. I byen får nordlendingene behov for å beholde sin egenart. De har vel så stort behov for sosial distinksjon som østlendingene. Noen opplever at deres identitet er truet.

Fortsatt på 1970- tallet ser det ut som byfolk var skeptisk til nordlendingene. Det var problematisk å få leilighet på 1970-tallet for nordlendinger, selv om det var enda verre på 1960- tallet, forteller informant 12. Nordlendingene var nok fortsatt uønsket, mener han. På 1980-tallet derimot ser det ut til at diskrimineringen av nordlendinger for alvor har snudd. De to informantene som er intervjuet fra denne perioden møtte få eller ingen problemer da de skulle flytte til byen.

Språk og dialekt

Språk er makt. Forskjellige klasser har forskjellige verdsett. I *Marxism and the Philosophy of Language* (1973) viser Vološinov at språket kan være sentralt for å snu om på maktforhold. Han diskuterer klasseperspektiver innenfor språk, og mener at ”the laws of language generation are *sociological laws*” (Vološinov, 1973: 98). Jeg skal se på hvilken sosial betydning språk og dialekt har for nordlendingene.

Dialekt var det som i størst grad avslørte nordlendingenes identitet med hensyn til opphav. Mange forsøkte å skjule den, mens de som beholdt dialekten i hovedstaden fikk gjennomgå. De ble bedt om å ”snakke ordentlig, slik som vi gjør”, forteller informant 1. Bare østlendingene hørte den nordnorske dialekten, så fikk man ikke hybel, forteller informant 11. Den eldste generasjonen var spesielt negativ. ”Folk så forferdelig ned på nordlendingen,” forteller informant 5. ”De hadde en annen dialekt og en måte å være på som østlendingene ikke følte seg vel med,” fortsetter han. Nordlendingene prøvde for det meste å bli kvitt dialekten sin. Selv ble han ikke bedt om å legge om på jobben, men han ble likevel mobbet for den nordnorske ”slengen”, og dette førte til at han la om ordspråket sitt.

Ikke alle informantene opplevde å bli mobbet for dialekten sin. Informant 6 forteller at hun ikke opplevde negative reaksjoner på sin dialekt, men at hun la om for å bli forstått.

Østlendingene forsto ikke nordlendingene, eller de *ville* ikke forstå. Hun forteller også at hun ved enkelte anledninger selv hadde problemer med å forstå østlendingene. Et problem ved å legge om dialekten var imidlertid at det ble brukt mot en når man kom på besøk hjem til nord. Datteren min ble mobbet for å snakke østlandsk på skolen da vi bodde i nord på for en periode, forteller informant 11. ”Så nordlendinger er ikke bedre,” konkluderte hun.

Blant nordlendinger i Oslo har det nok vært en felles forståelse for at dialekten var et problem: ”Ikkje prat så høgt, då hør de at vi e nordlendinga,” sier en annen nordlending til informant 7 og andre nordlendinger en gang de er ute og går på Karl Johans gate. Informant 7 forteller at alle dialekter ble sett på som ”mindre fine” i Oslo på 1950-, 1960- og 1970-tallet. Men det gjaldt nok spesielt for den nordnorske dialekten, for da ble man uten tvil mobbet fra alle kanter. Hvis man tok seg nær av det kunne det bli et stort problem. Mange la om dialekten sin og noen fikk psykiske problemer som følge av dette, forteller informant 7. Selv var han i et bygdelagsmiljø hvor han kunne bruke sin dialekt, og det var til stor hjelp for ham.

En informant fra Målselv og Bardulaget forteller at på grunn av hans gudbrandsdalsdialekt kunne ingen vite at han var nordlending da han flyttet til Oslo. Det mener han gjorde ting enklere for ham. Befolkningen i Målselv og Bardu består i stor grad av innflyttere fra Gudbrandsdalen, hvilket betyr at man ikke snakker nordnorsk dialekt i dette området. Bygdelaget herfra skiller seg i så måte ut fra de andre nordnorske bygdelagene. Selv om man kunne møte problemer med andre dialekter i Oslo, var nordlandsdialekten den verste, forklarer informant 16. Mye på grunn av at han snakket gudbrandsdalsdialekt ble han forskånet for et ublidt møte med byen.

”Nordlendinger var ikke ansett i Oslo,” forteller informant 11. ”Man ble mobbet og ertet for dialekten. De tålte ingen dialekter, men den nordnorske var den verste. På Riksen, i televerket, hadde de egne kurs hvor man fikk lære å snakke østlending,” forteller hun. Selv har hun opplevd både å ikke bli tålt på jobben og i sin østlandske svigerfamilie fordi hun er nordlending. Hun har likevel aldri vurdert å bytte dialekt. Noen ord og uttrykk forsvinner automatisk likevel, mener hun. Informant 8 mener at mange av dem som la om dialekten sin ikke turde stå for den de var. De hadde ikke selvtillit nok til å beholde dialekten sin. Men også faktorer som arbeidsplass og språkøre spiller inn, mener han. Om man er eneste nordlending på arbeidsplassen ønsker man kanskje ikke å skille seg ut, og legger om. I tillegg er det enklere for noen å legge om enn for andre. For nordlendingene å komme til Oslo og si ”De” til folk, var kjempevanskelig. I nord brukte man bare ”du”, og østlendingene var nok ikke vant til at man snakket så direkte (informant 8).

”Jeg skjønner ikke hvordan noen kan legger om,” forteller informant 9. ”Jeg liker ikke når nordlendinger begynner å knote på østlandsk. Jeg mener de ødelegger sin identitet.” Informanten forteller at hun vet om en nordlending som jobbet på et sykehjem. Her var det en pasient som syntes hun snakker så stygt at han gav henne lekser som hun måtte lære hjemme.

”Man *måtte* legge om,” mener informant 14, som flyttet til Oslo i 1961. ”Man ble mobbet om man snakket nordlending. Østlendingene gjorde seg dumme,” forteller han. ”Jeg ble mobbet til daglig” forteller informant 15. ”Kollegaene mine likte ikke dialekten min, så hadde det ikke vært for at jeg var med i bygdelaget så hadde jeg lagt om. Nå har jeg lært å være stolt av dialekten,” legger han til. Han er en av flere som mener østlendingene *kunne* forstå nordlendingene, men at de gjorde som om de ikke forsto.

Fire av informantene kom til Oslo på 1970- og 1980-tallet. De har hatt litt andre opplevelser i møte med byen. Etter at mobbingen forsvant på 1980-tallet ble forholdet mellom nordlendinger og østlendinger utmerket, mener informant 15. Informant 10 opplevde aldri å bli sett på som annenrangs i Oslo da hun flyttet på 1980-tallet. Hun hadde ikke behov for å legge om dialekten, selv om hun vet at andre gjorde det. For henne er det absurd. Likevel erkjenner hun at dialekten gjorde østlendingene skeptiske. ”Men egentlig berodde skepsisen på lite kunnskap,” mener hun. ”Mange østlendinger har jo sett så lite av sitt eget land! De vet ikke at nordlendinger er gode til å omstille seg, det har de jo vært nødt til i alle tider. De planlegger noe, men så kommer stormen, og så kan de ikke gjøre det likevel.”

På 1970-tallet, derimot møter fortsatt nordlendingene reaksjoner på dialekten sin i enkelte sammenhenger, selv om dette er i ferd med å snu. ”Spesielt på telefon i jobben min ble det reagert på dialekten”, forteller informant 12, som flyttet til Oslo på 1970-tallet. Og så liker jo mange å etterlikne. Men i mange tilfeller er innflytterne selv verst, mener han. De prøver å glemme hvor de kommer fra, og legger om dialekten. Mange syntes ikke dialekten var fin nok og følte seg kanskje usikre, mener han.

Informant 13 forteller at hun la om dialekten med en gang da hun flyttet til Oslo i 1958. Hun følte seg usikker og syntes ikke det var så greit å snakke nordnorsk dialekt i det miljøet hun var i, som stort sett besto av østlendinger. Hun merket også at hun ble bedre mottatt da hun la om. Det ble reagert sterk på at barna hun passet for en østlandsk familie brukte nordnorsk ord. Da ble hun bedt om å snakke normert tale. I senere tid har dialekten kommet tilbake fordi hun har engasjert seg i et nordnorsk bygdelag. Det synes hun er positivt. ”Jeg er nordlending og da vil jeg snakke nordlending,” forteller hun.

Informant 12 forteller at de første innslagene på TV med nordnorsk dialekt ikke alltid ble like godt mottatt, selv ikke av nordlendingene. Folk krympa seg når de hørte sin egen

dialekt, forteller informant 13. De var liksom underkua. Østlendingene snakket fint, derfor la nordlendingene om. Østlendingene tålte ikke nordnorsk dialekt fordi de hadde vrangforestillinger om nordlendingene. De trodde vi bodde i gammer i et U-land med isbjørner i gatene. Men når vi reiste nordover måtte vi bytte dialekt igjen, for ikke å bli beskyldt for å være fin på det, forteller informant 13.

Problemene rundt nordlendingenes språk handler ikke bare om dialekt men også om måten nordlendingene snakker på. De er mer direkte i sin taleform, og har en annen ordbruk. Noen har et mindre anstrengt forhold til bannskap enn andre. Det er bare tull at nordlendingene banner mye, mener informant 9. Når Oluf sier ”ka i fan” er det vel ikke bannskap?

Hva som oppfattes som bannskap kan variere fra person til person, og det kan avhenge av sosial kontekst. Noen mener bannskap er bruk av obskøne ord eller ord som i den kulturen man tilhører har vært vanlig å oppfatte som ”stygge”. I Norge, for eksempel, er forskjellige navn på Djevelen regnet som banneord. Andre igjen mener at selv om man bruker disse ordene er det kun bannskap hvis det er *ment* som bannskap. I en bok om revylivet på Nordkapp av Knut Erik Jensen og Viggo Kristiansen er det gitt et eksempel på en sketsj hvor det humoristiske poenget var knyttet til at folk på Magerøya bannet så mye. Her er et lite utdrag:

”Kor i helvete blei du av på lørdag?”

”Ka i satan er det du snakker om?”

”Jeg spør kor i fan du blei av, æ satt jo inne på den helvetes Lagunen hele helvetes kvelden og venta på dæ din satans hestpeis, og så kom du fan ikke.”

”Du må fan ikke snakk, æ fikk jo fan ikke tak i den satans drosja, og da æ endelig fikk tak i drosja så sa den helvetes drosjesjåføren at han hadde ikke tid å kjøre mæ inn til den satans Lagunen”

(Drivenes, Hauan og Wold, 1994: 262)

Da denne sketsjen ble vist lokalt i Finnmark lo imidlertid ikke publikum. De hørte nemlig bare en helt dagligdags samtale fra Honningsvåg. Dette forteller noe om folks forskjellige forhold til bannskap. Hos noen er bannskap en naturlig del av språket. Da blir en sketsj hvor det som for andre er overdreven bruken av bannskap, meningsløs som humorinnslag.

Både språket og dialekten til nordlendingene er en kulturell markør i forholdt til østlendingene. Det er en del av deres kulturelle kapital som inngår i deres habitus. Dialekten er kanskje det som tydeligst skiller nordlendingene fra østlendingene. De som har et sterkt

ønske om å skli inn i bykulturen prøver gjerne å legge bort sin dialekt og gå over til normert tale. Noen legger om fordi de føler seg tvunget til det. Andre igjen er opptatt av at dialekten er en del av deres identitet og oppsøker bygdelag hvor de kan bruke dialekten i et identitetsbevarende og identitetsskapende miljø. Flere informanter takker bygdelagene for at de beholdt sin dialekt og forteller at det var godt å kunne gå et sted hvor man kunne høre nordnorsk dialekt og være seg selv. Dialekten fungerte i så måte både som en markør som skilte nordlendingene fra søringen, men også som en markør som vedlikeholdt og skapte en nordnorsk identitet i byen. Den nordnorske identiteten i bygdelagene var ikke lik nordnorsk identitet i Nord-Norge. I bygdelagene var den preget av at nordlendingene levde i diaspora, altså utenfor hjemstedet, og at økonomi og kommunikasjon gjorde Nord-Norge lite tilgjengelig. Identiteten var preget av nostalgi og en vilje til å dyrke frem enkelte sider ved nordnorsk kultur utenfor Nord-Norge. Identiteten ble også preget av at nordlendingene møtte motstand i byen, og at de sto sammen; ”Vi står han a”. Nordnorsk identitet i bygdelag oppsto nettopp i møtet med ”søringen”, og ble preget av dette. Dialekt, språk, kroppsspråk, moral, boforhold og væremåte er alle kulturelle markører som definerer nordnorsk identitet i møtet med Osloborgerne.

Kapittel 5

Nordnorske bygdelag i Oslo

De nordnorske bygdelagene i Oslo har eksistert i over hundre år, men det finnes også lag eller klubber som har blitt dannet ganske nylig. *Nordlændernes Forening* ble stiftet i 1862 og er dermed snart 150 år gammel, mens *Sortlandsklubben* og *Øksnesklubben* startet i 1996 og er ferske med sine 14 år. Både lagenes historie og virke i dag varierer, men formålet er det samme hos alle: å samle utflytta nordlendinger og ivareta nordnorsk kultur.

Når medlemmene av bygdelag treffes synger de gjerne *Å eg veit meg eit land*, eller *Barndomsminne fra Nordland* som den også kalles, skrevet av samledikteren og stortingsrepresentanten Elias Blix, som var med på å danne Nordlændernes Forening. Sangen regnes som Nord-Norges nasjonalsang, men det synges også andre sanger som handler om landet der nord.

I *Nord-Norgelaget for Nedre Romerike* har *Å eg veit meg eit land* vært åpningsrituale siden laget ble etablert i 1957. Det beskrives som et sakralt øyeblikk som må være med før dansefesten kan starte. En gang begynte et innleid danseband å spille opp til dans før medlemmene hadde fått synge nasjonalsangen sin. De spilte en skikkelig swing, men likevel var det ingen som danset, forteller formannen i laget. Alle bandene laget bruker får beskjed om at sangen skal synges først. Betydningen av sangen ligger i teksten, mener formannen. Teksten handler om landet i nord, mellom høye fjell og fjord. Den handler om naturen og fisket i Nord-Norge og minnene derfra. ”der mitt hjarta er fest med dei finaste band” heter det i sangen. Sangen handler om hvor flott landskapet i Nord-Norge er og det spesielle forholdet Blix har til landsdelen. Sangen kalles *Barndomsminne frå Nordland* og det er nettopp det sangen handler om. Et fint minne om et land Blix er glad i. Beskrivelsen av Nord-Norge er gjenkjennbar og betydningsfull for medlemmene i bygdelagene. Deres hjerte tilhører Nord-Norge og sangen fungerer som en påminnelse. Når jeg overværer fremføringen av sangen opplever jeg det som et høytidelig og sterkt øyeblikk. Det kan tolkes som et religiøst ritual. Sangen har stor symbolsk verdi og opphøyer landsdelen til noe som er hellig for menneskene som kommer derfra. Mange blir sentimentale, spesielt når de ”får seg litt under vesten” (informant 16). Enkelte mener dog at det kan bli for mye patriotisme.

Her er et utdrag fra en kassett, *Nordlændernes forening 125 år. Festforestilling i Oslo Konserthus den 11. oktober 1987*, som viser hvordan det kan høres ut når nordlendinger samles til fest i et bygdelag:

Å vi veit oss et land. Det ligg lang imot nord. Ei fjellbygd. En småby. Nån hus i en fjord og midnattsola som sig uti havet. Vi minnes og lenges telbake så tidt, dit nordausten male avsindig i kvitt og draugen ror blindt inni kavet. Vi veit oss et land langt der oppe mot nord og røttern står djupt i ei heimlands jord. Vi veit oss et land og vi lenges så såre mens dagan og åran de seila avgårde i rykanes bør. Så går det ei kjølvannsstripe der ti tusen nordinga seila mot sør. Ka kom de ifra? Kor reiste de hæn? Vi skal ikkje kjenne svaret, men ett har de klart å bevare, sangen i språket, glimtet i auan og havrytmen djupt inni hjertet et sted. Førre å rive sæ laus ifra landet de kom fra vil de ikkje klare. Ti tusen kom og ti tusen for, stridde og strevde og sett sine spor. De satsa og seila me vona om bord, men me han lå allti i nord (...)

Oslo i slutten av 80-åran. Lys attme lys, som et smykke om fjorden, mylder av liv langs me gatan. Nesten en halv million har samla sæ her. Nu slår de opp frakkekragen mot hustrig oktobervêr, og føle sæ nesten hjemme her kor de slo sæ ned. Godt over 50.000 av de har røtter nordpå et sted. De møtes i lek og alvor. De samles tel høgtid og fest. De har ikkje lenger status som fremmed og ensom gjest. Østlandet tok de tel sæ, møtte de me et svar, de fløtta men de tok me sæ det beste en nordlending har. Og barndomsminnan fra Nordland, førtælle med enkle ord, om drømme som de bar med sæ, såkorn i fremmend jord. Ja vi veit oss et land, langt der oppe mot nord, men lykke og trivsel skal gro der vi bor. Vi skal lytte og lengte mot nordlig vêr, mens vi bygg oss et Nord-Norge akkorat her (...)

Men vi har jo slett og stræva førre å telpass oss Østlandet, og omvendt. Det går jo bra etterkvært. Då æ byinnt på teaterskolen så bei æ nekta hybel i Thereseigate fordi at æ va nordlending, nu kainn æ få hybel hvor som helst, men nu e æ gift så nu træng æ det ikkje.

(Lars Andreas Larsen)

Beskrivelsene av Nord-Norge gjøres med kjærlyghet, og som så ofte når landsdelen skal beskrives i festlig lag, blir språket lyrisk og fremstillingen romantisk. Lars Andreas Larsen forteller om nordlendingene som kom til Oslo og tok med seg det beste fra nord: Glimtet i øynene, sangen i språket og havrytmen dypt inni hjertet. Nordnorsk natur sitter i nordlendingens hjerte og blir med sørover. Det nordnorske lynnet blir bevart. Selv om naturen er stridig, beskrives den med et lyrisk språk slik at det tegnes et romantisk bilde av tilhørernes kjære Nord-Norge: ”Midnattsola som sig uti havet. Vi minnes og lenges telbake så tidt, dit nordausten male avsindig i kvitt og draugen ror blindt inni kavet.” Så mye lengter nordlendingene tilbake til sin kjære landsdel at de bygger seg et Nord-Norge ”akkorat her”, altså i Oslo. Utdraget er fra en jubileumskassett som er laget for Nordlændingernes Forening. Man kan godt forestille seg et og annet vått øye i salen under denne talen av Larsen. Noen vil kalle dette for en riktig beskrivelse av Nord-Norge mens andre vil si at dette spiller på klisjeen om Nord-Norge, hvor naturen er romantisert.

I det siste avsnittet får vi høre at også Lars Andreas Larsen hadde det samme problemet som mange andre nordlendinger i Oslo. Han fikk ikke leie rom fordi han var nordlending. Nordlendingene ble sett på som for primitive, skitne, bråkete og vulgære til å ha i hus, ja, det var faktisk bedre med rotter! I dette ugjestmilde møtet med hovedstaden var det godt å ha et bygdelag å støtte seg på. Ikke bare for å finne bolig via nettverk, men aller mest for å ha et sted å være sammen med folk man følte seg likeverdige med.

Bilde fra en bygdelagsfest i 2008. Medlemmene danser polka. Her har bandet husket å spille *Å eg veit meg eit land*.

Bygdelagenes historie og utvikling

Nordlendingernes Forening

Ole Tobias Olsen (1830-1924) samlet et titalls unge studenter på sin hybel i 1862 og stiftet *Den Nordlandske Forening* som senere skiftet navn til *Nordlendingernes Forening*. Alle studentene var utgått fra Tromsø Seminarium og flere av dem er kjente skikkelser i Norgeshistorien. Ole Tobias Olsen ble foreningens første leder og er kanskje mest kjent som ”Nordlandsbanens far”. Han arbeidet for å få jernbane nordover og fikk gleden av å oppleve at Stortinget vedtok bygging av jernbane til Bodø året før han døde. Han studerte både teologi, matematikk, kjemi, astronomi, mineralogi, geologi og ingeniørfag. Han er en av

landets første amatørfotografer og var også en ivrig platesamler. Samlingen hans beskrives ofte som en kulturhistorisk skatt. Olsen arbeidet i Norges Statsbaner i ti år, før han ble sogneprest i Hattfjelldal. Han fikk også stipendium for å samle eventyr og sagn nordpå. I 1909 fikk han gitt ut *Norske folkeeventyr og sagn, samlet i Nordland*. (Ytreberg, 1962).

Elias Blix (1836-1902) var en av Olsens medstiftere. Han var født i Gildeskål og var i likhet med Olsen teolog. Anders Aschim, også teolog, har skrevet biografien *Ein betre vår ein gong. Elias Blix* (2008). Han forteller at Blix aldri arbeidet som prest, men derimot som statsråd i Departementet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i Johan Sverdrups regjering fra 1884 til 1888. Han ble også professor i hebraisk. I teologien var han konservativ, men som politiker var han radikal. Blix var en av landets fremste salmediktere og fikk utgitt en rekke av sine salmer på nynorsk, blant annet *Gud signe vårt dyre fedreland* og *Å eg veit meg eit land* eller *Barndomsminne frå Nordland* som den også kalles. Sistnevnte brukes, som nevnt tidligere, i flere av bygdelagene som åpningsritual. På grunn av sitt arbeid for nynorsk som skole- og kirkespråk regnes Blix som en av nynorskens fedre. Han var likevel ikke blant dem som kjempet høylytt for målsaken. Det finnes blant annet bare én kjent tale som han fremførte på nynorsk, men han gjorde mye arbeid for målsaken i mer stille former og ofte i samarbeid med Ivar Aasen. Aasen spurte da også Blix og de andre medstifterne av Nordlendingernes Forening om de nordnorske dialektformene da han konstruerte landsmålet (Aschim, 2008).

Nordlendingernes Forening er det laget som har rommet flest celebre medlemmer. Stortingsrepresentanter, kunstnere, forfattere og andre nordlendinger med høy utdanning og sentrale stillinger i hovedstaden har det vært mange av. Stortingsmannen Sofus Arctander, dikteren Jonas Lie, komponisten Ole Olsen, stortingspresident Sivert Nielsen, forfatterinnen Regine Normann, høyesterettsjustitiarius og hjemmefrontens leder under krigen Paal Berg, forfatter Carl Schøyen, kunstneren Jardar Lunde, biskop Anton Christian Bang, odelstingspresidenten C. J. Hambro er bare noen av æresmedlemmene og formennene i laget. Besøkende i foreningen var folk som Bjørnstjerne Bjørnson, Sigrid Undset, Arnulf Øverland og medlemmer av kongefamilien. Med et så stort spekter av innflytelsesrike formenn og medlemmer, sier det seg selv at også laget var innflytelsesrikt. I 1892 la æresmedlem Richard With frem en fartsplan for myndighetene. Båtturen mellom Trondheim og Svolvær som til nå hadde tatt 48 timer, mente han at han kunne klare på kun 36 timer. Året etter vedtok Stortinget å bevilge 70 000 kr til en ukentlig hurtigrute mellom Trondheim og Hammerfest. Richard Withs datter Nanna With arbeidet med å få reist Nord-Norsk Student og Elevhjem. Det sto ferdig i 1960. Hun var også en av dem som arbeidet for nordlendingenes kår under krigen, til tross for at Nasjonal Samling bestemte at hun skulle fratre som formann. Også de

andre bygdelagene fikk ordrer eller trusler fra Nasjonal Samling om hvordan de skulle forholde seg. Hjelpeaksjonen for de evakuerte fra Finnmark foregikk derfor i stillhet. Foreningen bisto også med penger i andre perioder enn krigen, særlig i forbindelse med store forlis (Ytreberg, 1962). Fortsatt i dag doneres det penger til bygdelagenes hjemkommuner, blant annet til sykehjem og kirker.

Ifølge Ivar Roger Hansen kan foreningen i kulturpolitisk sammenheng ses som en etablering av regional identitet. Men identitetsbyggingen skjer i hovedstaden, i kjølvannet av nasjonsbyggingsprosessen. Og på samme måte som i nasjonsbyggingen er det eliten som står i bresjen. Akademikerne i Nordlændingernes Forening var imidlertid alle sønner av bønder og fiskere, så de hadde en annen nærhet til folket. Elementene i den regionale identitetsbyggingen hadde likhetstrekk med elementene i nasjonsbyggingen. Historie, helter og folkelig egenart var sentralt (Hansen, 2005: 21).

Nordlændingernes Forening gir ut *Nordlands Trompet*, et lite hefte som først ble gitt ut en kort periode på begynnelsen av bygdelagets virke, for så å bli tatt opp igjen på 1990-tallet. Laget deler også ut Petter Dass-medaljen årlig. Det er en medalje som blir tildelt personer som har gjort en spesiell innsats for Nord-Norge eller nordnorsk kultur.

Vektleggingen av kulturelle arrangementer er sammen med lagets lange og ærerike historie, det som skiller dette laget mest fra de andre bygdelagene. Også Håøyglaget hadde kulturelle temakvelder i sin tid, men i dag har dette laget liten aktivitet utenom teatergruppen.

Nordlændingernes Forening blir gjerne sett på som mer finkulturelt definert i forhold til de andre bygdelagene, men dette er ikke noe som laget selv gir uttrykk for. Mens de andre bygdelagene i stor grad har dans som sin hovedaktivitet, har Nordlændingernes Forening i stor grad kulturelle innslag som foredrag og fremvisninger. Laget har en formann som vektlegger kulturelle innslag ved arrangementene og som har et stort nettverk blant nordnorske kunstnere. I oktober 2009 var temaet Nordkalotten, og da hadde laget invitert forfatter Morten Strøksnes og attaché ved Den Russiske Ambassaden, Roman Saitov. I mars 2010 ble laget filmet av NRK Troms på sin årlige torskeaften med utdeling av Petter Dass-medaljen. Nordlændingernes Forening var gjennom en relativt kort periode med politiske stridigheter på 1880-tallet. Siden den gang har laget vært politisk nøytralt, som det også var da det ble stiftet.

Håløyglaget

Et av de største bygdelagene på 1960- og 1970-tallet var *Håløyglaget*, dannet i 1933. Det ble dannet som en motvekt til Nordlændingernes Forening som var litt finkulturelt definert, forteller formannen i Håløyglaget. Det er et bygdelag alle informantene har vært innom eller kjenner til. Det er en tilfeldighet, men henger nok sammen med at Håløyglaget var et av de største bygdelagene på 1960- og 1970-tallet, den perioden hvor flest nordlendinger kom til Oslo.

Håløyglaget var svært aktivt på 1960- og 1970-tallet. De hadde i den mest aktive perioden dansefester onsdag, fredag, lørdag og søndag. I rekordåret arrangerte laget 103 fester. Det var billigere for medlemmer å komme inn på disse festene. I en tid hvor man hadde begrensede valgmuligheter og lite penger, ble det svært attraktivt å være medlem i et slikt lag. I tillegg arbeidet et av medlemmene i SAS, slik at medlemmene i laget fikk billigere flybilletter til Nord-Norge. Dette gjorde også at medlemstallene økte (Informant 15). I Håløyglaget kunne man drive med leikarring, sangkor, teater og mye annet (Informant 5). Faktisk kunne man holde på med et eller annet i laget hver dag, om man ønsket det. For enkelte av styremedlemmene ble arbeidet med laget nesten en fulltidsjobb. Laget har nordlandsbåt og arrangerte i sin tid kurs i seiling. Dette ble ansett som en måte å beholde nordnorsk kultur og på samme tid gjøre den kjent. Håløyglaget er også et av de lagene som har egen hytte, noe som virket forlokkende på mange medlemmer. Hytta er i dag en millioneiendom og muligens årsaken til at laget består, om enn nesten uten aktivitet. Lagets teatergruppe *Te- nord* består imidlertid, og setter stadig opp nye forestillinger. Mitt inntrykk er at teatergruppa styrer seg selv, uten å ha noe særlig med Håløyglaget å gjøre. Bortsett fra navnet har ikke gruppa en nordnorsk profil og heller ikke flertall av nordnorske skuespillere.

Håløyglaget har i tillegg til det å samle utflytta nordlendinger, hatt målsak og avholdssak som sine formål. Dette er en av de grunnleggende forskjellene mellom Håløyglaget og Finnmarkslaget, de to største nordlandslagene som har hatt dansefester som sin hovedaktivitet. Håløyglaget er med i Bygdelagssamskipnaden (BLS), som er et fylkeslag i NU; Noregs Ungdomslag. NU hadde en kulturpolitisk tilknytning i den forstand at målsak, avholdssak og folkløse lå i deres formålsparagraf. NU var også med på å starte opp Det Norske Teateret, forteller formannen i Håløyglaget. Laget var dermed sterkt tilknyttet Det Norske Teateret, som også var opptatt av målsaken. Flere i laget var aktive i NU og Håløyglagets avis *Nordavind* var talerør for mang en kulturdebatt på 1970-tallet. I avisen *Nordavind* kan man se medlemmenes engasjement i målsaken og avholdssaken på 1970-tallet, men det etterspørres også større engasjement av håløyingene, både i NU og i andre

samfunnsspørsmål. På 1980-tallet ble innleggene om målsak og avholdssak så godt som borte, og på 1990-tallet forsvant de helt. I dag stilles det ikke krav til at lagets arrangementer skal være alkoholfrie. Målsak og avholdssak er heller ikke noe som proklameres på lagets hjemmeside i dag, men målformen på hjemmesiden er fortsatt nynorsk.

Den nyeste av Håløyglagets to hytter. Denne hytta har medlemmene bygget selv.

Finnmarkslaget

Finnmarkslaget ble stiftet i 1940 og fikk en viktig rolle for finnmarkingene under krigen. Laget defineres hverken som finkulturelt eller kulturpolitisk. Det er derimot det mest aktive og dynamiske nordnorske bygdelaget per i dag. Formannen deres beskriver hytta som kjernen i laget. Hytta har 44 sengeplasser og flott beliggenhet og arkitektur, noe som gjør den populær. Den er den viktigste årsaken til at Finnmarkslaget er det største blant dagens bygdelag. Lagets nytteverdi har endret seg i dag, men formålet er det samme som under krigen: å samle finnmarkinger bosatt i Oslo og omegn, om felles interesser. Laget skal arbeide for Finnmarks interesser og sørge for å opprettholde kontakt mellom lagets medlemmer og Finnmark.

Av hjemmesiden deres kan man slutte at laget er aktivt. Laget tilbyr flere forskjellige arrangementer i måneden og omfattende reisetilbud. Laget har sju komiteer, blant annet reiseklubb og ungdomsklubb, og nesten 700 medlemmer. Finnmarkslagets hjemmeside er avansert, med søkemotor og annonser. Laget gir dessuten ut egen avis og har egen annonseselger, noe som viser at avisen leses av mange og er interessant å annonsere i. Av store vellykkede arrangementer kan James Bond-party i 2008 nevnes, hvor laget fikk Mikkel Gaup til å være toastmaster. Dette i et år hvor skuespilleren var mer i vinden enn på lenge med storfilmen *Kautokeino-opprøret* og deltakelse i underholdningsprogrammet *Skal vi danse?* Laget hadde også fått fotograf Per Heimly til å stille opp som fotograf for den som ble kåret til kveldens Bond-pike. Dette vitner om et lag som har klart å omstille seg fra behovene medlemmene var stilt ovenfor i krigsårene til det medlemmene måtte ønske i dag. At laget har ungdomsklubben FIOX viser at laget klarer å rekruttere yngre medlemmer på en helt annen måte enn de andre bygdelagene, selv om laget fortsatt har et stykke vei å gå for å få rekruttert tjuåringene.

Nord-Norgelaget for Nedre Romerike

Også *Nord-Norgelaget for Nedre Romerike* er et relativt stort og aktivt bygdelag. Dette er et bygdelag for alle nordlendinger, men det har geografisk avgrensing ut fra hvor medlemmene bor i dag. Deres nåværende formann ble medlem i laget på 1980-tallet. Han forteller at han hadde holdt seg borte fra laget tidligere fordi ryktene fortalte at det var så mye fyll og slossing i laget. Men etter hvert tok han turen til Skedsmo samfunnshus for å se hva dette var for noe, og da fant han ut at det var en hyggelig gjeng som holdt til der.

Bygdelaget har i dag over 300 medlemmer som samles til dans, middag, loddsalg og sosialt samvær. Jeg har selv vært til stede på en av deres fester, og på denne festen eksisterte

det ikke fyll. Festen var en temafest, en rallarfest. En rallar betegner en som er anleggsarbeider ved jernbanen eller i gruve. Ved utbyggingen av Ofotbanen kom det mange fiskere og småbrukere for å søke arbeid i Rombaksbotn, i tillegg til faglærte rallare. På festen møtte de som hadde rallarklær opp i det, resten kom i vanlige klær. Det var ikke et karneval, men snarere en fest hvor man oppfordret til en dresskode med kulturelt innhold. Det var flest menn som hadde rallarklær på, med hatt, vest, skjorte og skjerf med rallar- nål. Kvinnene gikk stort sett i vanlige klær. Det ble servert ekte rallarmat: fiskesuppe med stomp (brød) og sirup.

Bygdelaget ble dannet av samme årsak som andre bygdelag, for å få en møteplass for nordlendinger slik at de kunne holde sammen. Det var tøft å komme til Oslo som nordlending på 1950- og 1960-tallet, og laget fungerte nesten på samme måte som en ”pårørendeforening” hvor man kunne komme sammen med folk som hadde de samme vonde opplevelsene som en selv, forteller formannen i laget. Nord-Norgelaget var for de nordlendingene som bodde utenfor Oslo, noe som var praktisk i en tid hvor togene sluttet å gå tidlig om kvelden. Fortsatt i dag er det kjekt å ha en sosial sammenkomst i området hvor man bor. Nord-Norgelaget har som de fleste andre bygdelagene som formål å fremme nordnorsk kulturliv, og dersom de har overskudd i kassa gir de penger til veldedige formål nordpå.

I Nord-Norgelaget har man godt oppmøte på festene, faktisk er man glad for at ikke alle møter opp samtidig, for da ville det ikke vært plass nok i Skedsmo samfunnshus. Problemet er å få folk til å sitte i styrene. Å få folk til å bidra med frivillig arbeid har blitt vanskeligere med årene, spesielt etter at folk fikk TV. I tillegg var det ikke enormt med fritidstilbud på 1950- og 1960-tallet, så bygdelaget hadde ikke mange konkurrenter. Økonomi spilte også inn. Folk hadde lite penger, og det var nødvendig med billige fritidstilbud. En dansetilstelling hvor man smurte maten selv og delte var noe man hadde råd til. Å gå på dans var noe nordlendingene var vant med hjemmefra, så det ble naturlig og samles om denne aktiviteten, forteller formannen i laget.

Som jeg nevnte i metodekapittelet har Nord-Norgelaget har vært utsatt for rykter om fyll og feilaktige fremstillinger av festene. Ved en anledning inviterte laget Romerikets Blad for å gjøre laget mer kjent i nærmiljøet og i håp om å få nye medlemmer. Formannen forteller at han med flere trodde journalistene skulle skrive noe fint om laget, men isteden skjedde det stikk motsatte. Medlemmene ble fremstilt som bygdeoriginaler. Formannen mener journalistene trengte en raritet for å selge artikkelen sin og at de bare var ute etter å få bekreftet sine fordommer. De fikk tak i den ene familien som hadde fått for mye å drikke, og fremstilte ut fra det hele laget som drukkenbolter. ”Det er ikke noe spesielt ved lagsfestene, det er som en dansegalla bare,” forteller formannen. For meg faller dette inn i eksempler på

velkjente forestillinger om nordlendingene som utagerer med drikking. Det kan se ut som journalistene lot seg styre av disse fordommene.

Målselv og Bardu bygdelag

I 1938 ble *Målselv og Bardu bygdelag* stiftet. Sammen med *Bølaget*, *Hadselklubben*, *Senjalaget*, *Sortlandsklubben*, *Øksnesklubben*, *Harstadklubben* og *Narvikklubben* (disse to siste har jeg ikke intervjuet representanter fra), er dette et bygdelag fra et mindre geografisk område. Disse bygdelagene har ikke fått skrevet sin egen historie, og de har ikke egne aviser med unntak av *Hadselklubben* som utgir *Hadselnøtt*.

Målselv og Bardu bygdelag har ikke hatt egen avis, men var med på å starte opp *Jul i Bardu- og Målsevdalen*. Bladet inneholdt gamle julefortellinger og tradisjoner, ord og uttrykk fra Bardu og Målselv. Det ble gitt ut i hjemkommunen. Dette bygdelaget har hatt mye kontakt med sin region nordpå, som har hatt et aktiv kulturliv med revyer, musikk og kulturkvelder. ”Det pleide å komme kor fra nord til våre tilstillinger,” forteller formannen i laget. Ordføreren i kommunen har uttrykt glede over kontakten mellom kommunen og bygdelaget. Han synes det er viktig å ha et knutepunkt i Oslo for dem som ønsker det.

Men både i nord og i sør har man etterhvert slitt med rekrutteringen. Før hadde man bestandig juletefest for barna og julebord for de voksne i laget. Laget pleide også å få folk fra Bardu og Målselv som sto for både musikk og underholdning. Nå er det ikke mange nok medlemmer som møter opp slik at det lar seg gjøre. Arrangementene går med underskudd. Den ene aktiviteten laget har i dag er et høsttreff på Rorbua i året. ”Det er alt,” forteller formannen. ”Laget hadde en hytte i Foldal, men det ble for langt unna og krevde for mye vedlikehold til at vi kunne beholde den,” forteller formannen videre. Tilknytningen til Foldal var naturlig, fordi det i sin tid var folk fra Gudbrandsdalen og Østerdalen som befolket Målselv og Bardu. I 1799, et år det var uår, dro en fogd fra dalene nordover. Siden anbefalte han folk å følge ham for å bosette seg i Målselv og Bardu. Hytta i Foldal var et gammelt skole- og bedehus fra 1750, men i dag er den altså solgt.

Målselv og Bardu bygdelag har aldri vært et særskilt ungdomslag. Laget har alltid hatt en litt eldre medlemsstamme. På 1980-tallet var laget stort. I forbindelse med Målseivs 200-års jubileum og bygdelagets 50-års jubileum i 1988 ble det satt opp en miniatyrtjæremile i Spikersuppa, og det ble holdt middag til 600 personer. Målselv var kjent for tjærebrenning og man ønsket å vise denne kunsten i Oslo. I forbindelse med jubileet var det også kunstutstilling, husflid og mange fester. ”Laget fikk en stor opptur både i forkant og etterkant av jubileet,” forteller formannen. I dag har laget 80 betalende medlemmer og rundt dobbelt så

mange adressater. Målselv og Bardu bygdelag har hatt samme formann de siste 20 årene, og sliter som alle andre bygdelag med rekruttering til styre og stell.

Øvrige bygdelag

Senjalaget og *Vesterålsklubbene* har det til felles at de ble startet mot slutten, eller etter den mest dynamiske bygdelagsperioden på 1960- og 1970-tallet. De fleste har lave medlemstall, noen under hundre. Disse lagene har i likhet med Målselv og Bardu bygdelag ikke vært typiske ungdomslag.

Formannen for *Senjalaget* mener at behovet for bygdelag i dag er størst hos godt voksne folk. Studenter har mange tilbud, men for 40-50-åringer er det vanskeligere å flytte til Oslo. Da er det fint å ha et bygdelag hvor man kan treffe folk fra hjemkommunen som er i samme situasjon som en selv. Det første arrangementet laget arrangerte var et julebord. Da var det 250 medlemmer til stede. Men etter hvert som den første nysgjerrigheten ga seg, falt noen medlemmer fra. Laget stabiliserte seg etter hvert med mellom 80 og 100 medlemmer.

”Det er viktig å ikke ha for mange aktiviteter,” mener formannen i laget. Før hadde man pubkvelder i laget. Men det ble for ofte og folk havner i tidsklemma. Noen få, men populære arrangementer er bedre, forteller formannen. Også *Senjalaget* sliter med å få rekruttert yngre medlemmer, men har tatt et grep for å beholde folk i styret. Formannen forteller at man har funnet ut at det må være lystbetont å gå på styremøte. Derfor har styremedlemmene gjort det slik at de spiser middag sammen når de har møte, og så bytter de på å lage middag og å være formann. Styremedlemmene har blitt en vennegjeng.

Senjalaget skal først og fremst være en samlingsplass for folk fra Senja. I tillegg står det i formålsparagrafen at laget skal vektlegge seder og skikker fra hjemstedet. Dette gjør medlemmene ved å ha møljefest og dans med loddsalg, slik de er vant med hjemmefra. I tillegg arrangerer laget fjellturer og dyrker friluftslivet slik som man gjør der oppe, forteller formannen i laget. Disse aktivitetene er ikke særegne for Senja. Tvert imot har de fleste andre bygdelagene mølje eller torskeaftener og dansefester med loddsalg.

Også i *Senjalaget* begynner man sammenkomsten med en sang om hjemstedet. I dette laget brukes ikke *Å eg veit meg eit land*, men en egen sang om Senja. Den handler om det at man er velkommen i hvert et hus på Senja, og beskriver sjarken dekket av nysnø. Det er en tekst som gir medlemmene frysninger på ryggen og som rører dem, forteller en av informantene fra *Senjalaget*.

Laget skal spre kunst og kultur fra Senja, men dette får jeg vite at ikke alltid er like lett. De har hatt utstillinger av maleri og strikkinger på arrangementene sine, og har hjulpet til

under messer her i Oslo. Da var laget med og la til rette for de som skulle stå på stand med produkter fra Senja. Formannen forteller at målet er at det skal bli mer av denne typen aktivitet i tiden framover, med 20 års jubileet som skal komme. Laget ønsker å jobbe tettere inn mot næringslivet, både for å markedsføre Senjas produkter i Oslo, men også for å markedsføre næringslivet på Senja, for å få ungdommen til å vende tilbake dit. Å få ungdommen i jobb i nord etter endt utdanning er viktig, mener hun.

Hadselklubben ble startet i 1992. Den gang fikk laget støtte fra Hadsel kommune, forteller lagets formann, som også er leder i By- og Bygdelagsforbundet, en fellesorganisasjon for by- og bygdelag i Norge. Den økonomiske støtten lagene fikk fra sine respektive kommuner har falt bort for alle lag. Men Hadselklubben klarer seg greit, forteller formannen. Det er om å gjøre å samle mest mulig medlemmer, da kan man få til større og bedre arrangementer. I dag ligger medlemstallet på 300.

Laget har forsøkt å få til et samarbeid med de andre Vesterålslagene, men det har ikke blitt til noe foreløpig. ”Personen som la fram forslaget til klubben tok nok litt for hardt i, opplegget ble for stort for enkelte,” forteller formannen. Man må prøve å finne noe som alle kan samles om. Man har også prøvd å få til et samarbeid med Håløyglaget på grunn av hytta deres. Folk er veldig interesserte i å ha en hytte. I Hadselklubben er man liberale i forhold til hvem som får være med, selv om formålet med laget er å samle folk fra Hadsel. Vi trenger et godt miljø slik at folk ønsker å gå på arrangementene, mener formannen. ”Et stort medlemstall betyr at man kan ha større arrangementer.” Laget forsøkte å få etablert et ungt bygdelag, slik som Finnmarkslaget har fått til med FIOX, men lyktes ikke. De yngste i laget er over 40 år. Formannen syns det er beklagelig at de unge ikke melder seg inn. Han mener det er en fin måte å holde kontakten med hjemkommunen på. Dessuten har nettverk store fordeler, blant annet i forholdt til jobb.

Kulinariske aftener har vært populært i laget. Man hadde et samarbeid med yrkesskolen på Melbu, som laget nydelige retter som ble frosset ned og sendt sørover til laget. Men et slikt opplegg krever både kontakter og ulønnet arbeid, så det er vanskelig å få til. Juletreff pleide klubben også å arrangere, men det er det slutt på. I det siste har det vært lav aktivitet i laget, kun torskeaften og lutefisken. Torskeaften er fast, og det er alltid dans på arrangementene. Og også i Hadselklubben har man et fast ritual, å synge *Å eg veit meg eit land*. I tillegg synges en Vesterålssang på samme melodi. Klubben deltar på Nordprofil, en paraplyorganisasjon for alle nordnorske lag. Nordprofil har et arrangement hver høst. Det har også vært arrangert tur til Island. ”Turen ble annonsert i Bladet Vesterålen og det kom folk fra

Hadsel som ble med,” forteller formannen i laget. ”Det var interessant, men krevde mye arbeid, for konkurransen innen reiselivet er hard.”

Formannen mener laget burde hatt en rolle under Sommer Melbu. Men det krever engasjerte medlemmer. Han konstaterer imidlertid at ingen lenger har tid og ork til bygdelag. Han forteller at det er problematisk å få fornyet styret og da blir det vanskelig å få i gang aktiviteter i lengden. Rekrutteringen går tregt, til tross for at laget har en stor medlemsstamme til å være et bygdelag fra en liten kommune. Tidene har forandret seg. Laget har mange konkurrenter som tilbyr fritidsaktiviteter av ulike slag. TV må også ta mye av skylda for at folk ikke har tid lenger. I tillegg spiller økonomien en rolle, folk har råd til å benytte seg av andre tilbud, mener formannen i Hadselklubben.

Sortlandsklubben er et av de yngste bygdelagene og ble stiftet så sent som i 1996. Laget ble stiftet med hjelp fra Hadselklubben hvis formålsparagraf ganske enkelt ble kopiert. Formålet er det samme som i mange av de andre lagene: Å samle nordlendinger, i dette tilfellet fra Sortland. Laget ønsker også å støtte opp om de som vil starte noe i Oslo. ”Hvis noen unge fra Sortland kommer til Oslo, kan de ta kontakt med Sortlandsklubben,” forteller formannen. Laget donerer også penger til Sortland kommune. Sist var det hjemmesykepleien som fikk 8000 kr.

Da laget startet opp var de 100 medlemmer, godt hjulpet av nyhetens interesse. Nå har antallet sunket til under femti. Det siste årsmøtet ble avlyst fordi kun tre personer møtte opp. De fleste medlemmene er i 60-årene, noen få er 40. Et par er i 80-årene og fungerer som støttemedlemmer. De er for dårlige til å komme til arrangementene, men ønsker å fortsette å betale kontingent for å ha en tilknytning til hjemkommunen og høre nytt fra Sortlandsklubben. Formannen fortviler over at det ikke er mulig å få med yngre folk. Da klubben byttet ut torskeaften med boknafisken, fikk de kritikk for å være et pensjoniststed. Og da de forsøkte å leie inn en diskjockey for å spille musikk for unge, fikk de spørsmål om de trodde det var 20-åringer de hadde med å gjøre. ”Ingenting var godt nok,” forteller formannen. Klubben holder på å gå dukken. Formannen lurer på om løsningen kan være å slå seg sammen med de andre Vesterålsklubbene?

Øksnesklubben i Oslo og omegn ble startet samme år som Sortlandsklubben, i 1996. Klubben ble dannet da to søskenpar møttes på ferie i Øksnes. Det ble snakk om at andre kommuner hadde klubber for utflyttere, og at det kunne vært morsomt med en klubb for Øksnes. I etterkant samlet man sammen folk fra kommunen, og klubben ble grunnlagt med 20-30

medlemmer. Det ble en venneklubb for utflytta Øksnesværingar i Oslo og omegn. Klubben er viktig for ikke å glemme, forteller en informant i Øksnesklubben. Hun la livet i Øksnes bak seg da hun flyttet sørover på slutten av 1950-tallet og er glad for at klubben hjelper henne å huske fra tiden i nord. Hun hadde lagt om dialekten og var i et oslomiljø, men føler at dialekten kommer tilbake når hun er sammen med vennene i Øksnesklubben. Det syns hun er positivt.

I klubbens vedtekter kan man lese at formålet med klubben er å samle utflytta Øksnesværingar om felles interesser, skape et sosialt miljø for disse, støtte aktiviteter innefor samfunnsliv, næringsliv og kultur i Øksnes kommune og spre kunnskap om Øksnes så langt det er mulig. Klubben kan dele ut både æresmedlemskap for personer som har gjort en spesiell innsats for klubben, og Øksnesklubb- prisen til folk som har gjort en spesiell innsats i Øksnes. Prisen deles ut ved behov. Klubben donerer penger til formål i hjemkommunen. Både pårørendeforeningen for aldershjemmet og kapellet i Nyksund har fått penger fra klubben, forteller et medlem. Klubben har 120 medlemmer, de fleste i 50- 60- og 70-årene. Noen få er i 30-årene, men ingen under. Enkelte tar med seg barna i klubben, men disse melder seg ikke inn. ”De vil nok ikke være med i et sånt gamlehjem,” mener en informant i Øksnesklubben. ”Dessuten forventer de seg flere aktiviteter, de har altfor mange tilbud.” Klubben treffes på Rorbua en gang i måneden, og har i tillegg to faste aktiviteter i året: Vandring langs Akerselva eller Lysakerelva i september og lutefisk på Dovrehallen. Også Øksnesklubben er med hos Nordprofil. Det hender også at laget spiser skreimølje på båttur, men de har begynt å bestille maten, fordi det var for mye jobb å lage den selv. Underholdning koster mye, men når klubben er med på Nordprofil er det underholdning der. Dans er det på Dovrehallen og på båten. Videre har det vært folk fra kommunen som har stilt opp med gratis underholdning i forbindelse med oslobesøk, forteller et medlem i klubben.

Det hender laget er med på aktiviteter sammen med de andre Vesterålslubbene; Sortlandsklubben, Bølaget og Hadselklubben. Man har vært inne på tanken om å ha en Vesterålslubb, men Øksnesklubben er litt redd for å forsvinne i den store mengden. Likevel, klubben har medlemmer fra andre steder i nord, venner av medlemmene i klubben. Men styret er stort sett det samme. Det har bare vært noen få endringer siden starten, forteller en informant i klubben.

Bølaget ble grunnlagt i 1976 og er dermed det eldste blant Vesterålslagene. Med sine 120-130 medlemmer er laget er på størrelse med Øksnesklubben, men har ikke klart å fornye styret på 20 år. Kun formannen er igjen og danner styret sammen med kona. Det er, som i de andre

lagene, liten interesse for styreverv og frivillig arbeid. De fleste i laget er i 60-årene og er fra Bø eller inngift. Det heter seg at man skal ha tilknytning til Bø, men laget tar imot alle som ønsker å være med, forteller formannen i laget.

Formålet med klubben er å være et samlingssted for utflytta Bøfjerdinger slik at de skal kunne møte kjentfolk. På 20-års jubileet var det mellom 200 og 300 personer til stede, men på de siste arrangementene har oppmøtet vært dårlig. Laget er noe eldre enn de andre Vesterålsklubbene og har forandret seg noe mer. I oppstarten arrangerte laget kun én fest i året, men i senere tid har man også arrangert ting sammen med de andre Vesterålsklubbene. Fram til 2006 pleide laget å dra på fjelltur sammen med de andre lagene, men hotellet på Geilo som de brukte har blitt lagt ned og man har ikke klart å finne et nytt alternativ. Bølaget hadde også en juletur til Kiel i en periode. Det som står igjen i dag er lagets årlige fest, men den siste festen måtte avlyses på grunn av dårlig oppmøte, forteller formannen.

Dersom det ikke er nok påmeldte folk til festene har ikke laget råd til å leie lokale. Prisene har forandret seg mye. Lokaler som det før kostet 1000 kr å leie, koster nå 5000. I tillegg får man ikke pengene tilbake ved avlysning, selv om man avlyser så tidlig som 5-6 uker før festen. Maten som kostet 200-300 kr, koster nå 450. Det blir 900 for et par, og det er mye penger. Kanskje kommer musikken som tillegg i prisen. Dessuten har laget blitt et gamlehjem, selv i motsetning til andre bygdelag, mener formannen i Bølaget. Som i Sortlandsklubben og Hadselklubben blir det mindre og mindre aktiviteter i laget. Også Bølaget har vurdert muligheten for en Vesterålsklubb, men mener Hadselklubben vil dominere siden de har flest medlemmer. Hadselklubben hadde noen voldsomme planer for Vesterålsklubben, men det forrige møtet ble imidlertid avlyst og siden har det vært stille, forteller formannen.

Kjør debatt!

Ikke alle bygdelag har egen avis. Av de bygdelagene jeg har studert er det Håløyglaget, Finnmarkslaget, Nordlændingernes Forening og Hadselklubben som har eller har hatt egen avis. Det skal også nevnes at Målselv og Bardu bygdelag har gitt ut et juleblad. Avisene varierer i både form og innhold. Jeg skal gi en kort presentasjon av de forskjellige organene, før jeg skal fordype meg i Håløyglagets avis Nordavind. Valget falt på denne avisen av praktiske årsaker. Den var tilgjengelig på Håløyglagets hytte, innbundet. Her fantes alle utgavene fra 1970 til 1995, og det gav en unik mulighet til å følge avisens utvikling. Avisen er dessuten representativ for bygdelagene, da Håløyglaget var blant de største bygdelagene på

1960- og 1970-tallet, og er et lag mange nordlendinger har vært innom. Avisen illustrerer også hva som skjer når nedgangstidene for bygdelagene begynner.

Finnmarkingen

Finnmarkslaget avis, *Finnmarkingen*, er den eneste av bygdelagsavisene som ser ut som en vanlig avis. Den er i tabloidformat og laget i tradisjonelt avisapir. Avisen het opprinnelig *På vidda* men endret navn etter navnekonkurranse. Første utgave kom i 1986, og man hadde fire utgivelser årlig frem til år 2009 hvor man kuttet ned til to nummer årlig. De første årene, frem til 1991, kom avisen ut som hefte i A5-format, siden ble den tabloid. I trange tider med lite annonseinntekter har utgivelsene imidlertid vekslet mellom tabloid og A4 format, såkalt *Mini-Finnmarkingen*.

Finnmarkslaget er både aktivt og stort i dagens målestokk, og følgelig har avisen flere lesere enn for eksempel *Nordlands Trompet*. Finnmarkslaget er det største og mest aktive bygdelaget i dag, så de har simpelthen mer å skrive om. Men også denne avisen er preget av reisebrev, lagsarrangementer og annet ”lett” lesestoff, slik som også Nordavind blir på sine eldre dager. Jeg har ikke sett noen form for kulturdebatt i de utgavene jeg har lest. Med såpass få utgivelser i året er det også vanskelig å få til en dynamisk avis med debatter hvor mange av medlemmene lar høre fra seg. I og med at Finnmarkingen startet på 1980-tallet har den heller ikke eksistert under den nordnorske ”kulturrevolusjonen”. Finnmarkslaget har da også en mindre fremtredende kulturpolitisk profil i forhold til for eksempel Håøyglaget og Nordlendingernes Forening.

Et par nyhetssaker fra Finnmark er stort sett med i avisen. Det er helt tydelig at Finnmarkingen er attraktiv for annonsører, og at den leses av mange finnmarkinger i Oslo. Det siste nummeret har over 3 fulle sider med annonser, i tillegg kommer lagets egne annonser for reiser eller arrangementer. Hele åtte kommuner (deriblant fylkeskommunen) har annonsert. Avisen har også egen annonseselger. Men selv om Finnmarkslaget er stort og aktivt i dag, er nok ikke avisen aktuell for andre enn medlemmene i Finnmarkslaget. Den er ikke en stemme i noen samfunnsdebatt, men det har heller ikke Finnmarkslaget noe mål om å være.

Nordlands Trompet

Nordlendingernes Forenings avis *Nordlands Trompet* kom ut første gang i 1882. Den gang var avisen håndskrevet og utkom til hvert møte i foreningen, som var omtrent en gang i måneden. I mars 1884 ble det bestemt at avisen skulle trykkes som manuskript og komme ut

månedlig. Det ble likevel bare med tre eksemplarer dette året. Avisen kom ut med ujevne mellomrom i 1885, men i november samme år ble den vedtatt stanset. Hele 110 år etter ble Nordlands Trompet igjen utgitt, og to utgivelser forelå i 1995. De to neste årene ble avisen gitt ut tre ganger årlig, før den stabiliserte seg på fire utgivelser årlig fra og med 1998. Avisen gis ut i A5-format.

Dersom vi sammenlikner Nordlands Trompet, som kaller seg organet til Nordlændingernes Forening, med Finnmarkingen, ser det lille heftet ved første øyekast beskjedent ut. Finnmarkslaget er det mest aktive bydelaget i Oslo og avisen har mange lesere og moderne nettutgave. Den er også attraktiv for annonsører. Likevel har de rundt tretti numrene av Nordlands Trompet jeg har lest, vært mer omfangsrike enn Finnmarkingen. Her finner man i tillegg til reisebrev og omtale av arrangementer foreningen har hatt, taler som har blitt holdt, kulturhistoriske artikler eller annet stoff om nordnorsk kultur (gjerne humoristisk) og stoff for/om barna i foreningen (medlemmenes barnebarn). Her er også en og annen reklame annonse, men mange færre enn i Finnmarkingen. Det følger som regel med en invitasjon til foreningens arrangement i avisen. Avisen er preget av at mye av jobben med den faller på formannen, og det uttrykkes ofte at det er ønskelig med innsendt stoff til avisen. Det er også synlig at aktiviteten i laget er lav. Det oppfordres til initiativ og rekruttering av medlemmer i nær sagt hvert eneste nummer.

Hadselnøtt

Hadselklubbens organ *Hadselnøtt* har eksistert i 15 år. I dag kommer den lille avisen ut to ganger i året. Det har vært hyppigere utgivelser før, men fordi man sliter med å finne redaktør blir det nå med de to gangene i året. Det ene eksemplaret jeg har av Hadselnøtt skiller seg ut fra de andre avisene. Det minner mest om et informasjonsskriv for klubbens medlemmer. Skrivet består av seks sider hvor vi finner tre artikler fra Melbu og Stokmarknes, hvorav en er klippet fra Vesterålens avis. I tillegg finnes aktivitetskalender for klubben, informasjon fra styret i By- og bygdelagsforbundet, oversikt over hvem som har de forskjellige vervene i styret og giro for årskontigent. Denne informasjonen er en slags ”formalia” som finnes i alle bygdelagsaviser/skriv i en eller annen form. Formannen i Hadselklubben er redaktør for avisen. Skrivet skiller seg ut i størrelse og med hensyn til bidrag fra medlemmene. Dette er ikke en avis hvor medlemmene bidrar. Avisen har en leder og tre nyhetsartikler, men disse er ikke produsert av journalister for avisen eller medlemmer. Avisen er ikke et forum for medlemmene, men mer et informasjonsskriv hvor kommunikasjonen går en vei. Hadselklubben er et bygdelag fra et lite geografisk område, og det er overraskende at de har

egen avis. Laget har imidlertid mange medlemmer, og slik sett er det overraskende at ikke flere lar høre fra seg i avisen.

Nordavind

Håøyglagets avis *Nordavind* kom ut første gang i 1963. Den har vært utgitt fra en til seks ganger i året, men det mest vanlige har vært at avisen har kommet ut fire ganger årlig. Siste utgaven kom ut i 2004. Avisen er i A5 format. Nordavind er den avisen jeg har studert flest eksemplarer av. Jeg fikk låne alle utgavene fra 1970 til 1995, de sto fint og innbundet på Håøyglagets hytte. Her har jeg hatt muligheten til å følge en avis' utvikling fra en tid hvor bygdelagene var aktive og frem til aktiviteten går drastisk ned.

På 1970-tallet skjedde det mye i regi av Håøyglaget og følgelig var det mye å skrive om i bygdelagsavisen. I tillegg skrev engasjerte ungdommer om mange andre ting som opptok dem. På 1970-tallet gikk debatten i avisen om både kultur og politikk. Avisen inneholdt mye tekst. Målsak, avholdssak og distriktpolitikk vakte engasjement både blant bladets lesere (gjennom leserinnlegg) og hos bladets skribenter. Hovedinntrykket mitt er at over halvparten skrev på nynorsk.

Utover 1980- og 1990-tallet, derimot, fylles bladets sider mer av bilder og siste nytt fra diverse styrever, i tillegg til adskillig lettere lesestoff. Avisen får et mer familiært preg, gjennom av økende dialektbruk og på grunn av de temaene det skrives om. Nordavind blir mer lik de bygdelagsavisene som eksisterer i dag, hvor nyhetssaker fra nordnorske aviser kopieres, og man finner reisebrev, bursdagshilsninger, barnebarnbilder og omtale av bygdelagsfester med bilder. På 1970-tallet, derimot, skrev redaksjonen mye selv i tillegg til at medlemmene bidro med det som engasjerte dem. Temaene var samfunnsaktuelt stoff og lagets styre og stell.

Ut på 1990-tallet kommer Nordavind sjeldnere ut, bare en til to ganger i året, og bærer preg av at ingen medlemmer sender inn stoff til avisen. Dette etterlyses i de siste årene jeg hadde utgaver fra (det vil si 1990-1995), og faktisk fikk jeg inntrykk av at avisen skulle legges ned etter det siste nummeret i 1995. På dette tidspunktet fikk man ikke fornyet styret og det ble spekulert i om det betød slutten for både laget og avisen. Avisen kom imidlertid ut én gang i året fram til 2004.

De tidlige utgavene av avisen vitner om et velfungerende bygdelag. Man kan drive med mange forskjellige aktiviteter i laget. Laget er dynamisk og holder mange vellykkede arrangementer som man kan lese om i avisen. Nordavind fremstår som en avis hvor engasjerte lagsmedlemmer kan lufte sine meninger om dialekt, fraflytting, næringslivet i Nord-Norge og

mye annet. I tillegg finner man kulturhistorisk stoff, fyldig informasjon fra debatter som har foregått på lagsmøter, annonser for flybilletter nordover og mye annet.

Debatten om Håøyglagets mål og mening

I Nordavind kan man med jevne mellomrom lese hvilket formål medlemmene mener laget skal tjene. Hva lagets oppgaver skal og bør være er et tema som engasjerer. De fleste samler seg om at laget skal være en identitetsskapende og -bevarende møteplass, og at laget skal engasjere seg i samfunnsspørsmål. Hvordan dette skal skje er det delte meninger om. Om målet med Håøyglaget kan vi lese

”Vi er pliktig til å ta del i samfunnsdebatten. Vi er pliktige til å ta del i utforminga av det framtidssamfunnet som blir lagt fram for oss både når det gjelder marknadsspørsmål, språkpolitikk, edruskapsspørsmål, demokrati på arbeidsplassar og i lagsarbeid. (...) Mål og mening med lagsarbeidet er til sist harmoniske unge menneske som finn seg sjølv i ei innfløkt verd.”

(Nordavind, 1971, nr. 1).

På 1970-tallet nådde Håøyglaget i stor grad dette målet. Medlemmene ytret sin mening om disse temaene og tok i aller høyeste grad del i samfunnsdebatten. En del unge mennesker fant nok seg selv i laget. Dette underbygges i samtalene jeg har hatt med medlemmer i Håøyglaget.

Flere steder i Nordavind er det skrevet om vanskeligheter knyttet til det å snakke dialekt og dette er noe som informantene også forteller om. Dersom man snakket dialekt kunne man bli avvist i forbindelse med leie av bolig. Mange nordlendinger ble mobbet eller plaget med negative kommentarer på grunn av dialekten sin. Det å legge om dialekten var en form for uniformering, å snakke likt som flertallet i Oslo. I teorikapittelet skrev jeg om hvordan identitet oppstår i møtet med andre identiteter. Det kan godt tenkes at det først var da de kom til Oslo at disse nordlendingene begynte å tenke over og til og med skrive om sin egen identitet. I møte med byidentiteten opplevdes den nordnorske identiteten som utsatt. Bygdelagene ble en arena hvor man kunne bevare og utvikle en del av nordnorsk identitet.

I Håøyglaget kunne man ta vare på sin egen identitet både språklig og kulturelt. Det vil si at man kunne snakke dialekt med andre nordlendinger og at man kunne drive med fritidsaktiviteter som man var vant til hjemmefra, for eksempel dans. I tillegg hadde man Nordlandsbåt på Håøygheimen. Her kunne man seile og ta vare på denne delen av nordnorsk

kultur. Det var også en selvfølge at man dyrket nordnorsk matkultur i laget. Her som i de andre nordnorske bygdelagene var det flybåren torsk fra nord som gjaldt. Og ikke minst kunne man omgås på den måten nordlendinger omgås, uformelt og gjestfritt. Man kunne beholde det nordnorske lynnet som så mange informanter fremhever. At Håløyglaget hadde en slik rolle i samfunnet understøtter målet med laget som ble ytret to år tidligere, at ungdommen skulle finne seg selv i en innfløkt verden.

I et leserinnlegg argumenteres det for at Noregs Ungdomslag, som Håløyglaget er medlem av, er for opptatt av gamle stridsspørsmål som avholdssak og målsak. Debattanten mener man heller må fokusere på kløften mellom fattig og rik som stadig øker, at folkeøkningen går raskere enn matproduksjonen, forurensning samt narkotika og alkoholproblematikk. Han mener studieringer er et bra forum for disse spørsmålene og mener Håløyglagets rolle som opplysningsorganisasjon er viktig (Nordavind, 1970, nr. 2). Allerede i 1970 blir målsak og avholdssak sett på som gamle saker, men det går fram av innlegget at NU, som Håløyglaget er en del av, fortsatt er opptatt av disse spørsmålene. Her tar Håløyglagets medlemmer del i samfunnsdebatten gjennom avisa Nordavind. Innledningsvis i et leserinnlegg fra samme debattkveld står det at Håløyglaget skal være et sted hvor innflyttere skal ha mulighet til å utfolde seg. Laget skal også gi ungdom styrke til å ta vare på egen identitet (1970, nr. 2). Her er det tydelig at hvilken rolle Håløyglaget skulle ha, ble diskutert.

Håløyglaget som identitetsbevarende bygdelag

En kronikk i lagets 40-års jubileumsutgave tar for seg Håløyglaget som identitetsbevarende forening. Forfatteren beskriver hvordan ungdommen kan finne seg selv i en innfløkt verden. Innledningsvis sier han at laget ble stiftet for 40 år siden for å hjelpe nordnorsk ungdom som flyttet til Oslo. Forfatteren mener innflytterne blir utsatt for en ”uniformering” i møte med byen. Innflytterens valg av ”verdinormering” i ”livsmønsteret” sitt blir viktig. Håløyglaget tar et klart standpunkt i denne saken. All aktivitet i laget skal bygges på prinsippet om menneskeverd og språklig og kulturell frihet for hvert enkelt menneske. Håløyglaget skal således

”stø kvart medlem i kampen for å ta vare på sin egen identitet i staden for å lide personleg nederlag så vel språkleg som kulturelt. Det å gå over frå den dialekt ein har vokse opp med, fører som oftast til tap av karakterstyrke og sjøltillit, i det heile menneskelege trekk som skal gjere oss til individualistar og ikkje berre nummer i den grå massen.” (Nordavind, 1973, nr. 1).

Kronikkforfatteren skriver videre at Håøyglaget er med på å forme sine medlemmer gjennom lagsarbeid, hvor de får utvikle sine evner. Han tror at kontakten med andre nordlendinger er det de fleste forbinder med Håøyglaget. Her kan man ”vere menneske som ein inst inne ville vere det.” Avslutningsvis mener han Håøyglaget også vil være en naturlig samlingsplass for innflytterungdom i årene som kommer, da folk vil få stadig mer fritid og behovet for positive fritidstilbud vil øke. Synet på lagets rolle har ikke endret seg nevneverdig de tre første årene på 1970-tallet. Fortsatt er laget viktig for å hjelpe nordlendingene til å holde på sin identitet og finne seg selv. I samme nummer brukes andre virkemiddel for å vise Håøyglages rolle. Her kan man lese en slags novelle med dagbokpreg ”I et bittelite rom oppå loftet” fra en students hverdag. Triste, rutinepregede dager på Blinderen. Ensomme dager på et lite rom på loftet. Helgene er verst når man ikke har noen å være sammen med. Men så går vedkommende på kaffekveld i Håøyglaget. Her treffer han gamle kjente, folk i samme situasjon. Musikken er bra, kaffen god, underholdningen morsom. Han kan prate sin egen dialekt og føler seg velkommen (1973, nr.1). Fortellingen har en stil som skal vekke følelser og gjenkjennelse hos den som leser. For alle nordlendinger som føler seg ensomme i byen, kan Håøyglaget være redningen. At det sto såpass mye om dette temaet i akkurat dette nummeret er nok fordi dette var en jubileumsavis. Da ønsket man å sette ekstra fokus på lagets rolle og vise at Håøyglaget fortsatt var viktig for nordlendingene i Oslo.

Avholdssak og målsak

Avholdssaken var ikke det man skrev mest om i Nordavind. Men saken var fortsatt aktuell i 1974 og ble diskutert i blant annet en artikkel i desembernummeret. Artikkelforfatteren oppfordret medlemmene og i særdeleshet styret og gamle medlemmer til å holde først og fremst seg selv alkoholfrie. Hun mente man heller burde prøve å skape et miljø hvor alkoholen ikke savnes og rett og slett la være å drikke, istedenfor å i det hele tatt diskutere muligheten for å drikke på enkelte arrangementer. ”Flaska kan uansett ikke bøte på den ensomheten vi alle kjenner innerst inne i oss,” skrev hun (Nordavind, 1974, nr. 5). Dette innlegget ble besvart i en nokså krass tone av medlemmer og ledere i laget som følte seg anklaget på feil grunnlag.

Også målsaken fortsatte å være et tema i Håøyglaget utover på 1970-tallet. I et innlegg som er hentet fra *Språkleg rettferd*, en avis for lærebokaksjonen 1974, argumenteres det for at nordnorske dialekter er nærmest nynorsk og at man bør velge nynorske lærebøker i landsdelen. Antallet skoler som har nynorsk som hovedmål i nord faller. Et av argumentene har vært at det finnes bedre lærebøker på bokmål enn på nynorsk. Tromsø Student- og

elevmållag inviterte til møte for å diskutere problematikken. De mente målsaken var viktig også for framgangen til de nordnorske dialektene (Nordavind, 1974, nr. 5). Møtet står referert på samme side. I debatten kom det frem at dialektene er undertrykte og at omleggingstvang kan føre til store personlige vansker. Sammenhengen mellom de nordnorske dialektene og nynorsk ble vektlagt, og at arbeidet med å gjenreise disse i landsdelen går hånd i hånd. Måltinget ville derfor igangsette en dialektaksjon etter jul hvor de ville spre informasjon om dialektene og deres stilling. Det kom ønske om å få opprettet flere mållag nordpå og man ønsket også at barna skulle få undervisning gjennom parallellklasser (det står ikke noe om hvordan dette skulle skje). Saken er hentet fra *Harstad Tidene*. Dette er informasjon hentet fra andre medier, men ble ansett som relevant for laget og derfor ble det trykket i Nordavind. Hålfylgelaget har som nevnt tidligere målsaken som en del av sin formålsparagraf.

Man kan se at mållaget engasjerte seg videre i denne saken ved å holde et dialektseminar. En dialektforsker skulle gjennomgå de nordnorske dialektenes kjennetegn og en psykiater skulle snakke om dialekt og personlighet (Nordavind, 1975, nr. 1). I neste nummer kan man lese referat fra seminaret. Vesentlige poeng som kom fram var at de som snakker landsmål ofte selv ser på det som dårligere enn bymål. Det ble diskutert konfliktsituasjoner som kan oppstå i forbindelse med dialekt i Oslo og hvilke følger det kunne få for den enkelte å legge om. Foreleseren mente nynorsk var nærmest alle dialekter og at man her hadde mest mulighet til å bruke rene dialektord slik at de ikke forsvinner. Dette var ikke alle enig i (Nordavind, 1975, nr. 2). Målsaken handler her om to ting. Det ene er å bruke nynorsk. Det andre er å bevare egen dialekt. Flere mener dialekten er viktig for egen identitet og at det skaper problemer for selvfølelsen dersom man ser seg nødt til å legge den bort. Et av hovedargumentene for å bruke nynorsk er at det ivaretar de norske dialektene på en bedre måte enn bokmål. Men hvor likt nynorsk er de nordnorske dialektene, var det uenighet om. Det forekom en sjelden gang klager på dialektbruken i Nordavind. Jeg har valgt et eksempel fra en leser som er fra Kristiansund. Vedkommende skriver at selv hennes mann fra Ballangen har problemer med å forstå det som står i Nordavind. Hun lurte på om avisen er ment for høytlesning, og ber om at dersom redaksjonen ønsker at medlemmene skal lese på egen hånd, må de skrive slik at folk forstår (Nordavind, 1976, nr. 4).

Denne og andre innvendinger mot dialektbruk i Nordavind ble det argumentert mot av tilhengere av dialekt og nynorsk. En innsender påpekte at formålsparagrafen om at laget skal jobbe for nordnorske kulturelle interesser tilsier at dialektvern er noe avisen må ta hensyn til. Dersom ikke talespråket tas på alvor reduserer man egen kulturarv og identitet, skrev han. Man kan heller normalisere dialektene til en viss grad slik at det blir leselig. Han mener den

økte bruken av dialekt en det mest positive som har skjedd Nordavind i senere tid. De fleste ser ut til å være enig med denne debattanten. Utover på 1980- og 1990-tallet blir nemlig dialekt mer og mer vanlig i Nordavind. Parallelt med at dette skjer, forsvinner interessant nok nynorsken i stor grad fra avisen. Paradoksalt blir det både vinn og tap for målsaken. Stadig flere skriver på dialekt, mens stadig færre skriver på nynorsk.

Engasjement for Nord-Norge og mot fraflytting

Håløyglaget nådde sitt mål om å ta del i samfunnsdebatten, i hvert fall på 1970-tallet. I en artikkel fra et lagsmøte kan man se at utvikling av bosetting og næringsliv i Nord-Norge har blitt diskutert. Tilstede på lagsmøtet var representanter fra Kommunaldepartementet, Landbruksdepartementet, Landsdelskomiteen for Nord-Norge og NU's distriktsutbyggingsnemd. Et tema som ble tatt opp var en undersøkelse foretatt av Landsdelskomiteen som viste at 7000 hadde flyttet i 1970 mot bare 3000 få år tidligere. Dette av en befolkning på ca. 460 000. Her ble altså fraflyttingsproblematikk diskutert i laget og gjengitt i avisen.

Det kom fram at det ikke var bare arbeidsproblematikk som var årsaken til at folk flyttet, slik mange hadde antatt. Bedre kommunikasjon var et av ønskene fra både salen og panelet. Man kom også fram til konstruktive løsninger for å forsøke å snu flyttetrenden. Komiteen signaliserte at de blant annet ville bidra med subsidier til næringslivet og en turistplan. Håløyglaget skulle bidra med en spørreundersøkelse blant lagets medlemmer for å finne ut hvorfor de flyttet og hva som skulle til for å få dem til å flytte tilbake (Nordavind, 1971, nr. 3). Dette viser at bygdelaget er med på å debattere reelle og aktuelle samfunnsspørsmål og at de viljer og makter å gjøre noe for å løse problemene. Det viser at laget var innflytelsesrikt på denne tiden, med mange engasjerte medlemmer. I neste nummer av Nordavind var en oppfølging av denne saken. Avisen hadde en utsendt journalist som deltok på årsmøtet i Studieselskapet for Nordnorsk næringsliv i Alta. Artikkelen ga en orientering om bedrifter i Nord-Norge, inntektsnivå, hvordan årets fiske har vært, og sysselsetting. Konklusjonen var at Nord-Norge preges av "råstoffproduksjon og tradisjonell bearbeidelse, mens utviklingen av mer avansert virksomhet ligger etter" (Nordavind, 1971, nr. 4). Fraflyttingen ble sett på som et altoverskyggende problem. Laget hadde gjennomført gallupen og resultatet ble diskutert på møtet. Tiltak for å få lagsmedlemmer til å flytte tilbake ble satt i gang. Journalisten informerte om muligheten for å få enebolig i Nord-Norge, og fortalte også at ledige stillinger nordpå ville bli annonsert ovenfor lagets medlemmer. Til slutt oppfordret han til at man måtte få snudd strømmen. Formannens tale fra årsmøtet står også

gjengitt i samme utgave, samt en graf over utflytting fra 1957 til 1970 (1971, nr. 4).

Turnemda annonserer gruppereiser nordover på samme side som formannens tale. Kanskje er det en tilfeldighet siden det dreier seg om reiser i forbindelse med jul, men kanskje er det også bevisst satt inn ved siden av formannens varsko om fraflytting, for å få folk til å vende nesen nordover. Her synes det at laget fulgte opp sakene sine på en ordentlig måte og tok konkrete grep for å bidra til å snu fraflyttingen. Nordavind framsto som et talerør for denne saken, hvor medlemmene i laget kunne få informasjon om både arbeid og bolig i nord, i tillegg til å kunne følge med på hva som ble gjort for å gjøre Nord-Norge mer attraktivt. Håløyglaget var et stort bygdelag, og å bruke medlemmene i en gallup, gav et godt bilde på hvorfor nordlendingene flyttet og hva som skulle til for at de skulle dra nordover igjen. Et stort bygdelag som Håløyglaget ble således en betydningsfull stemme i utfordringen rundt fraflytting.

Ikke alle var enig i at Håløyglaget bidro nok i samfunnsdebatten. Et halvt år etter spørreundersøkelsen og tiltakene mot fraflytting, fikk Håløyglaget krass kritikk for det som ble kalt sabotasje i NU. Laget ble kritisert for ikke å ha tatt standpunkt i EF-saken (laget skal være politisk nøytralt), og for bare å ta standpunkt i bagatellsaker alle var enige om. Videre ble lagets medlemmer kritisert for å ikke bry seg om problemer, hverken nordpå (fraflytting) eller sørpå. Dette til tross for at problemene angikk medlemmene selv. Forfatteren av leserinnlegget mente Håløyglaget, som var så stort og hadde så mange representanter i NU burde gjort mer for å påvirke organisasjonen og for å etterleve vedtak som er gjort. Han minnet dessuten om at laget skulle arbeide for nordnorske økonomiske og kulturelle interesser utover å importere torsk nordfra til torskeafternen og å synge *Å eg veit meg eit land* med klump i halsen på arrangementene (Nordavind, 1972, nr. 2). Den som skrev leserinnlegget mente medlemmene i Håløyglaget var for passive, og at de, som et stort bygdelag, burde bruke sin innflytelse både i NU og i resten av samfunnet. Å bare importere torsk nordfra til torskeafternen og synge Nord-Norges nasjonalsang med klump i halsen blir å henfalle til nostalgi, mente han. Laget må ikke stoppe der.

Det kommer imidlertid til syne i avisen at Håløyglagets medlemmer drev med mer enn nostalgiske aftener. Det ble annonsert et kurs hvor man kunne være med og diskutere landsdelsplanen for Nord-Norge i studieringer. Det var studienemda som startet kurset etter opplegg fra AOF og Folkets Brevskole (Nordavind, 1974, nr. 1).

Jubileumsprogrammet for 40-års jubileet ble diskutert i en artikkel av en gjenganger blant skribentene i Nordavind. Han bemerker at ungdommen har glimret med sitt fravær på jubileumskvelden. Forfatteren reiser spørsmålet om laget har en skikkelig nordnorsk kulturpolitikk. Han mener laget mangler både kunnskap og interesse for hva landsdelen har å

by på. Dårlig tid mener forfatteren er hovedårsaken, og han bruker følgende sitat av Rolf Sagen for å vise hva han mener om dette: ”Skilnaden på eit folk av slavar og eit folk av frie er at dei siste kjenner si eige historie, medan dei første er fangar av ei perspektivlaus notid.” (Nordavind, 1973, nr. 2). Forfatteren mener kjennskap til egen fortid vil virke identitetsskapende. Han utfordrer styret til å ta sjansen på dårlig oppmøte og sette kulturpolitikk opp på programmet. Innlegget er skrevet av et engasjert medlem i Håloyglaget. Han er en av dem som skriver jevnt og trutt i avisen helt fram til 1995. Han er en av flere som roper på større engasjement blant medlemmene, og utfordrer her selve styret til å sette nordnorsk kulturpolitikk på dagsordenen.

Samme person etterlyste på nytt et bedre program i nummer 5 i 1974. Han holdt fast ved at man burde prøve å bli kjent med egen landsdel. I tillegg mener han at medlemmene bør skape mest mulig av programmet selv. Temaer han foreslår til lagsmøter er nyere nordnorsk litteratur, verdens matressurser, kraftutbygginga på Saltfjellet, imperialisme, minoriteter, humor fra forskjellige landsdeler, distriktskvelder og folkløse (Nordavind, 1974, nr. 5). Året etter oppfordret han Håloyglaget til å ta kontakt med det nye innflyttersenteret i Oslo, slik at man kunne ha en kulturell utveksling med fremmedarbeiderne. Kanskje man kunne bli kjent med sang, dans og musikk fra andre land (Nordavind, 1975, nr. 2). Hans og andres ønsker om mer nordnorsk kulturpolitikk og engasjement i samfunnsspørsmål ble oppfylt til en viss grad på 1970-tallet. I utgavene fra 1980- og 1990-tallet, derimot, står det mindre og mindre i Nordavind om både kulturpolitikk, fraflytting og andre samfunnsspørsmål. Også studieringer, møter med tunge aktører i samfunnet og konkrete tiltak blir det, ut fra hva jeg kan se i Nordavind, slutt på i denne tiden. Intervjuene jeg har gjort med formannen i laget samt medlemmer og tidligere medlemmer, underbygger dette inntrykket. I dag har laget lite aktivitet utenom teatergruppa. Det var båtseilingskurs sommeren 2009, og ellers står det på hjemmesiden at man feirer St. Hans på hytta og har rekefest i august. Men det fremgår ikke av hjemmesiden at dette ble arrangert sist sommer. Ifølge de siste informantene jeg intervjuet er det utenom teatergruppa så godt som ingen aktivitet i Håloyglaget.

Avisens utvikling, et speilbilde av lagets utvikling

Ganske tidlig kan man spore lagets nedgangstid: I 1973 sto det at man i 1964 fant gjennomsnittsalderen i laget så lav at det ble satt i gang tiltak for å beholde de gamle i laget. På fem år har man klart å heve snittalderen fra 22 til 25 år for jenter og fra 26 til 27 år for gutter. Opplysningene sto imidlertid under overskriften ”Galgebakken. Her skal de dingle” og det ble spøkt med at alderen fortsatte å stige og at i år 2050 ville medlemmene være

pensjonister. Kanskje det betyr at man allerede hadde begynt å bekymre seg for rekruttering av ungdommer (Nordavind, 1973, nr. 4).

Et halvt år etter ser det ut til at man for alvor er bekymret for rekrutteringen av ungdom. På dette tidspunktet oppfordrer styret til vervekampanje (Nordavind, 1974, nr. 3). Dette var en av de første gangene i Nordavind at medlemstallet fikk negativ omtale. Men enda skulle det gå noen år før Håløyglaget ikke lenger var et ungdomslag. Mot slutten av 1980-tallet ble det imidlertid klart at ungdomslagsrøysla hadde fått en knekk. Formålsparagrafens del som omhandler målsak og avholdssak ble det ikke lenger skrevet om. Ut på 1990-tallet ble det tydelig i avisens virke at hverken avisen eller laget nådde målet fra 1971. Avisen deltok ikke i noen samfunnsdebatt. At noen kommenterte det andre hadde skrevet i foregående nummer ble det helt slutt på. Fortsatt ble det skrevet litt om nordnorsk næringsliv eller bygdelagenes plass i samfunnet, men man skrev mer om Nord-Norge i ”gamle dager”. I tillegg ble avisen fylt med mer bilder, reisebrev, hilsener og annet lett lesestoff. Avisen ble rett og slett mindre aktuell og dynamisk. Videre var heller ikke laget lenger et sted hvor *unge* mennesker kunne finne seg selv. Medlemmene ble eldre med laget, og ungdommen meldte seg ikke lenger inn. I praksis var ikke Håløyglaget lenger et ungdomslag.

Konklusjon

Alle avisene kan sies å reflektere lagene de er en del av. På 1970-tallet var Håløyglaget stort, aktivt og hadde mange engasjerte medlemmer. Da ble avisen et talerør for de sakene medlemmene var opptatt av: målsak, avholdssak, næringslivet i nord, fraflytting, kulturpolitikk, miljøvern, identitet og så videre. Laget hadde som mål å være en stemme i samfunnsdebatten i tillegg til å være et sted hvor ungdommen kunne finne seg selv og utfolde seg, og gjennom Nordavind kan vi se at laget nådde dette målet. I likhet med at både samfunnet og bygdelaget forandrer seg, ser vi at avisen også forandrer seg. I Nordavind ser vi at behovet for bygdelag faller i takt med at kvaliteten på kommunikasjonen og velstanden stiger. Avisens død blir spådd samtidig med at man ikke klarer å få satt et nytt styre i laget.

Finnmarkingen er en nokså tynn avis, som ikke har noe uttalt kulturpolitisk mål. Medlemmenes engasjement i avisen kan ikke sammenliknes med 1970-tallets heftige debatter i Nordavind. Dette er imidlertid den eneste moderne bygdelagsavisen som ser ut til å kunne holde hodet over vannet en stund til. Her finnes annonser og man får et tydelig inntrykk av at Finnmarkslaget er et bygdelag som lever. Det er tydelig at såpass mange leser avisen at annonsører anser det som lønnsomt å annonsere her. Nordlands Trompet vitner om et lag med forholdsvis lav aktivitet og høy gjennomsnittlig alder. Mye arbeid faller på formannen, som

gjør en stor innsats for at både laget og avisen skal leve videre. Laget har noen store arrangementer som utdeling av Petter Dass-medaljen, som bidrar til å gi laget innhold. Slike arrangementer er alltid hovedsaken i avisen. Når man leser Hadselnøtt ser man at dette er en avis for et lite bygdelag med liten aktivitet. Kommunikasjonen går bare en vei, fra formannen og til medlemmene.

Avisene er en del av bygdelagene og ved å lese dem kan man se bygdelagenes rolle som identitetsbevarende og identitetsskapende organisasjoner. Hva man skriver om i en bygdelagsavis og hvordan avisen ser ut kan variere, men det nordnorske er alltid til stede. Avisene er for nordlendinger i Oslo primært og et uttrykk for at denne gruppen mennesker har hatt behov for å samles. Avisene er produkter av den oppmerksomheten man gir egen identitet idet man møter en annen. Det at bygdelagsavisene skriver om nordlendinger og Nord-Norge i Oslo er i seg selv identitetsskapende. De bidrar til nordlendingers bevissthet rundt egen identitet og er med på å skape og definere denne identiteten. Anderson mente boktrykkerkunsten var essensiell i nasjonenes fremvekst og en forutsetning for forestilte felleskap. Det at bygdelagene hadde aviser og skrev om nordlendinger og Nord-Norge bidro på samme måte til å styrke nordlendingers gruppefølelse. I avisene kunne man lese om hvordan møtet med Oslo kunne være, om problemer rundt dialekt og fraflytting fra landsdelen, om hva nordlendingene drev med på fritida i Oslo og hva Nord-Norge hadde å by på av bilder, kunst, musikk, gamle fortellinger og kulturhistoriske skatter. Nostalgi og lengsel hjem til nord kunne man også se i avisene. Identiteten til nordlendinger i Oslo ble forsøkt bevart og videreutviklet, og avisene gir et inntrykk av hva som var og er nordnorsk kultur i et bygdelag. I bygdelagsavisene blir det også tydelig at man velger å ha fokus på det nordnorske og bevaring av dette fremfor å ha fokus på integrering i byen. For eksempel var ikke Nordavind et sted hvor nordlendingene fant hjelp til å finne bolig i Oslo (noe som mange faktisk trengte hjelp til), det var tvert i mot et sted hvor man fikk vite om både tilgjengelige jobber og boliger i Nord-Norge og hvordan man best kunne reise dit.

Bygdelagenes funksjon

Bygdelagenes målsetning er å være et samlingssted for nordlendinger og en støtte i nordlendingers møte med Oslo. Men de har også mer dyptgripende målsetninger som å være identitetsbevarende og ambassadører for nordnorsk kultur. Men hva er bygdelagenes funksjon? Gjennom intervjuene og avisene har jeg forsøkt å finne ut dette. Hva betydde bygdelagene for nordlendingene? Hva var deres reelle funksjon?

I de forskjellige formålsparagrafene står det at bygdelaget skal samle utflytta nordlendinger fra de spesifikke stedene eller hele fylket/landsdelen. Utflytterne skal samles om kjente og kjære aktiviteter, og det skal skapes et godt sosialt miljø for dem. Så langt det er mulig skal hjemstedets kultur-, samfunns- og næringsliv ivaretas og gjøres bedre kjent i hovedstaden. Aktiviteter som er kjente fra Nord-Norge er som regel dansefester med fiskemåltid. Men også reiser, friluftsliv, seiling, teater, kor og temakvelder står på bygdelagenes kalender. Hjemstedets kultur-, samfunns- og næringsliv ivaretas gjennom blant annet fremvisninger og salg av produkter på messer, tilstedeværelse på lagenes arrangementer og gjennom pengegaver.

Å komme til Oslo på 1960-tallet var ikke lett. Det var for mange nesten umulig å komme i kontakt med Oslos befolkning. Nordlendingene lengtet hjem, noen ble mobbet, og da var det veldig godt å ha en plass hvor en følte seg hjemme. Slik var det helt til slutten av 70-tallet. I bygdelagenes mest aktive periode på 1960-tallet var det få fritidstilbud i Oslo. Det bare var to restauranter, kan et medlem i Håløyglaget fortelle. Videre forteller vedkommende at bygdelaget fungerte som en bygd i byen, et hjemsted, noe kjent. Dersom lagets kor opptrådte eller det ble satt opp revy, strømmet medlemmene til, slik som man gjerne gjør i en liten bygd dersom lokale forestillinger blir satt opp (Informant 15).

Gjenkjennelsen er viktig i bygdelaget. Nordlendingene fikk være sammen med noen som var på bølgelengde med dem selv. Noen som hadde den samme humoren og samme kulturelle kode som dem selv. I tillegg samlet man seg om aktiviteter som var kjent fra hjemstedet. Dansefestene og fiskemåltidene trekkes fram som de viktigste aktivitetene i bygdelagene. Klein har påpekt hvordan symboler fungerer for grupper. De styrker gruppa, men definerer samtidig noe ut av gruppa. I tilfellet med nordnorske bygdelag kan vi se på aktiviteter som var kjente for nordlendingene som symboler på det nordnorske. Nordlendingene tar også i bruk fysiske symbol på det nordnorske, for eksempel i dekor på hyttene sine.

Pyntegjenstander symboliserer det nordnorske på Håløygheimen.

Man skulle gi nordlendingene en form for tilknytning til nordnorsk miljø og det nordnorske lynnet (Informant 5). Man gikk på bygdelagsfester for å treffe likesinnede, folk man var på "likefot" med, forteller informant 6. Informant 5 forteller at det var viktig for nordlendinger å samles rundt aktiviteter de trivdes med. Den viktigste av disse aktivitetene var dans. Informant 9 forteller at nordlendingene hadde danseglede. Flere forteller at dans var noe som nordlendingene var spesielt glade i. Informant 1 forteller at nordlendingene var ettertraktede dansepartnere. I laget har man møljefest og dans, med loddsalg på arrangementene akkurat slik som man er vant til å ha det hjemme. Laget arrangerer fjellturer og dyrker friluftslivet slik man gjør der oppe, forteller informant 10. De som møtes har samme humor, samme kulturelle bakgrunn, de er på bølgelengde og på samme frekvens, forteller formannen i Finnmarkslaget. Men det viktigste var og er det sosiale, at man rett og slett samles og har noen å være sammen med.

Nordlendingene tok med seg en bit av sin kultur og fortsatte å drive med sine favorittaktiviteter i Oslo, sammen med andre nordlendinger. Nesten alle bygdelagene serverer torsk og arrangerer dans på sine arrangementer. Det å kunne være sammen med folk med samme kulturelle kompetanse og samles rundt kjente aktiviteter er viktig, dette skaper trivsel og trygghet og følelsen av å være "hjemme". Å være på bølgelengde med noen, trygghet og uformellhet var følelser som var etterlengtede for mange. Flertallet av informantene beskriver et tøft møte med hovedstaden. "Jeg ble mobbet til daglig", forteller informant 15. Dersom man brukte dialektord var det rabalder. Det var ikke spesielt morsomt. Informant 10 forteller at dialekt er noe man er bevisst på i bygdelaget: "Ja, vi snakker om hvor deilig det er å få bruke de ordene vi vil, de ordene som beskriver ting best. Og det er ikke mange av oss som har byttet dialekt." Formannen i Finnmarkslaget forteller at folk lettere beholder dialekten sin dersom de er medlem i laget og at det er "godt å høre den kjente finnmarksdialekten".

Det er likevel ikke alle informantene som uttrykker så direkte at dialekt spiller en rolle. De fleste sier at dialekt ikke var et uttalt tema. Samtidig uttrykker mange at det var godt å være et sted hvor de ikke behøvde å tenke over hva de sa. Men det kan også gjelde *måten man uttrykker seg på*. Flere forteller at ting de har sagt ble oppfattet som negativt av østlendingene, fordi de hadde en mer direkte måte å snakke på.

I tillegg til å kunne slappe av i forhold til det man sa og hvordan man sa det, tilbød bygdelagene et miljø hvor man var på "likefot" med de andre, som tidligere nevnt. Det å bli sett ned på og å bli utsatt for mobbing av dialekt og væremåte, førte til at nordlendingene selv følte seg underdanige i mange tilfeller. Informant 9 forteller at østlendingene hadde den holdningen at Nord-Norge var ingenting. Vedkommende bodde i Kirkenes en periode.

Østlendingene som var der i forbindelse med Forsvaret hadde både gode jobber og gode hus, de hadde ingen grunn til å dra, men holdingen var at det bare var et midlertidig sted. Nord-Norge var ingenting. ”Vi gikk i dragsuget” (informant 9). Vedkommende med ektefelle dro sørover de også, holdningene til østlendingene smittet over på dem, mener hun. En dag kom ektefellen og fortalte at han hadde fått jobb sørpå og da var det liksom bare å dra. Man tenkte annerledes da, men informanten kan huske at hun grudde seg forferdelig mye. Hun husker at hun ble fortalt at sørpå kunne hun ha epletrær og at det skulle nok gå bra (informant 9).

Bygdelagene hadde en viktig funksjon for utflytterne på 1960- og 1970-tallet. De var et lite stykke Nord-Norge i Oslo. Et sted medlemmene følte tilhørighet, hvor de følte seg hjemme, trygge og likeverdige i en hverdag som kunne være hard. Mange opplevde å bli diskriminert, og noen følte seg underdanige, de følte at byfolkene var mye ”finere” enn dem selv. I tillegg var det behov for et billig fritidstilbud i en tid hvor mange hadde dårlig råd. En reise nordover var også både dyr og tidkrevende. Kommunikasjonen var dårlig og ferien kort. Bygdelagene var altså et tiltrengt Nord-Norge i Oslo.

Bygdelagene skulle hjelpe nordlendingene til å bevare sin identitet. Bygdelagene er et godt eksempel på at identitet blir relevant i møte med andre, slik som Barth påpeker. Den nordnorske identiteten blir tydelig i møtet med Osloborgernes identitet. Det oppleves at den må forsvares i byen, mens i Nord-Norge er det lite trolig at man hadde et bevisst forhold til nordnorsk identitet med mindre det var snakk om identitet i motsetning til ”søringen” eller staten. I teorikapitlet skrev jeg om hvordan Bourdieu mente at streben etter sosial distinksjon er et fundamentalt trekk ved den menneskelige kultur. At nordlendingene samlet seg i bygdelag kan ses på som en slik sosial distansering. Å samle en spesiell gruppe mennesker impliserer at man kontrasterer seg mot resten og distanserer seg fra disse. Nordlendingene i bygdelagene skulle få drive med de aktivitetene de var vant med hjemmefra. Den nordnorske kulturen skulle være til stede i laget og den kunne gjerne også bli vist frem til Oslos befolkning. Dette var de fleste informantene innforstått med.

Det at lagene også fungerte som identitetsskapende var kanskje ikke like åpenbart. Det ble produsert en identitet for nordnorsk kultur på bortebane. Identiteten som ble skapt i bygdelagene på 1960- og 1970-tallet, i den perioden mange nordlendinger flyttet og bygdelagene var store og aktive, ble bygget på 1960-tallets nordnorske ungdomskultur og denne ble i liten grad videreutviklet. Ehn og Löfgren påpeker at møtet med den svenske kulturen i USA blir som en reise tilbake i tid. Innholdet i den mer eller mindre bevisste identitetsbyggingen til svensk- amerikanerne ble formet av den eldre generasjonens hjemlengsel (2008: 84f). De nordnorske bygdelagene fungerer på samme måte.

Bygdelagskulturen som ble skapt på 1960-tallet tilhører den generasjonen som var ungdommer på dette tidspunktet. Hvis dagens nordnorske studenter drar på bygdelagsfest vil de ikke finne sin egen ungdomskultur. ”Æ e nordlending æ, korsn’ e det me dæ, e du fostra opp på tørrfesk sånn som mæ?” synger Unit Five. Svaret er nei for dagens nordnorske ungdom. Sving og polka er det også dårlig stelt med.

Men hvilken funksjon har bygdelagene i dagens Oslo, hvor det ikke er et problem å snakke dialekt? Hvor ingen lenger skriver ”ikke nordlendinger” i boligannonser, hvor en flyreise nordover er billig, hvor internett tar oss nordover med noen tastetrykk og hvor vi har råd til å benytte oss av det rikholdige fritidstilbudet byen etter hvert kan by på?

Dans på en bygdelagsfest på Nedre Romerike. Medlemmene har rallarklær for anledningen.

Bygdelagenes utfordringer

Samtlige bygdelag sliter med rekruttering av unge medlemmer. Medlemmene i ungdomsklubben i Finnmarkslaget er i 30-40 årene, og denne ungdomsklubben er et unntak fra hva som er vanlig i bygdelagene. Men også Finnmarkslaget sliter med rekruttering av unge medlemmer, og tjuåringene har heller ikke de klart å kapre. Kjernealderen i bygdelagene er 60 år. Det er de samme medlemmene som var i tjuårene på 1960-tallet. De danset sving i bygdelagene den gang og gjør det fortsatt. Men det har blitt færre av dem. ”Vi dør ut, bokstavelig talt!” forteller formannen i Nordlendingernes Forening. Alle bygdelagene ønsker seg yngre medlemmer. Håløyglaget er jo per definisjon et ungdomslag.

Noen av informantene stiller seg undrende til hvorfor de unge ikke vil bli med, de skylder på TV og latskap, og mener folk ikke er interessert i frivillig arbeid lenger. De aller fleste er enige om at tilbudene er flere i dag og da er det vanskelig å konkurrere om de unges tid. ”Vi vil ikke være med i et sånt gamlehjem!” ser informant 13 for seg at de unge tenker. De unge nå har så mye annet. De er ikke interessert i å dra på bygdefest og spise kjøtt og flesk, forteller en annen.

I Hadselklubben har man tenkt på hvordan dagens unge kunne fatte interesse for bygdelaget. Klubben hadde planer om å kapre studenter, forteller formannen. I klubben er det mange ressurspersoner som kanskje kunne tilbudt traineestillinger. Hadselklubben hadde tenkt å jobbe mot et slikt prosjekt. Et godt kontaktnett er verdifullt. Men for at noe sånt skal fungere må alle medlemmer være aktive og bidra. Det var også meningen å jobbe med relasjonene tilbake til Hadsel, for å få studenter tilbake i jobb der. Dette er også et mål i Senjalaget. Videre forteller formannen i Hadselklubben at laget kunne bistå kommunen i diverse spørsmål, med deres kompetanse, slik som ideelle organisasjoner gjør. Det ville skapt aktivitet og blomstring i klubben. Det er utrolig mange som rekrutterer ut fra bekjentskap. Man stoler mer på bekjentskap enn på noen man nettopp har møtt. Det er vanskelig å få en klubb til å fungere slik, det krever mye innsats, og gjerne bidrag fra kommunen. Dessverre er ikke ressursene som må til for en slik omstilling til stede. Bygdelaget har holdt på med det samme i førti år, men verden har gått videre. Innholdet er jo fortsatt interessant, det sosiale trenger man jo fortsatt, men innpakningen må forandres, mener formannen i Hadselklubben.

Kanskje er det slik at de unge fortsatt er interessert i sosial omgang med folk fra sin hjembygd, men de er vanskelige å nå frem til. Mange unge har ikke engang hørt om bygdelag og vet ikke at det eksisterer et bygdelag for folk fra hjemstedet. Kanskje vil de unge søke seg sammen med hjembygdingene når de blir eldre. ”Kulturen innhente dæ,” mener formannen i Senjalaget. Hun mener man vil fatte ny interesse for hjemstedet når man kommer litt opp i årene. Dersom bygdelagene skal forandres til organiserte kontaktnettverk, vil det være en enorm forandring og det spørs om de eldre medlemmene vil være interessert i det. Når man er pensjonist er det kanskje ikke like interessant med nettverksbygging som for en femtiåring som leter etter dyktige ansatte, eller en tjueåring som leter etter jobb.

De nordnorske tjueåringene vil neppe strømme til bygdelagene for å spise torsk og danse sving. Det er ikke den kulturen de har vokst opp med, og dermed lengter de ikke tilbake til det. Samtidig har samfunnet forandret seg så mye at behovet for trygghet og ”heimbygd” i byen ikke er der lenger. TV og internett har gjort verden mye mindre, dagens unge føler seg ikke nødvendigvis fremmede i byen og ikke er de eksotiske for osloborgerne heller. Den

rollen er det andre innvandrere som har i dag. Bedre kjennskap til nordlendingene har ført til større kunnskap om nordlendingene. Dette er sannsynligvis årsaken til at det ikke lenger står ”ikke nordlendinger” i boligannonser – om man hadde satt det på trykk ville man i så fall også risikert å få Likestillings- og diskrimineringsombudet på nakken. Nordlendingene blir ikke lenger mobbet for sin dialekt og blir ikke sett ned på. De har ikke behov for et fristed hvor de kan være sammen med andre nordlendinger, folk som er på deres egen ”frekvens”. Norge har blitt mindre og kanskje er ikke nordlendinger og østlendinger så forskjellige lenger heller. Videre har en godt utbygd kommunikasjon gjort det mulig å reise raskt og enkelt med fly til hjemstedet. Lengselen til hjemstedet er mer utholdelig. Økonomien har gjort at man kan ta seg råd til å reise oftere til hjembygda. Den samme økonomien gjør at hvis man først er i byen, har man råd til å drive med de fritidsaktivitetene man vil. Tilbudene er også blitt mangedoblet. Dermed er det kanskje et sunnhetstegn at behovet for bygdelag ikke er der lenger?

Kanskje har det å være i liminalfasen blitt en styrke, slik som Turner viser at det kan være. Dagens nordnorske innflyttere behersker både bygda og byen, og mitt inntrykk er at det er problemfritt å bevege seg mellom dem. Man trenger ikke legge om til østlandsk for å føle seg fin nok i byen, og man trenger heller ikke finpusse på dialekten for å bli godkjent som sambygding når man kommer hjem. Dagens nordlendinger er kulturelle hybrider, men det at avstanden mellom bygda og byen har blitt mindre har nok hjulpet dem godt på vei.

Det kan se ut som bygdelagene går mot sin død. I dag er det bygdelagene selv som trenger en overlevelsesstrategi. De må få en annen rolle i samfunnet dersom de skal være levedyktige. Deres rolle som frirom er ikke lenger relevant og deres rolle som identitetsbevarende er på hell. En gang var bygdelagene identitetsskapende, de var med på å skape en identitet for nordlendinger i møte med Oslo. Identiteten bygde på nordnorsk ungdomskultur, bygdekultur og det at identiteten ble opplevd som utsatt. Men siden stagnerte utviklingen i bygdelagene og de ble et uttrykk for et miljø som ikke lenger finnes noe annet sted enn i bygdelagene. Ungdomskulturen på bygda er for lenge blitt en annen. Dansefestene ”på huset” hvor gamle og unge kom sammen er sjelden vare. Det er nesten blitt slik at nordnorsk kultur har blitt bedre bevart i bygdelagene enn i Nord-Norge.

Hvilket behov kan bygdelagene kan fylle i dag? Kanskje er nettverk stikkordet slik som formannen for Hadselklubben var inne på. Eller kanskje er det slik at behovet for å søke tilbake kommer med årene, slik som formannen i Senjalaget mener. At bygdelagene vil fortsette som et møtested for dem som har rundet 40. Men dersom bygdelagene ikke utvikler seg, vil ikke dagens 20-åringer finne den nordnorske kulturen fra sin ungdom i bygdelagene

når de en gang runder førti, og da vil det ikke være noe kjent og kjær i bygdelagene som de kan søke tilbake til. Det å ha en hytte trekkes også fram som noe som bevarer lagene. Hytta er det viktigste i Finnmarkslaget, det yngste og mest dynamiske av alle bygdelagene. Formannen i Hadselklubben skulle gjerne sett at laget hadde hatt en hytte, mens et av medlemmene i Håloyglaget mener laget hadde vært lagt ned for lengst dersom det ikke hadde vært for deres to hytter, som i dag er en millioneiendom. På siste årsmøte var spørsmålet om hyttenes skjebne oppe. Det kan se ut til at det går mot salg av hytta, til fordel for en hytte som krever minimalt vedlikehold. Håloyglaget er et av de lagene som har flotte hytter på en nydelig tomt ved Lyseren, men det ser ikke ut til å hjelpe på aktiviteten i laget. Hyttene er svært lite brukt og er mer en belastning enn en ressurs for laget. Laget er motvillig til salg, og det er forståelig når man ser hvor flott hyttene ligger til. Dessuten er den nyeste hytta bygget av lagets egne medlemmer. Men vedlikeholdet blir en byrde for et lag som nesten ikke har aktivitet og som sliter med å fornye styret.

En liten del av hyttetomten til Håloyglaget.

Kapittel 6

Nordnorsk identitet og nordnorsk humor

Ifølge Edmund Edvardsen er ikke den nordnorske identiteten utviklet gjennom et likeverdig kulturmøte hvor individer blir oppmerksom på egen identitet i samhandling med ”de andre”. I et slikt møte blir man oppmerksom på egen kultur og tillegger den verdi. Edvardsen setter nordnorsk identitet i sammenheng med statens riksoppdragelse, gjennom skole, kirke og justisvesen. Statens egentlige mål var integrering og herredømme. Fornorskningen gjaldt ikke bare minoritetsgrupper, men også bygdefolket. I dette arbeidet var det å bygge myter om nordlendingene som enfoldig, overtroiske, udugelige og urenlige, et virkemiddel (I: Hansen, 2005: 14f).

Forestillingene om nordlendingene med alle sine diskvalifikasjoner eller bildet av nordlendingene i romantikkens skjær, var elementer i den maktpolitiske integreringsprosessen på 1800-tallet. På 1970-tallet derimot ble de samme mytene gjort til svært positive karakteristikk for nordlendingens selvbilde i et forsøk på å gjenreise nordlendingenes kulturelle identitet (2005: 17). På 1970- og 1980-tallet fikk Nord-Norge en enorm kulturell oppblomstring, kanskje tydeligst manifestert gjennom den nordnorske visesangbølgen. Kulturrevolusjonen, som trubaduren Jack Berntsen gikk så langt i å kalle den, var et resultat av samarbeid mellom både utøvere, byråkrater, politikere og staten. Nordnorsk egenart ble verdsatt, og mange engasjerte seg i kampen mot sentralisering og urbanisering. Denne oppvåkningen var også viktig for kystfolkets plass i rampelyset i kampen mot EU i 1972 (2005: 56f).

Nordnorsk identitet er ikke en gitt kategori. Identiteten er i stadig forandring. Dagens unge som flytter til byen har ikke samme identitet som nordlendingene som flyttet til byen for femti år siden. De har vokst opp i et mer oversiktlig Norge, hvor forskjellene mellom nord og sør har blitt mindre og kunnskapen om Nord-Norge større. De som flytter til Oslo har ikke lenger samme behov for å samles i bygdelag for å kunne være sammen med andre nordlendinger. De kan finne likesinnede andre steder og føler seg sjelden diskriminert eller mindre fine enn byfolket.

Hva er nordnorsk identitet?

Hvor har nordlendingene blitt av? Har de mistet sitt særpreg og blitt lik resten av befolkningen? I Norge er vi faktisk nokså like. Kanskje nettopp derfor har det vært viktig å markere en regional identitet? Ivar Roger Hansen referer til en kronikk i Dagbladet fra 2003,

hvor det stilles spørsmål om hvem som definerer Nord-Norge. Forfatteren av kronikken mener at det er et motsetningsforhold mellom media og den akademiske eliten på den ene siden, og distriktene i Nord-Norge på den andre siden. Den gamle motsetningen mellom nord og sør, sentrum og periferi, er nå gjeldende innad i landsdelen, mellom de nordnorske byene og bygda. Konflikten handler om hvem som skal definere Nord-Norge og hva Nord-Norge skal være og fremstå som. Hansen mener imidlertid dette snarere dreier seg om spenningen mellom en akademisk elite og folk flest, enn om geografiske forhold. Hansen mener Narve Fulsås sannsynligvis har rett når han sier at det ikke eksisterer en nordnorsk identitet som passer for alle som bor i landsdelen. Men han mener at en slik individuelt orientert identitet er et resultat av en lang frigjøring og bevisstgjøringsprosess (Hansen, 2005:13f).

Hvem skal få definere nordnorsk identitet? I forbindelse med utgivelsen av boka *Fotefar mot nord* raste debatten om definisjonsretten sommeren 2003. *Fotefar mot nord* var et prosjekt i regi av Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Namdalen, hvor alle de nordnorske kommunene skulle velge seg et kulturminne; et ”fotefar”. Fotefarene ble presentert som kulturstier eller ved utstilling, samt i boken *Fotefar mot nord* som Nordland Fylkeskommune hadde ansvar for. Fylkeskommunen engasjerte en fotograf og et forlag fra Oslo og forfattere fra Møre og Romsdal til å utføre arbeidet. Det skapte rabalder. De mest kritiske innvendingene kom fra nordnorske akademikere og kulturarbeidere, de fleste knyttet til Tromsø. Kritikken gikk ut på at man ved å ansette folk utenfor landsdelen ga et signal om at det ikke fantes kompetanse til å utføre dette arbeidet i landsdelen. Forfatteren Nils Magne Knudsen kalte prosjektet en kulturpolitisk skandale og skrev i flere nordnorske aviser at boken ga uttrykk for blant annet dette: ”I særdeleshet mangler vi kompetanse til å beskrive vår egen landsdel, vi mangler evne til å formulere hva som er viktig for oss, vi mangler evnen til å forstå og beskrive oss selv, våre egne liv og vår egen historie” (2005: 67). En av bokens forfattere, Ottar Grepstad, mente kritikerne ikke hadde satt seg godt nok inn i saken og beskyldte miljøet for å være en blanding av husmannsånd og arroganse. Andre forfattere av boken mente det var hensiktsmessig med et syn på Nord-Norge utenfra, i hvert fall frem til landsdelen hadde skaffet seg en kulturelite som ikke klamret seg til mindreverdighetsfølelsen (2005: 68).

I metodekapitlet skrev jeg om Giddens modernitetsteori. Den prosessen som refleksiviteten er, ”reflexive monitoring of action” (Giddens 1990: 36), skjer både i det private og det offentlige rom. Giddens mener at det å reflektere over seg selv, enten det er på lokalt, nasjonalt eller globalt plan, er et av modernitetens grunnleggende trekk. Skrivekunnskapen har gjort refleksiviteten mulig og i dag regnes historieskriving som en rettighet. Innenfor

akademia er studiet av egen kultur en selvfølgelighet innenfor mange disipliner. At et land eller en gruppe har en historie, regnes som en selvfølge. Historieskriving er en viktig brikke i utformingen av identitet, og det samme gjelder for bruken av historie, for eksempel i klasserommet. Å frata noen muligheten til å skrive sin egen historie er den ultimative hersketeknikk, og som vi ser i tilfellet med *Fotefar mot nord* er det intet unntak i nord. Også her vil man skjønne om sitt eget, inkludert om landsdelens historie.

Humor som overlevelsesstrategi

Å flytte til Oslo på 1960- og 1970-tallet var ikke alltid like enkelt. Mange nordlendinger opplevde å bli møtt med fordommer. Folk mente de var dumme, primitive, brautende og urenlige. Jeg har vist hvordan bygdelagene fungerte som en overlevelsesstrategi i byen. Mange nordlendinger opplevde bygdelagene som et lite Nord-Norge i Oslo; et sted hvor de kunne slappe av, være seg selv og beholde sin kultur med aktiviteter som interesserte dem. Nordnorsk humor kan også sies å være en overlevelsesstrategi. Jeg tror ikke flertallet av nordlendinger brukte humor som overlevelsesstrategi, men jeg har eksempler fra informanter som gjorde det: ”Jeg fortalte alltid en vits om nordlendinger for å ta av brodden,” forteller informant 11. Informanten snakker her om at hun fortalte en vits til oslofolk om nordlendinger, og gir uttrykk for at det fungerer som en slags isbryter. At humor har vært en overlevelsesstrategi nordpå er hevdet mange ganger. Informant 9 mener man måtte ha galgenhumor for å overleve det tøffe klima og de vanskelige livsvilkårene nordpå. Det var nødvendig med humor for å unngå tungsinn.

Den humoren som jeg skal fokusere på her er den humoren som har opptrådt i det offentlige rom, hvor nordlendingene selv har vært herre over egne stereotypier. Når man tar i bruk stereotypier om seg selv i stedet for å være offer for de samme stereotypiene, skjer det et maktskifte. Nordlendingene snur de negative forestillingene om seg selv til noe positivt, noe man kan le av. De latterliggjør også de mer borgerlige verdsettene som oslofolket står for, og dermed ufarliggjør de også ”de fine”.

Nordnorsk humor

Hva kjennetegner nordnorsk humor? På hvilken måte spiller den på mytene om nordlendingen? I intervjuene har nordnorsk humor blitt beskrevet litt forskjellig, selv om det er mye som går igjen. De fleste mener at nordnorsk humor må være på dialekt, fordi språket er viktig. Ordbruken og det kraftige språket er det kjennetegnet som går oftest igjen i beskrivelsen av nordnorsk humor. Røff språkbruk; både hva nordlendingene sier og måten de

sier det på. Den kjappe replikken er viktig. Noen mener at nordlendingene evner å være selvironiske, istedenfor å henge ut andre. Informant 7 mener Arthur Arntzen kan gi en definisjon på nordnorsk humor. Oluf er inkarnasjonen på nordnorsk humor og det var med denne karakteren nordnorsk humor ble satt på kartet, mener han. Informant 12 mener begrepet nordnorsk humor kom med Arntzen. Humoren eksisterte imidlertid før dette, påpeker han. Nordlendinger brukte denne humoren uten å tenke over det eller kalle den det. Informant 5 mener at Arntzens figur Oluf ikke er representativ for nordlendinger nå til dags. Den figuren bygger på bygdeoriginaler som levde i Arntzens barndom, men som stort sett er borte i dag, mener han. Også informant 7 mener at bygdeoriginalene i stor grad er borte i dag. Men Oluf var likevel så overdrevet at han var milevis unna de ekte bygdeoriginalene. Informant 5 mener Olufs gamle karakteristikk brukes i nordnorsk humor fortsatt i dag. Humor som vi ser i dag er ikke så forskjellig fra Oluf- humoren, mener han.

Også overdrivelse er et kjennetegn ved nordnorsk humor, påpeker informant 6. Oluf er en ekstrem variant av nordlendingen, mener informant 10. Men hun tror at ikke alle østlendinger skjønnte det. Noen trodde kanskje at det var slik nordlendinger var. Men myten vannes ut etter hvert og de unge i dag tror nok ikke nordlendinger er som Oluf, mener hun. Også informant 15 mener enkelte trodde nordlendinger var slik som Arntzen fremstilte dem med Oluf. Informanten forteller at han har en venn som mener Arntzen gjorde nordlendingen til noe han ikke var.

Mens de fleste av informantene mine liker Arntzens humor, er det også noen få som ikke gjør det. Arntzen var og er flaut, mener informant 4. Informanten mener også at Tore Skoglund skjemmer ut nordlendingene. Hun spør seg hvorfor alt må være så vulgært, når Nord-Norge har så mye annet å by på. Det enkle og treffsikre er det beste ved nordnorsk humor, mener hun, som den vitsen om kjerringa som fikk besøk av selgere på døra. De ville selge henne hagemøbler. Kjerringa svarte: ”Nei, sommarn han e nu så kort her nordpå at æ sett mæ nu bære på sparken!” (informant 4). Informanten mener nordlendingene i media fremstilles som dum, klønete, enfoldig, god og snill, som en som drikker mye og er svært lite elegant i alt han foretar seg, inkludert i hvordan han behandler det annet kjønn. Humoren bidrar til dette bildet av nordlendingene, mener hun.

Nordlendingen har alltid blitt fremstilt som litt enfoldig, mener informant 8. Men Arntzen er ikke ute etter å henge noen ut. Oluf er en godmodig, snill figur. Han bruker familie eller oppdiktete personer. Her i sør skal det harseleres med kongehus eller andre personer. Humoren er ondsinnet, nærmest sjikane. Det er ikke humor, mener informant 8.

Når østlendingene skal fremstille nordlendingene, fordummer de dem, mener informant 10. De gjør nordlendingen vulgær. Nordlendingene tåler litt grovere humor, men de ser på *humoren* i en historie, ikke *handlingen*, mener hun. Harald Eia ville ikke blitt godt mottatt på 1960-tallet, mener informant 10. Selv om det er likhetstrekk mellom den nordlendingen han fremstiller og for eksempel Oluf, er det helt forskjellige ting man skal le av. Eia fordummer nordlendingen. Arntzen er mer billedlig, mener hun. Østlendinger som skal parodierte nordlendingen henter materialet sitt fra gamle fordommer om nordlendingene, mener informanten.

Dialekten er ikke så viktig for humoren, mener informant 4 og påpeker at østlendingene kan dette like godt. Informant 8 uttrykker skuffelse over måten nordlendinger av og til fremstilles på. Han bruker revyen ”Alt for Rognan” som eksempel. Han mener at humoren i revyen var for grov og at det hele ble for banalt. Språket i revyen var ikke representativt for hvordan nordlendinger snakker, mener han. Informanten tror det er Tom Sterri, en av produsentene for programmet, som har lagt opp til dette. Hadde det vært opp til guttene fra Rognan, så hadde de ikke fortalt slike banaliteter, mener informanten. Det er klart at det finnes mye bannskap i Nord-Norge, medgir informanten. Men det er særlig i mannsmiljøer, på Lofotfisket og sånne steder. Dialekten er viktig for humoren, mener informant 6. Nordnorsk humor kjennetegnes ved grove historier og overdrivelser. Også informant 7 mener nordnorsk humor er grovkornet. Det som gjør den morsom er nordlendingenes fortellermåte og deres evne til å beskrive ting, ikke nødvendigvis selve historien. Det er en fargerik måte å beskrive på, og en egen fortellerkunst. Men disse gode fortellerne er i ferd med å dø ut, mener informant 7.

Nordlendingene ler like mye av østlendingene som omvendt, mener informant 6. Men nordlendingene er mer skadefro, mener hun. Informant 9 misliker at nordlendingene er skadefro. Hun mener det ligger en underlegenhet bak. Dette kommer til syne for eksempel når nordlendingene godter seg over at det er dårlig vær sørpå. Denne underlegenheten har ikke guttene i revyen ”Alt for Rognan”. De står bare fram og er dyktige. Ikke dyktige til nordlendinger å være, men *dyktige*. Hun blir sint når noen sier at revyen er bare for nordlendinger. Skulle ikke nordlendinger se på østlandske humorinnslag? spør informant 9.

Jeg har merket meg at nordnorsk humor er et kjennetegn for *nordlendinger*. Det forventes at nordlendinger skal være livlige. Informant 13 forteller at hun savner humoren og lynnet fra nord. Nordlendingene er seg selv, også i humoristiske situasjoner, mener hun. Noen av informantene mener at nordlendingene i seg selv er morsomme. Humoren er naturgitt på et vis og oppstår spontant. Det er flere informanter som forteller at de savner det nordnorske

lynnet. Dette er ofte knyttet til det uformelle og lettlivete. Informant 16 mener at nesten ingen er så gode på bygdehumor som nordlendingene. Bygdehumor er historier fra bygda og hverdagslivet der. Det er ordene og uttrykkene på dialekt som skaper fortellingen. Arntzen spiller også på disse hverdagslige episodene, men han gjør dem mer intrikate, han er mer avansert enn den jevne nordlending (informant 16).

Informantene beskriver nordnorsk humor som språklig rik, billedlig og røff. Overdrivelse er et kjennetegn ved denne humoren, og Arntzen står for mange som inkarnasjonen på nordnorsk humor. Johnsen viser noen kjennetegn ved den nordnorske humoren ved hjelp av spørrelistene. Overdrivelse og rikt billedspråk, med obsceniteter og bannskap er to kjennetegn som går igjen både i hennes spørrelistene og i mine intervjuer. Men hun viser også at nordnorsk humor handler mye om latterliggjøring av borgelige verdinormer. Den handler om å snu om på maktforhold. De borgerlige verdinormene blir ofte representert av en stereotyp østlending. Ved å latterliggjøre hans verdsettelse setter nordlendingen seg selv øverst i makthierarkiet. Vi kan sammenlikne nordnorsk humor karnevalet. I Bakhtins karnevalsteori ser vi at karnevalet alltid inneholder elementer av negasjon. Verden snus opp ned. Narren blir konge og alle som tilhører eliten blir degradert. Karnevalet inneholder også obsceniteter som fungerer som virkemidler for det nye ”verdensbildet”. Det hellige eller opphøyde blir redusert til noe fysisk. Man kan le av det og det ufarliggjøres.

Andre kjennetegn Johnsens informanter gir på den nordnorske humoren er at den gjenspeiler vær, vind og natur, på samme måte som vi i kapittel 3 så hvordan man trodde landskap og klima avgjorde hvilken type mennesker som kunne bo i nord. Noen mener at dramatiske landskap gir dramatisk humor med mye overdrivelse. Storm og rokk gir høyrøstethet og bannskap. Informantene Johnsen bruker, gir likevel et inntrykk av at nordnorsk humor er mer mangfoldig enn som så, blant annet skiller noen mellom innlandshumor og kysthumor. I tillegg må sosial kontekst tas i betraktning. Humoren på egnebua er ikke den samme som humoren hjemme med familien.

For meg virker det som om mange nordlendinger ser på nordnorsk humor som en naturlig del av nordlendingene. Det er nordlendingene selv som skaper humoren i dagliglivet. De er livlige, de verdsetter den kjappe replikken og mange mener nordlendinger er morsomme i seg selv. Humor blir også sett på som en nødvendig del av dagliglivet, en overlevelsesstrategi. Men humoren blir også brukt for å dyrke frem enkelte sider ved nordnorsk identitet.

Karnevalesk humor, fortsatt aktuell?

Arntzen hadde som nevnt tidligere stor suksess med sin rollefigur Oluf. Fortsatt er forestillingene om nordlendingene god underholdning. TV-serien *Alt for Rognan* handlet om ti nordlendinger fra en bygd rammet av fraflytting og et stillestående kulturliv. De skulle lage en revy som skulle spilles på Chat Noir i Oslo. Opprinnelig skulle revyen gå i to uker, men den ble en gedigen suksess og ble derfor spilt i månedsvis. Nå har det kommet en oppfølger. Etter å ha sett revyen, kan jeg konkludere med at nordlendingen fortsatt fremstilles som en drikkfeldig og løssluppen kar som banner og går på trygd. Alle jentene har forsvunnet sørover så guttene i Rognan er på leting etter damer de kan ta med nordover. Søringen er fortsatt noe oppblåst, rik og ”må ikke bli skitten”. Og fortsatt er alt dette morsomt.

Amalie Bernhardsen har skrevet masteroppgave i teatervitenskap om revyen *Alt for Rognan*. Hun påpeker at skuespillerne spiller amatørkarakterer og at det kan tolkes som en parodi på nordnorske bygdeoriginaler. Skuespillerne er alle nordlendinger og derfor dreier det seg om selvparodiering, de spiller overdrevne utgaver av seg selv. Selvparodien blir en humoristisk fortolkning av stereotypien *nordlending*. Stereotypiens egenskaper mener Bernhardsen kan komme fra både muntlig tradisjon og skriftlige kilder, og hun trekker frem Arntzen som en som har skrevet mye om myter om nordlendingene. Bernhardsen undersøker hva tematikken i *Alt for Rognan* sier om stereotypien *nordlending*. Hun viser til Lars Kristians sketsj i andre akt hvor han prøver å finne frem i Oslo by. Karakteren tolker gatenavnene bokstavelig og synes blant annet det er skuffende at det ikke finnes et apotek i Apotekergata. Her fremstilles nordlendingen som en som ikke klarer seg så godt i urbane miljøer. Han framstår også som lite intelligent. Hun viser også til en sketsj om nordnorsk humor, hvor skuespillerne forteller at de skal avkrefte myten om at nordnorsk humor er full av bannskap og sex. Dette gjør de ved å fortelle vitser som inneholder bannskap og sex, og resultatet blir at de isteden bekrefter myten. Også i denne sekvensen framstår karakterene som enkle og uintelligente. Sangen ”Vi e arbeidskarra” handler om båtverftet i Saltdal som nå er nedlagt. Her kommer stereotypien på nordlendingene som driver med fysisk arbeid til syne. En ekte nordlending sitter ikke på kontor eller har en eller annen ”borgerlig” jobb. Nordlendingen driver med fysisk arbeid som for eksempel fiske. Sangteksten viser også stereotypien på den late nordlendingen, når den foreslår trygd som en løsning på det nedlagte verftet. For å oppsummere fremstilles nordlendingene som enkle, dumme, lite urbane, vulgære, opptatt av sex og late hvis de ikke har tilgang til arbeid. Det må sies at det her er snakk om nordnorske menn. Bernhardsen mener stereotypien brukes som strategi for å skape komikk, men at dette bidrar til generaliseringer. Det ligger i stereotypiens natur at den skal

generalisere for å kunne være gjenkjennelig og for å kunne være morsom. Dens rolle er også å sette nordlendingene opp mot andre, fortrinnsvis ”søringen.”

Nordnorske kvinner blir også fremstilt på en stereotyp måte. Ved flere anledninger kler skuespillerne seg ut som kvinner. Kvinnene fremstilles også som uintelligente og opptatt av sex. De speiler den mannlige stereotypien og er overdrevet på samme måte som denne. Vrengingen av kjønn kan knyttes til det kroppslige. Det kroppslige går dessuten igjen i revyen, det grove språket, seksualiteten og degraderende sketsjer. Et eksempel på degraderende sketsjer er strippenummeret som avslutter showet hvor skuespillerne latterliggjør seg selv. Et annet eksempel på degradering er en parodi på Elvis i revyen, hvor hans stil latterliggjøres. Elvis som ikon blir redusert til noe fysisk.

Overdrivelsene eller hyperbolene, vrengingen av kjønn og det generelle fokuset på det fysiske og kroppslige er karnevalesske stiltrekk ved revyen mener Bernhardsen. Bakhtins karnevalsteori viser at karnevalet feirer materielle forhold; spising, soving, drikking og reproduksjon. Det seksuelle er gjennomgående for revyen. Karnevalet handler også om motsetningene i livet, fødsel og død. Karnevalet inneholder alltid et element av negasjon. Vrengingen av kjønn er et eksempel på negasjon i revyen. Det er dessuten noe grotesk over menn som kler seg ut som oversminkede og overseksualiserte (noen av dem er svært pågående) kvinner. Det groteske er også et element ved karnevalet. Karnevalet handler om å trekke hellige fenomener ned på jorda og tillegge dem kroppslige egenskaper for å degradere. Elvis-sketsjen er et eksempel på dette. Ofte skal degraderingen skje for å ufarliggjøre eller alminneliggjøre noe som er opphøyet. Dette gjøres også når skuespillerne degraderer ”søringen” gjennom for eksempel oversettelsessketsjen, hvor ”søringen” ikke forstår dialekten og også får passet påskrevet for ungdomsspråket i Oslo (Bernhardsen, 2008).

Bakhtin har fremhevet karnevalets subversive kraft. At nordlendingene er i opposisjon mot ”søringen” er et velkjent trekk ved nordnorsk humor. Og at karnevalets degraderende eller subversive egenskap brukes i humoren kan tolkes som kritikk av den makten staten (som har hovedkvarter i Oslo) har utvist i nord. Willmar Sauter har skrevet i *The theatrical event: Dynamics of performance and perception* (2000) at man spesielt innenfor populærkulturen kan se at verden fremstilles opp ned. De som sitter med makten blir degradert samtidig som de undertrykte hever seg: ”...and the last will become first” (Sauter, 2000: 81).

Til tross for at nordlendinger er forskjellige som alle andre mennesker, består den nordnorske stereotypien fortsatt i dag. Det betyr at stereotypien fortsatt er relevant. Fremdeles er stereotypien god humorindustri. Noen nordlendinger fortviler over dette. I revyen *Alt for Rognan* framstår nordlendingene i en mer moderne drakt enn for eksempel Oluf gjør, som er

en klassisk bygdeoriginal. Likevel er karaktertrekkene svært like: enkle nordlandssjeler, jordnære, ujalte, late og grovkornete. Det er de samme gamle forestillingene om nordlendingene som kommer til syne.

På humorens arena er nordnorsk identitet eksponert, men det er ikke alle nordlendingers identitet som vises. Det er den gamle gjenkjennelige nordnorske identiteten som fremelskes her. Nordlendingen fremstår som enfoldig, lat, vulgær og med lav moral, men kvikk og artig. Nordlendingene som kjenner seg igjen i denne identiteten fungerer som aktører eller tilskuere. De som ikke gjør det kan også være tilskuere, eller de tar avstand fra denne humoren. Humoren kan sies å ha fungert som et våpen eller en overlevelsesstrategi for nordlendingene. Istedenfor å bli latterliggjort og diskriminert på bakgrunn av forestillingene andre hadde om dem, tok nordlendingene forestillingene om dem selv i bruk, i humor. Men for å gjøre dette måtte også en del av forestillingene inngå i nordlendingenes identitet. Bruk av stereotypier generaliserer. Individene neglisjeres. Noen vil alltid falle utenfor denne kategorien nordlendinger. Ved å bruke forestillingene som i utgangspunktet var negative i humor, har nordlendingene klart å forandre det til noe positivt, noe morsomt. Denne prosessen ble påbegynt av Arntzen, og siden har mange fulgt i hans fotspor.

Humoren bærer det karnevaleske i seg. Verden snus opp ned. De siste skal bli de første. Nordlendingene kan plassere seg selv øverst i makthierarkiet. Men kanskje bare for en stakket stund? Etter at karnevalet er over, går ting tilbake til sin vante form. Hvor står nordlendingene når forestillingen er over? Har de tatt luven ut av stereotypiene? Blir det mindre interessant å gjøre narr av nordlendingene når de likevel utviser selvironi? Mange østlandske humorister bruker nordnorsk dialekt i sin humor og parodierer nordlendingene. Av eldre nordlendinger oppfattes ikke dette som spesielt morsomt, men mitt inntrykk er at yngre nordlendinger liker denne humoren. Både nordlendingene selv og folk fra andre deler av landet forsyner seg av de nordnorske stereotypiene når de skal lage humor, og det er fortsatt morsomt. Dette bidrar til å opprettholde gamle forestillinger om nordlendinger. Humor fungerer ikke i et kulturelt tomrom. Det må være relevant på et vis for å være morsomt. Det vi likevel kan merke oss er at disse forestillingene nå først og fremst tilhører humorens arena og ikke det virkelige liv. Få nordlendinger opplever i dag fordommer, eller at forestillinger om dem påvirker deres dagligliv. Kanskje fungerer humoren på samme måte som karnevalet, som en slags renselse. Sigmund Freud mente humor kunne ha denne rensende effekten. ”Ingen kan kvele stemmen inni oss som protesterer mot moralens krav” (Freud, 1994). Følelser vi ikke klarer å sette ord på kan få utløp gjennom humor, mente Freud. Rasistiske holdninger vi ikke har lov til å ytre kan komme til syne i vitsen. Det samme gjelder for holdninger i samfunnet vi

ikke kan akseptere. Jeg mener at humoren kanskje fungerer som rensende i den forstand at man gjør seg ferdig med noe som er vondt ved å le av det. Det kan være en lettelse å le av noe som er vanskelig, selv om man ler av seg selv istedenfor andre.

Når nordlendingene selv bruker forestillingene om nordlendinger i humor kan man se for seg at forestillingene og stereotypene får mindre betydning i det daglige. Det som overdrives og blir ledd av i humoren, synes svakt og ufarlig. Man blir ferdig med det, man får det ut av systemet. Det at stereotypene nå tilhører humorens arena, kan bidra til å få stereotypene ut av den virkelige verden. Kanskje bidrar humoren til mindre diskriminering og fordommer mot nordlendingene. De færreste tror at nordlendinger virkelig er late, dumme og har lavere moral enn andre. Vel nok skiller nordlendinger seg ut, de snakker annerledes og banner kanskje mer, men de er ufarliggjort. Forskjellene har dessuten blitt mindre siden vi alle har blitt mer globale, og de små forskjellene som er igjen blir bare regnet som sjarmerende. Oslofolk er ikke lenger skeptisk til nordnorske leieboere.

Konklusjon

En utsatt identitet

Identitet er ikke gitt en gang for alle. Identiteten vår er i stadig forandring og formes, opprettholdes og videreutvikles i møte med omverdenen. For ulike grupper er det relevant å snakke om identitet i kulturmøter. Identitet dannes i motsetningsforhold, gjennom kontrastering og distansering. Sosial distinksjon ligger i den menneskelige natur, mener Bourdieu. Nordnorsk identitet har ikke blitt dannet i et likeverdig møte mellom grupper. Nordnorsk kultur har ikke gitt innhold til ”det norske” gjennom nasjonsbyggingsprosessen slik som annen norsk bygdekultur har gjort. Isteden har nordnorsk kultur vært sett på som en utfordring. Mangfoldet i Nord-Norge har blitt sett på som et sikkerhetsmessig problem og staten har gått inn for en riksoppdragelse av ikke bare samer, men også av nordlendingene. Stereotypier som allerede eksisterte har vært nyttige redskaper i rettferdiggjøringen av riksoppdragelsen gjennom kirke-, justis-, og skolevesen.

I innledningen spurte jeg hvordan det var å flytte til Oslo som nordlending på 1960-tallet. Gjennom intervjuene fikk jeg vite mer om dette. Nordlendinger som flyttet til Oslo på 1960-tallet opplevde diskriminering og fordommer. I boligannonser sto det at nordlendinger ikke var ønsket som leietakere. Noen ble skjelt ut av huseiere bare for at de tok kontakt, andre fikk nedverdiggende behandling hos huseierne. De ble vist hvordan toalettet skulle brukes og de fikk beskjed om at siden de ”vasket som nordlendinger” fikk de ikke lov til å vaske. Renslighet ble brukt som kontrastmiddel. Douglas har skrevet om rent og urent og hvordan det er blant de vanligste kategoriene vi mennesker bruker for å ordne vårt samfunn. Det som er urent er kort sagt det som ikke passer inn. Nordlendingene skilte seg ut gjennom sin kulturelle kapital eller habitus, og representerte derfor kaos i tilværelsen for osloborgerne. Lav kunnskap om landsdelen gjorde nordlendingene eksotiske. På jobben eller i sosiale sammenhenger fikk nordlendingene dialektkurs eller hjemmelekser for å lære seg å snakke normert tale. Mange ble mobbet og så seg tvunget til å bytte dialekt. Noen av informantene mener nordlendingene selv viste en underdanighet overfor byfolket. De syntes ikke de selv var ”fine” nok og følte seg usikker i møte med bykulturen. De byttet dialekt for å passe inn, men passet på å bytte tilbake når de var på ferie i Nord-Norge. Å komme hjem til nord med østlandsdialekt og ha blitt ”stor på det” var uakseptabelt. Skammen over å ha byttet dialekt var et reelt problem og informanter forteller om hvordan de øvde innbitt på den nordnorske dialekten på vei hjemover, for å være sikker på at de ikke skulle bli avslørt. Man kan si at

nordlendingene var i det Gennep har kalt liminalfasen. De var hverken ekte osloborgere eller vanlige nordlendinger. De var ”betwixt and between”. Det kunne by på problemer, men i dag er det heller en styrke, slik som Turner har påpekt at det kan være. Dagens nordlendinger beveger seg problemfritt mellom bygda og byen.

Overlevelsesstrategier

Bygdelagenes rolle og utvikling

Hvordan taklet nordlendingene møtet med byen? Nordlendingene hadde en viktig overlevelsesstrategi i byen, nemlig bygdelagene – et sted hvor de kunne snakke sin egen dialekt og holde på med aktiviteter de var vant med hjemmefra. Jeg har sett på utviklingen i bygdelagene for å finne ut hvilken rolle bygdelagene spilte i utflytta nordlendingers liv. Bygdelagene jeg har sett på har litt forskjellige profiler og var grunnlagt på forskjellige tidspunkt, men har til felles at de skal samle utflytta nordlendinger i Oslo og omegn. Her kunne nordlendingene være sammen med folk i samme situasjon som dem selv og de kunne føle seg likeverdige. Blant store bygdelag finnes Nordlændingernes Forening, stiftet i 1862, Håøyglaget, stiftet i 1933 og Finnmarkslaget som ble stiftet i 1940.

Nordlændingernes Forening har rommet statsråder, forfattere, kunstnere og andre med stor politisk og kulturell innflytelse. Laget ble stiftet av en nordnorsk elite i hovedstaden og oppnådde mye i sitt arbeid for Nord-Norge. Håøyglaget er kjent for de fleste av mine informanter og det er dansefestene folk minnes først og fremst. Her fant mang en nordlending sin ektefelle. Håøyglaget var etter egen mening mindre finkulturelt definert enn Nordlændingernes Forening, men var derimot svært kulturpolitisk engasjert på 1960- og 1970-tallet. Laget var med på å starte opp Det Norske Teatret og engasjerte seg i avholdssak og målsak. Håøyglaget gav ut avisen Nordavind som jeg har fulgt fra 1970- til 1995. På 1970-tallet skrives det om kulturpolitikk, nordnorsk næringsliv, fraflytting, dialektproblemer og nynorsk. I utgavene av Nordavind fra 1980- og 1990-tallet har jeg kunnet se forandringen i bygdelaget. Kulturpolitikk, målsak og avholdssak forsvinner. Debattene og leserinnleggene blir færre og avisen preges av bilder og lettere lesestoff. Dette er et uttrykk for at Håøyglaget, på samme måte som de andre bygdelagene er mindre samfunnsaktuelle og dynamiske. Håøyglaget hadde som mål å være en stemme i samfunnsdebatten, hvilket det var på 1970-tallet. Utover 1980- og 1990-tallet derimot ropes det i Nordavind på større engasjement blant medlemmene, men prosessen som har startet lar seg ikke snu. Det har skjedd noe med behovet for bygdelagene.

Informantene som kom til Oslo på 1980-tallet har ikke opplevd fordommer i like stor grad som de andre informantene. De har beholdt sin dialekt og ble ikke diskriminert på boligmarkedet. Veien mellom Nord-Norge og Oslo har blitt kortere, kommunikasjonen har blitt bedre og rimeligere. TV har også bidratt til å knytte Norge sammen gjennom reportasjer fra alle landets avkroker. Nordlendingene er mindre eksotiske enn før. De føler seg ikke like fremmede i byen og har mindre behov for å samles i bygdelag for å være sammen med andre nordlendinger. Rekrutteringen av unge til bygdelagene går tregt. Håøyglaget var opprinnelig et ungdomslag og er det fortsatt på papiret, men på et tidspunkt sluttet ungdommen å melde seg inn.

I innledningen stilte jeg spørsmål ved hvorvidt bygdelagene bidro til integrering, assimilering eller om de bidro til å bevare nordnorsk kultur. Bygdelagene hadde som mål å fungere som identitetsbevarende, men de var like mye identitetsskapende. Identiteten som ble skapt var en nordnorsk identitet for innflyttere i Oslo. Dette var en identitet som ble skapt på et tidspunkt hvor man følte at nordnorsk identitet var truet. Identiteten bygde på ungdomskultur i nord, hvor dans og uformell sosial omgang kanskje var den viktigste kulturelle kapitalen. Videre var nordnorsk mat, som regel torsk, også viktig, sammen med seiling og dyrking av friluftsliv og hyttelivet. Avisen Nordavind er et eksempel på at fokuset heller var på bevaring av det nordnorske enn integrering i Oslo. Det er ikke mange tips i avisen om hvordan man kan finne bolig i Oslo, men avisen og Håøyglaget engasjerte seg derimot sterkt i å få nordlendingene til å flytte hjem igjen. Bygdelagsaktivitetene har i liten grad utviklet seg. På sett og vis blir nordnorsk kultur litt for godt bevart. I bygdelagene kan man fortsatt oppleve en nordnorsk kultur fra det gamle Nord-Norge. Det er 1960-tallets ungdomskultur som fortsatt står sterkt i bygdelagene. Dans, for det meste sving, og torskemiddag er hovedarrangementene, og i noen tilfeller det eneste årlige arrangementet i dagens bygdelag. Dette er ikke en kultur som dagens nordnorske ungdom har vokst opp med, og når da i tillegg behovet for et nordnorsk fristed ikke er til stede, blir det ikke til at ungdommen søker seg til bygdelag. Om de skulle få hjemlengsel er en flybillett nordover lett tilgjengelig. Konkurransen er også stor når det gjelder fritidsaktiviteter – tilbudet har eksplodert. Bygdelagsarrangement var opprinnelig et billig tilbud fordi man hadde dårlig råd og tilbudet ellers var lite, men i dag kan prisen for et par være 900 kroner for en torskemiddag med dans. Den høye leieprisen for lokale og stigende pris for matservering gjør det stadig vanskeligere for lagene å arrangere fest. Dør bygda i byen slik som Aftenposten Aften hevder?

Det finnes bygdelag som fortsatt holder koken. Finnmarkslaget er det største og mest levende bygdelaget i dag. Laget har som andre bygdelag liten utskifting i styrer og ønsker seg flere unge medlemmer, men likevel er det flere personer som er med på å dra lasset i Finnmarkslaget. I enkelte av bygdelagene jeg har vært i kontakt med er det bare en person som sitter med verv, og i noen tilfeller har den ene personen hatt vervet i opptil tjue år. Finnmarkslaget har en hytte, ”Hygga,” som er hovedattraksjonen i bygdelagslivet. Formannen mener hytta er det viktigste i laget, den er limet som holder ting sammen. Også andre formenn har fortalt at de ønsker seg hytte i sine lag, mens noen har vært nødt til å selge hytta fordi vedlikeholdet ble for krevende. Dersom hyttene er lite brukt og folk ikke tar seg tid til dugnadsarbeid, kan hyttene bli en belastning for lagenes styrer, selv om det er store verdier lagene har i hyttene. Finnmarkslaget er det eneste laget som har ungdomsklubb, og de har den yngste medlemsstammen blant bygdelagene. De har et variert tilbud, med reiseklubb og turgruppe. Finnmarkslaget har aktiviteter hver uke og arrangerer større reiser hvert år. Andre lag har problemer med å få arrangert et årlig arrangement. Laget gir ut avis i tabloidformat, Finnmarkingen og hjemmesiden deres er innholdsrik og dessuten interaktiv. Den besøkes av mange og bidrar til å knytte laget sammen. Dette viser at det fortsatt skjer mye i Finnmarkslaget, og at de til en viss grad har maktet omstillingen til en nyere tid. Men heller ikke Finnmarkslaget klarer å kapre tjuetåringene.

Mens bygdelagene sliter med oppslutningen, er det de siste årene kommet forskjellige lag og foreninger for innvandrere i Oslo. Det hadde vært interessant å se hvordan oppslutninger er rundt disse foreningene, og om de har noen av de samme utfordringene som de nordnorske bygdelagene. Man hører av og til utsagn i media som ”det er mer tradisjonelt marokkansk her enn i Marokko”. At kulturen som opprettholdes i innvandrerforeninger er mer tradisjonell eller konservativ enn i hjemlandet, er ikke noe nytt. Ehn og Löfgren har vist at et besøk hos en svensk-amerikansk forening i USA ble som en reise tilbake i tid. Kulturen som ble dyrket i foreningen var et bilde på svensk-amerikanernes hjemlengsel. Kan det tenkes at innvandrerkultur stagnerer også i Oslo?

Subversiv humor og by versus bygd

Hvilken betydning har humor hatt for nordnorsk identitet? Jeg har vist at humor kan sees på som en overlevelsesstrategi. Nordlendingene ble møtt med fordommer som bygget på gamle forestillinger. Forestillingene om nordlendingene har gått ut på at de var primitive (enfoldige og fattige), skitne (lav seksualmoral og sykdomsbefengte), utagerende (vulgære, brautende og drikkfeldige) og late (nordlendinger gjør fysisk arbeid, men går også gjerne på trygd). Disse

forestillingene kan man se i beretninger fra reiser i nord flere hundre år tilbake i tid, og det kan da tolkes som et kulturmøte hvor den som har vært på reise har blitt alterert av den ville naturen og det åpenhjertige folket. Man kan anta at skrekkslagne eller irriterte prester, leger eller andre øvrighetspersoner har latt fortellingene om de tre nordligste fylkene bli farget av sin fortvilelse over å bli sendt i tjeneste til en slik avkrok. Lite kunnskap preger også fortellingene. Erik Valkendorf skriver til paven i 1520 om sjøormer og trollhvaler og tror videre at Finnmark er rammet av en forferdelig tørke på grunn av all tørrfisk han ser.

I nasjonsbyggingen ble forestillingene gode redskaper i planen om å gjøre nordlendingene til gode, norske borgere. Så sent som i 1970 satt forestillingene godt i ryggmarken. Nordlendinger som flytter til Oslo ble møtt med fordommer. De ble spurt om man bodde i gammer i Nord-Norge og ble møtt med overraskelse over at nordlendinger utdannet seg. Jentene spesielt ble utsatt for fordommer om sin seksualmoral og huseiere fortalte at de ikke ville ha upålitelige nordlendinger som leietakere. Informantene forteller at nordlendinger ble oppfattet som høyrøstede, brautende og at de ikke var til å stole på.

Så kom Arntzen på scenen med en karakter, Oluf. Han fremsto som enfoldig og lat. Han bannet og drakk hjemmebrent. Han var en overdrevet bygdeoriginal og gjorde stor suksess. Arntzen satte den nordnorske humoren på kartet. Nordnorsk humor kjennetegnes ved rikt og kraftig språkbruk, gode replikker, overdrivelser og latterliggjøring av borgerlige verdinormer. Humoren og de gode fortellerne har eksistert i Nord-Norge før Arntzens tid, men med Oluf ble nordnorsk humor allemannseie. Det ble en suksess, men han fikk også kritikk og ble anmeldt til Kringkastingsrådet for all bannskapen. Også nordlendingene reagerte på munnbruken. De mente Arntzen forsterket forestillingene om nordlendingene. Når nordlendingene selv viste seg fra denne siden, grove i munnen og med slike drikkevaner, kanskje ville alle tro at det er slik nordlendinger er? Fikk søringen bekreftet sine fordommer?

Mange har hevdet at nordlendingene trenger humor for å kunne overleve det ugjestmilde klimaet og de karrige levekårene i nord. Det stemmer kanskje, men jeg vil også si at nordlendingene har brukt humor som en overlevelsesstrategi på et annet nivå. Når man bruker stereotypier om seg selv i humor ufarliggjør man samtidig stereotypiene. De gjøres til noe som man kan le av og man får tatt luven ut av dem. Mikhail Bakhtin har vist hvordan Rabelais' og middelalderens latterkultur hadde karnevaleske trekk og hvordan man i karnevalet snur opp ned på maktforhold. Det karnevaleske kjennetegnes ved negasjon og samspillet mellom fødsel og død. Samtidig bruker karnevalet obskøne virkemiddel og vektlegger fysiske aspekter, som reproduksjon. Fenomener som er hellige trekkes ned til et fysisk nivå og reduseres, samtidig som man opphøyer det eller dem som vanligvis har lav

status. I karnevalet blir folkekulturen verdsatt og man kan tillate seg å tulle med overmakta. De grove og obskøne blir tillatt og man er fri fra forbud. Nordnorsk humor har karnevalesske karakteristikk. Den er ofte obskøn i sin språkbruk og handler ofte om det fysiske og seksuelle. Humoren spiller på forestillingene om nordlendingene, men gjør de negative forestillingene til noe positivt som man kan le av. Samtidig reduseres borgerlige verdinormer, indirekte, eller direkte ved at man bruker borgerlige stereotypier i humoren. På denne måten blir humoren subversiv, den snur opp ned på maktforholdene. I det øyeblikket nordlendingene selv er herre over egne stereotypier plasserer de seg selv øverst i makthierarkiet. En tredjepart bevitner og befester dette ved å le. Nordlendingene selv er denne tredjeparten, sammen med resten av landet. Folkekulturen verdsettes, og i dag har vi kommet tilbake til det som på mange måter kjennetegnet middelalderens latterkultur, at folkekultur og elitekultur glir sammen.

En annen kulturell mønstring som ble viktig for nordnorsk identitet var visesangen som eksploderte på 1970- tallet. Visesangere fra nord som for eksempel Halvdan Sivertsen viste at man også i nord hadde kultur og kunne gjøre noe annet enn å være fiskerbonde. I bygdelagsavisene diskuteres både viktigheten av nordnorsk kultur og kvaliteten på denne. Enkelte mener at det kan bli for mange halvgode nordnorske visesangere. Nordnorsk humor og nordnorsk visesang ble uansett viktig for nordlendingenes selvbevissthet. Jeg har tatt for meg humor i denne oppgaven fordi den på en interessant måte viser et maktskifte. Den er subversiv. Av hensyn til plass måtte jeg la visesangen være for denne gang. Mange informanter har imidlertid fremhevet den viktigheten av den, så dette er helt klart noe det kan forskes mer på.

Min hovedproblemstilling var å kunne vise utviklingen i nordnorsk identitet og selvforståelse blant nordlendinger i møte med Oslo. Jeg ville også vise bygdelagenes og humorens betydning for nordnorsk identitet. Utviklingen i bygdelagene belyser én side ved utviklingen i nordnorsk identitet. Jeg har vist at bygdelagene har fått mindre betydning i nordlendingers liv i Oslo og at mange lag sliter med å holde hodet over vannet. Ettersom bygdelagene var et frirom for nordlendinger i byen, er det kanskje et sunnhetstegn at de ikke trengs lenger. Humor har også bidratt til å utvikle nordnorsk identitet i en positiv retning, fra underdanig og skamfull til likeverdig og stolt. Men hvordan er det med behovet for humor, eksisterer det fortsatt i dag? Revyen *Alt for Rognan* fra 2006 viser i hvert fall at humoren fortsatt er aktuell. Revyen om det fraflyttingstruede Rognan ble en så stor suksess at det ble satt opp ekstraforestillinger i flere måneder. Revyen bruker de samme stereotypiene i revymaterialet sitt som Arntzen brukte med Oluf. Humor fungerer ikke i et sosialt tomrom,

stereotypiene må være relevante for å være morsomme. For nordlendingene er ikke humor bare en overlevelsesstrategi, det er et frigjøringsprosjekt. Humor har blitt nordlendingenes varemerke. Det er nordlendingene selv som ler, de er selv tredjeparten, sammen med resten av landet. De står opp istedenfor å skamme seg over negative stereotyper. De gjør stereotypiene til noe positivt, et eget varemerke. En av de mest elskede formene for humor på norsk TV er ”made in Nord-Norge”.

Betyr dette at forestillingene om nordlendingene fortsatt eksisterer? Jeg tror at folk fremdeles husker forestillingene, men at de ikke lenger tar dem så alvorlig. Når nordnorsk ungdom ler av parodiene til Harald Eia, identifiserer de seg kanskje ikke lenger med denne nordlendingen. De ler av en utdøende bygdeoriginal. Media fremelsker stereotypiene fordi de er salgbare. Nordmenn ser ut til å elske å le av og med bygdeoriginaler, og motsetninger mellom by og bygd ser ut til å vedvare ennå en stund. Vi er i 2010 og jeg har jeg nettopp lest en kronikk i Aftenposten som inngår i en heftig debatt om Oslo versus bygda. Det krangles om hvem som skal få arrangere hva, hvor viktige beslutninger skal tas og hva som er det egentlige Norge. Kort tid etterpå terger Senterpartiets leder Liv Signe Navarsete på seg Oslos innbyggere eller å ha kalt dem arrogante og etter å ha sagt at for mye makt er sentrert i hovedstaden. Definisjonsretten til Nord-Norge diskuteres også med jevne mellomrom. Man kan se et motsetningsforhold mellom by og bygd innad i Nord-Norge. Den akademiske eliten i Tromsø vil gjerne selv skrive Nord-Norges historie, men det er ikke sikkert at nordlendinger flest kjenner seg igjen i det bildet som blir gitt av akademikerne i Tromsø. Identiteten nordlendingene får i media blant annet gjennom humoren vil heller ikke passe alle. Nordlendingene har selv tatt til seg stereotype forestillinger for å bruke dette i humor, men det bidrar til at individene fortrenses. På humorens arena er det bare plass til dem som passer inn i den gitte kategorien ”nordlending.” Men hva en nordlending er og skal være vil fortsette å forandre seg, og debatten om hvor det egentlig Norge er, i byen eller på bygda er langt fra over. Både byen og bygda utvikler seg heldigvis. Bare i bygdelagene er bygda statisk. Kanskje er det derfor Aftenposten Aften skriver at ”Bygda dør i byen”.

Litteratur og kilder

- Alver, Bente Gullveig 1990, "At være fremmed i det nære og kendte", I *Nordisk etnologi och folkloristik under 1980-talet*.
- Alver, Bente Gullveig 1990, *Creating the Source through Folkloristic Fieldwork*, Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia Distributors.
- Anderson, Benedict 1996 (1983), *Forestilte fellesskap: refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*, Oslo: Spartacus.
- Arntzen, Arthur 1986, *Æ lyg ikkje*, Oslo: Det Norske Samlaget.
- Aschim, Anders 2008, *Ein betre vår ein gong. Elias Blix*, Oslo: Det Norske Samlaget.
- Bakhtin, Mikhail 2003, *Latter og dialog. Utvalgte skrifter*, Oslo: Cappelen.
- Barth, Fredrik 1998 (1969), *Ethnic Groups and Boundaries*, Illinois: Waveland Press, Inc.
- Bernhardsen, Amalie 2008, *Komikkens ukomiske sider... En undersøkelse av kulturelle kontekster, stereotyper og roller i Alt for Rognan-revyen*, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bourdieu, Pierre 1984 (1979), *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, London/Melbourne/Henley: Harvard College and Routledge & Kegan Paul.
- Brox, Ottar 1997, "De liker oss ikke." *Den norske rasismens ytringsformer*, Otta: Tano Aschehoug.
- Christensen, Olav og Anne Eriksen 1992, *Hvite løgner. Stereotype forestillinger om svarte*, Oslo: Aschehoug.
- Douglas, Mary 1997 (1966), *Rent og urent. En analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu*, Oslo: Pax.
- Drivenes, Einar Arne, Marit Anne Hauan og Helge A. Wold (red.) 1994, *Nordnorsk Kulturhistorie*, Oslo: Gyldendal.
- Ehn, Billy og Orvar Löfgren 2008, *Kulturanalyser*, Malmø: Gleerups Utbildning AB.
- Eriksen, Anne og Torunn Selberg 2006, *Tradisjon og fortelling. En innføring i folkloristikk*, Oslo: Pax Forlag.
- Freud, Sigmund 1994 (1905), *Vitsen og dens forhold til det ubevisste*, Oslo: Pax Forlag.
- Gennep, Arnold van 1999 (1909), *Rites de Passage*, Oslo: Pax Forlag.
- Giddens, Anthony 1990, *The Consequences of Modernity*, Stanford: Stanford University Press.
- Gustavsson, Anders (red.) 2005, *Kulturvitenskap i felt. Metodiske og pedagogiske erfaringer*, Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.

- Hansen, Ivar Roger 2005, *Landet bak hundrede mile. Nordnorsk regional identitet i et kulturhistorisk perspektiv: Norsk kulturpolitikk 1814-2014*, Oslo: Unipub AS.
- Johnsen, Birgit Hertzberg 1997, *Hva ler vi av? Om nordmenns forhold til humor*, Oslo: Pax forlag.
- Kaijser, Lars og Magnus Öhlander 1999, *Etnologiskt fältarbete*, Lund: Studentlitteratur.
- Klein, Barbro 1997, "Skattar från hemlandet? Om "det svenska kulturarvet" i Amerika". I: *Tradisjon* 27.
- Klein, Barbro 2000, "Foreigners, foreignness, and the Swedish folklife sphere". I: *Ethnologica Scandinavica* 30.
- Klintberg, Bengt af 1976, "Folksägnar i dag". I: *Fataaburen. Nordiska museets och Skansens årsbok*.
- Mykle, Agnar 1998 (1954), *Lasso rundt fru Luna*, Oslo: Gyldendal.
- Nielsen, Finn Sivert (red.) 1996, *Nærmere kommer du ikke... Håndbok i antropologisk feltarbeid*, Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS.
- Sauter, Willmar 2000, *The theatrical event: Dynamics of performance and perception*, Iowa City: University of Iowa Press.
- Turner, Victor 1995 (1969), *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*, New York: Aldine de Gruyter.
- Vološinov, V. N. 1973, *Marxism and the Philosophy of Language*, New York: Seminar Press, inc.
- Ytreberg, Nils 1962, *Vær hilset! Nordlændingernes forening 1862-1962*, Oslo: K. Brevigs Trykkeri.

Reportasje i papiravis:

Olsen, Thomas 2009, "Synger på siste verset", Aftenposten Aften, 21. oktober.

Bygdelagsaviser:

Nordavind, alle utgaver fra 1970 til 1995.

Nordlands Trompet, alle tilgjengelige utgaver fra 1995 til 2007, alle utgaver fra 2007 til 2010.

Finnmarkingen, et titalls tilfeldig utvalgte utgaver mellom 1990 og 2010.

Hadsehnøtt, årgang 14, nummer 1, 2007.

Internettsider:

Finnmarkslagets hjemmeside: <http://www.finnmarkslaget.no/>.

Håløyglagets hjemmeside: <http://www.haloyglaget.no/>.

Nordlændingernes Forenings hjemmeside: <http://www.nordlaendingernes-forening.no/>.

Nordlands Trompet nettavis: <http://www.nordlaendingernes-forening.no/trompet.php>.

Senjalagets hjemmeside: <http://www.senjalaget.no/>.

Web portalen for By- og bygdelagsforbundet: <http://by-ogbygdelagsforbundet.no/>.

Intervjuer:

Formann i Bølaget, høsten 2008.

Formann i Finnmarkslaget, våren 2007.

Formann i Hadselklubben, våren 2008.

Formann i Håløyglaget, våren 2008.

Formann i Målselv og Bardu Bygdelag, høsten 2008.

Formann i Nordlændingernes Forening, våren 2008.

Formann i Nord-Norgelaget for Nedre Romerike, våren 2008.

Formann i Senjalaget, våren 2008.

Formann i Sortlandsklubben, høsten 2008.

Leder i By- og bygdelagsforbundet, våren 2008.

Informant 1, våren 2007.

Informant 2, våren 2007.

Informant 3, høsten 2007.

Informant 4, høsten 2007.

Informant 5, høsten 2007.

Informant 6, høsten 2007.

Informant 7, våren 2008.

Informant 8, våren 2008.

Informant 9, våren 2008.

Informant 10, våren 2008.

Informant 11, våren 2008.

Informant 12, høsten 2008.

Informant 13, høsten 2008.

Informant 14, høsten 2008.

Informant 15, høsten 2008.

Informant 16, høsten 2008.

Båndprotokoller

Observasjonsprotokoller

Feltdagbok

Radioopptak:

Nordlending i Oslo, intervju med Randi Renø, Osenbanden, NRK P3.

Kassett:

”Nordlendingernes forening 125 år. Festforestilling i Oslo Konserthus den 11. oktober 1987”.

Diverse:

Bilder.

Bygdelagsprotokoller.

Filmsnutter.

Nordlendingernes Forenings 100 års’ jubileumspenn.

Offisielle gaver og andre symbolske gjenstander.

Reklamebrosjyrer og invitasjoner.

Vedtekter.

Vedlegg:

Vedlegg 1: Brev fra Datatilsynet.

Vedlegg 2: Informasjonsskriv til informantene.

Sammendrag

Denne oppgaven er en studie av nordnorsk identitet i møte med Oslo, fra 1960 og frem til i dag. Bygdelag og humor er to sentrale temaer i oppgaven og gjennom studiet av disse viser jeg sider ved nordnorsk identitet. Oppgaven bygger på 16 intervjuer av nordlendinger som flyttet til Oslo på 1960-tallet, samt bygdelagsaviser og faglitteratur. Jeg tar utgangspunkt i forestillinger om nordlendinger. På bakgrunn av disse forestillingene ble nordlendinger som flyttet til Oslo på 1960-tallet diskriminert. De ble sett på som brautende, primitive, vulgære og drikkfeldige og var blant annet uønsket som leieboere. De hadde en overlevelsesstrategi: de samlet seg i bygdelag. I bygdelag følte de seg likeverdige, det ble som et lite Nord-Norge i Oslo. Bygdelagenes målsetning er å være et samlingssted for nordlendinger og en støtte i nordlendingers møte med Oslo. Men de har også mer dyptgripende målsetninger som å være identitetsbevarende og ambassadører for nordnorsk kultur. Jeg ser på bygdelagenes rolle og utvikling i lys av blant annet Pierre Bourdieus teori rundt sosial distinksjon. Videre undersøker jeg humorens betydning for nordnorsk identitet. Gjennom humoren er forestillingene om nordlendingene synlige for oss fortsatt i dag. Ved hjelp av Mikhail Bakhtins teorier rundt middelalderens latterkultur viser jeg at nordnorsk humor har karnevaleske kjennetegn og hvordan humor kan gi et maktskifte.